T.C.
İstanbul Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü
Sanat Tarihi Anabilim Dalı

BULGARİSTAN TÜRKLERİ'NDE GELENEK, GÖRENEK VE GİYİM KUŞAM

9558

(Yüksek Lisans Tezi)

Gönül Uzelli
(No.87-1252)

T. C.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

Yöneten
Prof.Dr.Nurhan ATASOY

İstanbul - 1990

- İ Ç İ N D E K İ L E R -

ÖNSÖZ iii

I- GİRİŞ 1
a) Bulgaristan'ın Tarihçesi 1
b) Bulgaristan Türkierinin İskânı ve Nüfus Dağılımı 13
c) Bulgaristan Türklerinin Sosyo-Kültürel Yapısı 23

II- BULGARİSTAN TÜRKLERİNİN YAŞAM BİÇİMİ 33
a) Aile İlişkileri 33
b) Ev Düzeni 35
c) Ev İçi Döşemesi 37

III- BULGARİSTAN TÜRKLERİNİN GELENEK VE GÖRENEKLERİ 42
a) Doğum 42
b) Sünnet 43
c) Evlenme 44
d) Kutsal Gün ve Aylar ile Diğer Özel Günler 50
e) Ölüm 53

IV- BULGARİSTAN TÜRKLERİNİN GİYİM KUŞAMI 56
a) Gündelik Giysiler 56
b) Dış Giyim 58
c) Özel Giyim 59
d) Gece Giyimi 61
e) İç Giyim 62

V- BULGARİSTAN TÜRKLERİNİN GELENEK VE GÖRENEKLERİNDE ETKİLEŞİM 63
a) Türkiye (İstanbul ve Anadolu'da Yaşayan Türkler) ile Etkileşim 63
b) Bulgarlar ile Etkileşim 66

VI- BULGARİSTAN TÜRKLERİNİN GİYİMLERİNDE ETKİLEŞİM 70
a) Türkiye (İstanbul ve Anadolu'da Yaşayan Türkler) ile Etkileşim 70
b) Bulgarlar ile Etkileşim 73

VII- SONUÇ 76

VIII- ÖZET 77

IX- BİBLİYOGRAFYA 79

X- KAYNAK KİŞİLER LİSTESİ 84

XI- RESİM LİSTESİ 98

XII- HARİTA VE ÇİZİM LİSTESİ 112

ÖNSÖZ

Avrupa kıtasında Balkan Yarımadasının doğusunda bulunan Bulgaristan, kuzeyinde Romanya, doğusunda Karadeniz, güneyinde Türkiye ve Yunanistan, batısında ise Yugoslavya ile çevrilidir (Harita 1). Nüfusu (1986'ya göre) yaklaşık 9.000.000'dir.

1396'dan 1878'e kadar süren beş yüzyıllık Osmanlı egemenliği Bulgaristan'ı büyük ölçüde değiştirdi. Osmanlılar, Balkanlarda ilerlemeye başladıktan sonra Anadolu'dan bazı Türk halk toplulukları da Rumeli'ye ve Balkanlara geçtiler. Buralara yerleşen Müslüman Türkler genellikle Hıristiyanlara karışmayarak bağımsız köyler kurmuşlardır.

XIX.yy'da Osmanlı İmparatorluğunun Avrupa'dan çekilmesi ile birlikte, bu kez Rumeli'den Anadolu'ya zorunlu göç başladı. Osmanlı ordusu ve idaresi Balkanlar'dan çekildiler. Yerli Türk halkı da beş yüz yıllık yurtlarından ayrılarak, Anadolu'ya göçe zorlandılar, gene de yüzyıllardan beri Türk vatanı olan Rumeli'de Türk nüfusu tükenmedi.

1944'ten sonra Bulgaristan'da toplum yapısı Sosyalist modele göre yeniden biçimlendirilmeye çalışıldı. Yeni rejim Bulgaristan Türklerinin sosyal yaşamında büyük değişmeler yarattı. Bulgaristan Türk nüfusunun büyük bir bölümü, özellikle İkinci Dünya Savaşından önce köylerde toplanmıştır. Dil, din, gelenek görenek, giyim kuşam bakımından Türkler, her açıdan Bulgarlardan ayrı, kendi içine kapalı bir toplumdu. Azınlık olmanın yarattığı bilinçle Bulgaristan Türkleri kendi yaşayış biçimlerini korumak konusunda duyarlıydılar.

1984'den sonra bütün ülke çapında Bulgarlaştırma kampanyası yürütülmüştür. Bu kampanya sırasında Türklere zorla Hıristiyan Slav isimleri verilmiş, Türklerin anadillerini ko-

nuşmaları yasaklanmış, Türk gelenek göreneklerini yerine getiremez olmuşlardır. Yaklaşık iki milyon soydaşımız bu şartlar altında yaşamaya zorlanmıştır.

Biz bu araştırmamızda Bulgaristan'da yok edilmek istenen Türk azınlığının Türkiye ile yakın ilişkisi olan bir kültüre sahip olduklarını, gelenek görenek ve giyim kuşamlarında büyük benzerlik gösterdiğini ortaya koymak istedik.

Araştırmamız sırasında Bulgaristan'dan Türkiye'ye çeşitli tarihlerde göç etmiş kişilerin tanıklığına başvurarak XX.yy.'ın ilk yarısına ait gelenek görenekleri ve giyim kuşamlarını tespit etmeye çalıştık.

Tanıklığına başvurduğumuz bu kişileri Bulgaristan'da Türklerin yoğun olarak yaşadığı Kuzeydoğu (Dobruca ve Deliorman) ve Güney (Kırcaali) Bulgaristan gibi çeşitli bölgelerden seçerek genel özellikleri belirlemeye çalıştık. Yardımcı olarak seçtiğimiz bu kaynak kişilerden bazıları çeşitli nedenlerden dolayı adlarının, tümü de adreslerinin gizli tutulmasını istemiştir. Onların bu arzularına saygı duyarak biz de elimizde bulunan adreslerini ve bazı diğer bilgileri teze koymadık. Kaynak kişilerden sağladığımız etnografik eşyalar, aileler tarafından kullanılmakta ya da anı olarak saklanmaktadır. Bu araştırma ile bu kültür belgelerinin değerlendirilmesine çalışıldı.

Ayrıca Bulgaristan'dan gelen Türklerin beraberinde getirdikleri eski fotoğraflar da giyim kuşam araştırmamızda ve çalışmamızda yol gösterici oldu.

Bulgarların gelenek-görenekleri ile ilgili kaynak kitaplar sağlanamamıştır. Bu nedenle Bulgarlar hakkındaki bilgileri Bulgaristan'dan göç etmiş Türklerden öğrenebildik.

Bu araştırmanın sonuçlanmasına yakın Bulgaristan'da gelişen olaylar, sonucunda Bulgar yönetiminde köklü bir değişim yapılması ile Türklerin ellerinden alınan bütün hakların geri verilmesi yönünde olumlu kararlar (henüz uygulamaya başlanmamakla birlikte) alınmaktadır.

Bu tez konusunu bana öneren ve yönetimini üstlenen değerli hocam Prof.Dr.Nurhan ATASOY'a çok teşekkür ederim.

Hazırladığım ankete verdikleri cevaplarla konunun aydınlanmasına yardımcı olan ve son kısımda kaynak kişiler olarak adı geçen şahıslara yeniden teşekkürü kendime bir borç bilirim.

Yakın ilgisini esirgemeyen Günseli Aygen'e ve fotoğrafların çekiminde yardımcı olan Ahmet Vefa Çobanoğlu'na teşekkür ederim.

I- GİRİŞ

a) Bulgaristan'ın Tarihçesi

Bulgar devletini kuran ve ona adını veren bir Türk kavimi idi. Bulgar devletinin kurucusu olanları, Islavlaşmış Bulgarlardan ayırt etmek için, Tuna Proto-Bulgarları adı verilmektedir.

Proto-Bulgarların ataları sayılan Onugur'lar ile başka Türk boyları M.S.II.yy. sıralarında, Ötüken dağları (Hangay), Kem (Yenisey) vadisi, Altun-yış (Altay) dağlarından Batı Türkistan ve Hazar Denizi kıyılarına varmışlar(1), II.-III.yy.da Büyük Hun kitlesine karışarak onlarla birlikte "Büyük Göçlere" katılmışlardır. Atilla tarafından kurulan Büyük Hun İmparatorluğu zamanında Bulgarların Karadeniz'in kuzeyinde bulundukları anlaşılıyor. Hun devleti dağıldıktan sonra Bulgarların iki topluluk halinde yaşadıkları biliniyor. Bunlardan biri olan Utigur'lar, Kuban çevresinde bulunuyorlardı. Öteki topluluk-Kutrigur'lar, Don nehrinin batısından güney-batıya göç ediyorlardı. Bu iki topluluğun ortak adı olan "Bulgar" "karışık" anlamına gelen Türkçe "Bulgamak"tan ortaya çıkmıştır(2).

M.S.482'den beri Bizans kaynaklarında Bulgar adına rastlanmaktadır. Bizans İmparatoru Zenon (476-491), İmparatorluğun Balkan sınırlarını güvence altına almak için akraba iki Bulgar kavmi olan Kutrigur'larla Utigur'ları birbirine karşı kışkırtıp, savaştırmış, bu savaşta yenik düşen Kutrigur'lardan 2000 kadar aileyi 482 yılında Trakya'ya yerleştirmiş ve hizmetine almıştır(3).

VII.yy. başında Konstantiniye (İstanbul)'de büyüyen ve Hıristiyan olan Kubrat han, Proto Bulgarları ile On-Ogur-

ları birleştirerek Karadeniz'in kuzeyinde Eski Bulgaristan devletini kurdu. Daha sonra Kubrat'ın oğlu Asparuh Han ve boyu, Tuna-Proto Bulgar Hanlığının kurucusu oldu. Bulgarlar, Asparuh Han yönetiminde Özü, Turla, Prut vadileri boyunca ilerleyip, Tuna nehrinin güneyine geçtiler. İlk başkentleri Varna ve Şumnu arasındaki Pliska idi. Bu hanlık 681 yılında Bizans İmparatoru IV.Konstantinos tarafından resmen tanındı. Bugünkü Bulgarlarda ilk resmi Bulgar devleti olarak Asparuh Hanın kurduğu ve genişlettiği bu devletin tanımakta ve Asparuh Hanı ilk "kurucu"ları kabul etmektedir.

İlk Bulgar hükümdarları, Bizans İmparatorluğu'na karşı giriştikleri seferlerle sınırlarını genişlettiler(4). Omurtag Han (814-831) döneminde kazanılan zaferlerle Hanlığın sınırları çok genişledi. Tuna, Tisa, Dinyester ırmakları ve Karpat dağlarıyla, Balkanların bütün kuzey bölümü Bulgar Hanlığının yönetimine girdi. Omurtag Han, Preslav kentinin alarak, ikinci bir başkent kurmuştur. Proto-Bulgar geleneğinin devamı ile birlikte, Preslav'da artık Bizans etkileri güçlenmekteydi. Boris Han (852-889) devrinde Hıristiyanlık dini kabul edildi (864). Bundan sonra, Bulgarlar Hıristiyan Slavları ile karışıp Bizans kültürünün etkisine girdiler ve Türk kültürü geriledi.

IX.-XI.yy.lar arasında Karadeniz'in kuzeyinde, peşpeşe devlet kuran Türk boyları, Peçenekler, Bizanslıların "Üz" dediği Avrupa Oğuzları ve Kumanlar, sıra ile, Proto-Bulgar Hanlığı'nın Tuna ötesindeki kuzey komşuları oldu. Bizans, bu Türk Kavimlerini Proto-Bulgarlara ve birbirine karşı kışkırtmakta ya da onlarla savaşmakta idi. Peçenekler, X.yy.dan başlayarak Tuna'yı geçerek, Proto-Bulgarların topraklarına akın ediyordu. 1048'de ise Kegen Beyin ve Turak Kağanın yönetimindeki Peçenekler, Tuna'yı geçip, Silistre kalesini ve Tuna boyunca öbür kaleleri ele geçiriyor. Dobruca'ya varıyor ve en sonunda Serdika (Sofya)'ya kadar gelerek, bu topraklara yer-

leşiyorlardı. Bulgaristan'daki Peçenek devleti, 1091'deki yenilgiden sonra dağıldı. Peçenek ve Oğuzlardan bir bölümü Bizans hizmetine girmişti. Bunlar, Malazgirt Savaşında (1071) Alpaslan'ın ordusuna katılan Bizans birliklerindeki Peçenek Türkleri olup, Anadolu'nun kapılarının Türklere açılmasında yardımcı olacaklardı.

Kumanlar ise 1091-1160 yılları arasında Kuzey Bulgaristan'a saldırdı, Bizans'a akınlar düzenledi, Makedonya'yı ele geçirdiler. Meriç ovasına yerleştiler. Trakya'ya, Edirne'ye geldiler. Daha sonra Slav halkı arasında eriyip gittiler(5).

Türk soylu Peçenek ve Kuman halkı, Bulgaristan tarihinde önemli roller oynadı, bu üç dört yüzyıl sürüp gitti. Bizans kroniklerine göre bunların önemli bir bölümü, Sofya'dan Meriç ırmağı boyunca Edirne'ye dek uzanıp yerleşmişti. Rus kroniklerinde ise Kumanları adı Polovtsi diye geçmekte ve Rus tapınaklarında kalan bir kısım Kumanların XIII.yy.da Tatar Türklerince asimile edildi.

Tuna ırmağının kuzeyinde büyük bir Hanlık kurmuş olan Kumanlar, Bulgaristan'da Bizans'a karşı girişilen ayaklanmaları desteklediler. Kuman-Bulgar kökeninden olan Asen Han Başkanlığında İkinci Bulgar Krallığının kurulmasında büyük rol oynadılar. Bizans İmparatoru II.İsaak Angelos ayaklanmayı bastırmak için birçok sefer düzenledi; ne var ki bir başarı elde edemedi. 1187'deki barış antlaşmasıyla Bulgaristan'da yeniden bir devlet kurulmuş oluyordu. Bulgar devletinin başına I.Asen (1186-1196) geçmiştir ve yeni başkent, ayaklanmanın merkezi olan Tırnova'ydı. Fakat daha çok bağımsızlık isteyen feodaller (boyarlar) I.Asen ve kardeşi Petar'ı suikast sonucu ortadan kaldırmışlardır. Tahta en küçük kardeşleri Koloyan (1197-1207) çıktı. Bulgaristan'a eski gücünü ve görkemliliğini kazandıran Koloyan, Bizans'a karşı kurtuluş müca-

delesini yeni bir güçlük devam ettirdi. Kuman birliklerinin desteğiyle Bizans topraklarının içlerine kadar sokuldu. Ancak Koloyan, yeni topraklar ele geçirmeye ve kuvvetli bir merkezi güç oluşturmaya yönelik politikasını çok sürdüremedi(6). 1207 yılında kardeşleri gibi suikastle ölünce, yerini boyar olan Boril (1207-1218) onun yerine de II.İvan Asen (1218-1241) almıştır. Ancak Bulgar devleti boyarların anlaşmazlıklarından ve güçlerinin giderek artmasından dolayı, giderek zayıflamıştır. 1241'lerde Bulgaristan Tatarların hücumuna uğrar; Boyarlar grubunca yönetimin başına Konstantin Tih geçirildiyse de düzen sağlanamamıştır. Savaşların sürmesi ve içeride düzenin sağlanamamış olması, köylüyü çok kötü duruma sokmuştur, malların yağmalanmasına neden olmuştur(7). 1277-1279 yılları arasında İvalyo adında bir çoban tahta geçtiyse de Kuman boyarı olan Tervel, Tırnova'da çarlığını ilan etti (1279).

Artık Bulgar Krallığı, birliğini kaybetmiş bulunuyordu. Nogay Han'ın Altın Ordu hanı tarafından ortadan kaldırılması üzerine oğlu Çaka, Tırnova'ya gelerek Bulgar tahtına oturdu; ancak kayınpederi olan Terter tarafından öldürtüldü ve Terter tahtı geri aldı. Onun oğlunun kısa süre krallığından sonra Bulgaristan tam bir anarşi içine düştü (1323). Tırnova'da toplanan meclis Vidin'de egemen olan Kuman boyarı Şişman'ı, kral ilan etti(8). 28 Temmuz 1330'da kral Mihail Şişman, Sırp kralı III.Stefan Üros'a yenildi ve öldürüldü. Böylece Bulgaristan'ın Makedonya'daki eyaletleri Sırp egemenliğine girdi. Bulgar imparatorluğuna eski ihtişam ve gücünü yeniden kazandırmaya çalışan son hükümdar, Çar İvan Alexander dır. 1331'den 1371'e kadar süren kırk yıllık hükümdarlığı sırasında birçok anlaşma yaptı, birçoğunu iptal etti. Birçok cephede savaştı ama uzun yıllar Bulgar Devletinin parçalanma sürecinin önünü o da alamadı.

Bu sırada Osmanlıların Balkan fetihleri de başladı. Sultan I.Murat döneminde (1362-1389) Balkanların güneyindeki

bütün Bulgar toprakları fethedildi. 1393'te başkent Tırnova, I.Bayezıd tarafından alınmış; 1396'da Vidin de ele geçince, bu bölge tamamen Osmanlı İmparatorluğu egemenliği altına girmiş oldu(9).

1396'dan 1878'e kadar süren beşyüz yıllık Osmanlı egemenliği Bulgaristan'ı büyük ölçüde değiştirdi. Pek çok soylu, İslam dininin kabul ederken, halkın bir bölümü Tuna'nın kuzeyine kaçtı. Balkanların güneyindeki ve kuzeyindeki ovalara Türkler iskân edildi. Özellikle stratejik ve verimli yerlere Anadolu'dan Yörükler getirip yerleştirildi. Rumeli'nin Türkleşmesi I.Bayezid (1389-1402) döneminde başladığı, II.Murat (1421-1444) (1446-1457) ve Fatih (1451-1481) döneminde yoğunlaştığı, özellikle Filibe ve Dobruca bölgelerine yerleşmelerin çok önemli olduğu belirtilmiş(10). Osmanlı İmparatorluğunun Teokratik yapısı nedeniyle Türk yerleşim alanlarında Müslümanlık dini önem kazanmış, Vakıflar kurulmuş üretim bakımından esnaf teşkilatı, yol ve köprülerin yapımı ve tarım önemli olmuştur.

Hıristiyan halk, imparatorluk hazinesine başta cizye olmak üzere bir dizi vergi ödemek zorundaydı. Tarımsal ürünün onda biri vergi olarak "öşür" adı altında toplanıyordu. 10-18 yaşındaki erkek çocukların bir bölümü devşirilerek İstanbul'a götürülüyor ve kapıkulu olarak yerleştiriliyordu. Bu olaya Bulgar'lar "Kan vergisi" adını takmışlardır(11).

Hıristiyan halka uygulanan vergilere karşın, askere alınmamaları, gibi bazı imtiyazları da olmuştur. Osmanlı Devleti, Bulgarlara dinleri ve dilleri konusunda serbest bırakmış, yok etmeyi hiç mi hiç düşünmemişti. Belirli sınırlar içinde eski yerel yönetimlerini korumalarına, kilisenin miras ve aileye ilişkin yargı yetkisini sürdürmesine izin veriliyordu. Tüccarlar ve madenciler olmak üzere belli bir kesim bazı ayrıcalıklardan yararlanıyordu. Osmanlıların güçlü olduğu dönemde ticaret de gelişti.

Bulgarlar, Osmanlı yönetimi sırasında ayaklanma hareketinde bulunmuşlardır. 1443'te Macar ordusu, İzladi (Zlatitsa) derbendine kadar ilerlediği zaman, Sofya ve Radomir Bulgarları ayaklanıp Macarlarla birleştiler(12).

1683 yılında başarısız II.Viyana Kuşatmasından sonraki yıllarda Osmanlıların gücü zayıfladıkça, Balkanlarda bağımsızlık savaşları yayıldı. Bulgaristan'daki ulusal hareket ilk Bulgar rahipleri arasında görüldü. Hilander manastırı keşişlerinden Paisiy 1762'de "Bulgar Milletinin, Çarlarının ve Azizlerinin Tarihi" adlı bir kitap yazdı.

18.yy. sonlarına doğru Osmanlı yönetimine karşı çıkan asker kaçaklarının, haydutların ve Kırcaalililerin baskıları durumu daha da kötüleştirdi. Rusya'nın Balkanlardaki Ortodoks Hıristiyanların koruyucusu olduğu iddiası, Küçük Kaynarca Antlaşmasında (1774) resmen yer aldı. 1828'de Rus orduları Balkanlara girmeye hazırlanırken Venelin adında bir Ukranyalı "Eski ve Yeni Bulgarlar" adlı kitabı yazınca, Rus halkı arasında Bulgarların lehine bir hareket başlattı. 1828-29 Osmanlı-Rus savaşında Rus ordusuna katılan Bulgarlar, barıştan sonra Eflak ve Boğdan'a yerleştiler. Osmanlı hükümeti, yurtlarına dönmek isteyenlere izin verdi. Bundan sonra Bulgaristan'da Rus çarları geniş faaliyet gösterdiler. Milliyetçilik hareketlerinin yanısıra 1835'te Gabrovo'da ilk Bulgar okulu açıldı. Çağdaş Bulgar diliyle yazılmış gazete ve kitaplar yayımlandı. İlk Bulgar gazetesi 1848'de İstanbul'da "Tsarigradski Vestnik" adıyla çıktı. On yıl içinde elli kadar Bulgar okulu ve Beş Bulgar basımevi etkinliklerini sürdürdü. Bulgar milliyetçiliğinin öncüleri, Özerk bir kiliseye sahip olmak için mücadele verdiler. 28 Şubat 1870'te Osmanlı Sultanı Abdülaziz (1861-1876) bir ferman yayımlayarak Bulgar piskoposluğunun, aralarında Niş, Pirot ve Veles de bulunan onbeş bölge üzerinde yetki sahibi olduğunu açıkladı. 1872 de ilk Bulgar piskoposu olarak Vidinli Antim seçildi(13).

Bağımsızlıklarını elde etmek için Ruslar tarafından kışkırtılan Bulgarlar, isyan ve komitecilik hareketlerine Romanya'da başladılar. Amaçları bir Bulgar beyliği kurmak, isyan hareketleri sonunda büyük devletlerin müdahalesiyle ortaya bir Bulgar meselesi çıkarmaktı. Bütün bu isyanlara ve komitecilik faaliyetlerine karşılık Osmanlı hükümeti, Bulgar zenginlerini örgütlendiren, onlara yetkiler veren "Çorbacı Nizamnamesi"ni çıkartarak Bulgaristan'da asayişi korumaya çalıştı(14).

Komiteciler ve gerçekte Osmanlı İmparatorluğunu parçalayıp Balkanlarda kendi egemenliğini kurmak isteyen Rusya, amacına ulaştı. 1876 Aralık ayında İstanbul'da toplanan büyük devletler, iki muhtar bölge teşkil edilmesini önerdiler. Bunu kabul etmeyen Osmanlı devletine karşı Rusya, 24 Nisan 1877 tarihinde savaş ilan etti. Ruslar İstanbul önlerine kadar ilerlediler. 3 Mart 1878 tarihinde imzalanan Ayastefanos (Yeşilköy) Antlaşması Bulgarların hemen bütün isteklerini Osmanlılara kabul ettirdi. Balkan Yarımadasının beşte üçünü kapsayan dört milyon nüfuslu bir Bulgar prensliği kuruldu. Fakat büyük devletler bu yeni kurulan prensliğin Rusya'ya bağlı olmasından korktular ve müdahale ettiler. 13 Haziran 1878'de Berlin'de, Bismarck'ın başkanlığında, Avrupa devletleri temsilcilerinden oluşan bir Kongre toplandı. 13 Temmuz 1878'de imzalanan antlaşma ile Ayastefanos (Yeşilköy) antlaşması değiştirildi. Bu yeni antlaşmaya göre, Bulgar Prensliğinin sınırları daraltıldı. Makedonya'nın hemen bütünü Osmanlılara geri verildi. Bulgaristan Prensliği özerk ama Osmanlılara bağlı olacaktı. Benzer biçimde Balkan ve Rodop dağları arasındaki bölge de gene özerk ama Osmanlılara bağlı Doğu Rumeli Vilayeti kuruldu.

Tarihte, 500 yıllık Osmanlı yönetiminden sonra, Üçüncü Bulgar Devleti kurulmuş oldu. Kurulan bu küçük prensliğin merkezi Sofya oldu. Prens olarak önce A.Batenberg (1879-1886)

seçildi. Bulgaristan'ı beraberinde getirdiği Rus generallerle yönetmeye başladı. Avusturya, İngiltere ve Osmanlı hükümetleri, prensliği Rusya'nın baskıcı yönetimine bırakmak istemediler. Bulgaristan'da büyük devletlerin çıkar mücadelesi başladı(15). 6 Eylül 1885'te komiteciler bir hükümet darbesi yaptılar, valiyi tutuklayarak Şarkî Rumeli vilayetini Bulgaristan ile birleştirdiler ve Aleksander Von Batenberg'i Prens seçtiler. 1886'da Prens, askeri bir darbeyle düşürüldü. Bir yandan uluslararası dengenin çok nazik ve karmaşık oluşu öte yandan Rusya'nın prensi desteklemekte isteksiz davranışı sonucu prens çekilmek zorunda kaldı. Kurtuluş hareketinden önce adı bilinen Stefan Stambolov (1854-1895) hükümet yönetimini devraldı. Stambolov yönetimindeki Bulgaristan, Rusya'dan kesin olarak kopup, Avusturya-Macaristan'a yaklaştı. Ferdinand Von Coburg-Gotha, Bulgaristan Prensliğine seçildi. Prens, hükümeti kendi amaçlarında kötüye kullanmaktan çekinmediği gibi Stefan Stambolov'dan rahatsız olmaya başlayınca onu öldürmekte de tereddüt etmedi(16).

1894'ten sonra Bulgar Prensliği, Osmanlı İmparatorluğu aleyhinde Sırbistan ile bir anlaşma imzaladı, fakat Avusturya'nın işe karışması ile bu anlaşma geçersiz oldu. 1899'da Stoylov kabinesinin istifasından sonra köylü ayaklanmaları oldu ve 1901'de de şiddetli bir ekonomik sıkıntı başgösterdi.

1908 Meşrutiyetinden sonra Osmanlı hükümeti yüz milyon mark karşılığında Şarkî Rumeli eyaletini Bulgaristan'a bıraktı (Nisan 1909). Bulgaristan 3 Ekim 1908'de tam bağımsızlığını ilan etti ve Prens Ferdinand Çar Ünvanını aldı. Tırnova başkent oldu(17).

Balkanlardaki yeni bunalım, 1912 Balkan savaşıyla birlikte patlak verdi. Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan, Karadağ'dan oluşan bir Balkan Birliği durumuna girdi. Bu küçük Balkan Devletleri 18 Ekim 1912'de Türkiye'ye karşı savaş aç -

tılar. Bulgar Birlikleri Kırkkilise (Kırklareli), Lüleburgaz savaşlarını kazanmalarına karşın, Çatalca hattını aşamadılar. Bulgarlar 3 Aralık 1912'de Osmanlılarla Çatalca önünde ateşkes anlaşması imzalamak zorunda kaldılar. Rusya ve Avusturya'nın Balkan devletlerini kışkırtmaları sonucu savaş yeniden başladı ve Bulgarlar Edirne'yi aldılar (26 Mart 1913). Türkiye ile Bulgaristan arasında Londra'da barış imzalandı (30 Mart 1913). Enez-Midya hattı sınır kabul edildi. Makedonya'nın paylaşılması ve Selanik sorunu Balkan Devletleri arasında savaş doğurdu (Haziran 1913). Balkanlı Müttefiklerin birbirleriyle savaşmalarından yararlanan Osmanlılar, Edirne'yi geri aldılar (20 Temmuz 1913). Bunun üzerine barış istemek zorunda kalan Bulgarlar 10 Ağustos 1913'te Bükreş'te Balkan Devletleri ile yaptıkları anlaşmayla Bulgaristan daha önce kendisine ait olan Dobruca'nın güneyini Romanya'ya bırakmak zorunda kaldı. Sırbistan ve Yunanistan, Makedonya'yı aralarında paylaştılar. Bulgarlar, 29 Eylül 1913 İstanbul antlaşmasıyla da Edirne'yi ve Dedeağaç demiryolunu Osmanlılara bıraktılar.

Birinci Dünya Savaşı başladığında Bulgaristan İttifak devletlerine katıldı. Bulgarların başlıca savaşları, Sırplara ve İtilaf ordularına karşı Makedonya'da oldu. 1916 ilkbaharında Makedonya'ya yapılan büyük Bulgar-Alman saldırısı sonuç vermedi. 1917 sonbaharında Yunanistan'da Bulgaristan'a karşı harekete geçti. Bulgar halkı ve ordusu içinde bir çöküntü başladı. Alman ve Türk yanlısı Radoslavov kabinesi düştü. Makedonya'da Bulgar-Alman cephesi yarıldı. Bulgaristan 29 Eylül 1918'de ateşkes istemek zorunda kaldı(18). Askeri çözülme ve Balkan hoşnutsuzluğu karşısında Ferdinand oğlu Boris lehine 3 Ekim 1918'de tahttan çekildi. Balkan ve dünya barışını bozmakla sonuçlanan Bulgaristan'a 27 Kasım 1919'da Neuilly antlaşması imzalatıldı.

Barıştan sonra, Aleksandr Stamboliyski tam anlamıyla bir köylü hükümeti kurdu. Bir dizi toprak yasası ile küçük

toprak sahiplerinin isteklerini gerçekleştirdi. Eski Başkanları hapse attı, karşıtlarını ezen bir köylü diktatörlüğü meydana getirdi. Stamboliyski'ye karşı gizli bir komite kuruldu. A.Tsankov'un yönetiminde bir hükümet darbesi gerçekleştirildi. Stamboliyski idam edildi. Ancak bu durum Bulgaristan'ı neredeyse iç savaşa sürüklüyordu. Eylül 1923'te ülkenin birçok yerinde silahlı ayaklanmalar başladı. Önderleri arasında Georgi Dimitrov'un ve Vasil Kolarov'un da bulunduğu bu ayaklanmalar bastırıldı (1925). Binlerce isyancı öldürüldü, yakalananların pek çoğu yargılanmadan hapsedildi. Dimitrov ve Kolarov ülkeden ayrılarak Sovyetler Birliği'ne sığındılar. Tsankov istifa ederek yerini Andrei Lyapçev'e bıraktı. Lyapçev hükümeti siyasal af çıkardı, çiftçilere yeniden parti kurma izni verildi. 18 Ekim 1925'de Türkiye ile dostluk antlaşması imzalandı. Fakat Yugoslavya, Yunanistan ve Romanya ile ilişkilerde gerginlik sürüyordu. 21 Haziran 1931'de düşen Lyapçev kabinesinin yerine kısa süren Malinov hükümetinden sonra, 12 Ekim 1931'de Nikola Muşanov'un başkanlığında Demokratik, Liberal, Çiftçi ve Radikal partilerin yer aldığı bir hükümet kuruldu. Ekonomik ve idari bunalımın başladığı bu dönemde otoriter eğilimler güçlenmeye başladı. Askeri Birliğin hükümeti devirmesinden sonra III.Boris, Kimon Georgiev yönetiminde bir yarıdiktatörlük yönetimini onayladı. Bütün siyasal partiler kapatıldı, gazeteler yasaklandı. Totaliter anlayışla bir ulusal gençlik örgütü kuruldu. III.Boris yetkileri elinde topladı. 24 Ekim 1937'de Yugoslavya ile "Barış ve Dostluk" antlaşması imzalandı(19).

Hitler, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğine hücum etmeden önce Bulgaristan'ın tarafsızlığını sağlamak amacıyla, Bulgarlarla Viyana antlaşmasını yaptı (1 Mart 1941). Bu anlaşma gereğince Bulgaristan, Alman ordularına topraklarından geçme hakkını verdi. Almanlar, Balkan seferini tamamlayınca Bulgaristan, Makedonya ve Batı Trakya da ilerleyerek burala-rı ele geçirdiler.

22 Haziran 1941'de Alman-Rus savaşı başlayınca Bulgaristan, Sovyetler Birliğine karşı savaş ilan etmeyi reddetti. Fakat A.B.D. ve İngiltere'ye savaş ilan etti. Bu arada Kral III.Boris'in ölümünden sonra oğlu Prens Simeon reşit olana kadar amcası Prens Kiril, General Mikov ve Başbakan Filov'dan oluşan bir "Naipler Konseyi" yönetimi devraldı. Almanya'ya boyun eğen yeni bir hükümet kuruldu. Bu sırada "Komünist"lerin yönettiği ve Askeri Birlik ile sol-kanat Çiftçilerin desteklediği direniş hareketi güçlenmekteydi. 1942'de kurulan "Vatan Cephesi" büyük gelişme göstermişti.

Alman orduları geri çekilmeye başlayınca Bulgaristan Müttefiklere yanaşmaya çalıştı. Tahran konferansında (28 Kasım-1 Aralık 1943) İngiltere, ve A.B.D., Bulgaristan'ın Sovyet'lerin etki alanına alınmasına izin verdiler.

1944 yılında Almanların Balkan cephesi, bozguna uğrayınca Filov kabinesi istifa etti. Tarafsızlığını ilan eden Bulgaristan, Türkiye aracılığı ile Müttefiklerle anlaşmaya çalıştı. Sovyetler Birliği Bulgaristan'a girdi. Bu arada Vatan Cephesi 2 Eylül 1944'de genel bir ayaklanma başlamıştı. 8-9 Eylül gecesi ordu birlikleri General Kiril Stançev komutasında hükümet binalarını ele geçirdiler ve Vatan Cephesi, Kimon Georgiev başkanlığında yeni bir hükümet kurdu. 28 Ekim'de Müttefiklerle ateşkes imzalandı.

Eski kral naipleri, bazı siyasal ve askeri yöneticiler devlet memurları ve işadamları tutuklanarak yargılandılar.

16 Mart 1945'de George Dimitrov Sovyetler Birliği'nden Bulgaristan'a döndü. 8 Eylül 1946'da yapılan bir referandumda halkın % 92'si Bulgaristan'ın Cumhuriyet olması için oy kullandı. Kral II.Simeon ve ana kraliçe 16 Eylül'de Bulgaristan'ı terk etti. Vatan cephesince kurulan hükümete Georgi Dimitrov başbakan oldu (27 Ekim 1946). İngiltere ve A.B.D. 1947

de Bulgaristan'ı tanıdıklarını açıkladılar. 4 Aralık 1947'de yeni bir anayasa yürürlüğe kondu. Sovyet işgal birlikleri Bulgaristan'dan ayrıldı. Dimitrov'un ölümünden (1949) sonra yerine geçen Vasil Kolarov'da 1950 başlarında ölünce Komünist Parti merkez komitesi başkanı Vilko Çervenkov başbakan oldu.

Bulgaristan'da toplum yapısı Sosyalist modele göre yeniden biçimlendirmeye çalışıldı. Hızlı kollektifleşme ve sanayileşme programı uygulandı.

1953'te Sovyetler Birliğinde, Stalin'in ölümünden sonra, Bulgaristan'da Komünist Partisinin merkez komitesi yeniden oluşturuldu. Todor Jivkov parti genel sekreteri oldu. Dış ilişkilerde de değişiklikler gözlendi. Aralık 1955'te Bulgaristan, Birleşmiş Milletlere üye oldu. Mart 1959'da A.B.D. ile ilişkiler yeniden kuruldu.

1967'de Bulgaristan öbür sosyalist blok ülkeleri ile olan 20 yıllık karşılıklı yardım antlaşmalarını yeniledi.

1971'de yeni bir anayasa kabul edildi. Ulusal meclis seçilerek Stanko Todorov Başkanlığa getirildi. Jivkov ise Devlet Konseyi Başkanı oldu.

1970'lerin sonunda parti merkez komitesi yeni düzenlemelere sahne oldu. Parti üyeleri arasında büyük değişiklik yapıldı. 1980 ortalarında başlayarak merkezi planlamanın daha esnek bir tarzda uygulanması yönünde girişimler gözlenmeye başlandı. Bulgaristan, Yugoslavya ile ilişkilerinde Makedonyalıların hakları sorunu çözümlemiş olarak kaldı. Türkiye ile ilişkileri de Bulgaristan'daki Türk azınlığın durumu nedeni ile gerginleşti. Bulgar hükümeti Türkleri hıristiyanlaştırıp Bulgarlaştırmak için, özel adlarını zor kullanarak değiştirmiş onlara Hıristiyan-Bulgar adları vermiştir. Bu olay Türkiye'nin yanında başka ülkelerin de tepkisine neden oldu(20).

Bulgaristan'da yaşayan Türk azınlığa karşı girişilen asimilasyon politikasından sorumlu tutulan Todor Jivkov 10 Kasım 1989 tarihinde parti ve devlet başkanlığı görevlerinden istifa etti(21). Komünist parti liderliğine eski Dışişleri Bakanı Petar Mladenov, Ulusal Meclis Başkanlığına ise Stanko Todorov getirildi.

78 yaşındaki Jivkov'la birlikte oğlu Vladimir ve en yakın çalışma arkadaşı Milko Bayev de partiden ihraç edildiler (13 Aralık 1989)(22).

Komünist Partisi Merkez Komitesi 29 Aralık 1989 tarihinde ülkede yaşayan Türklere adlarını dillerini ve dinlerini seçme hakkını verilmesini kabul etti(23) ise de uygulandığı hakkında olumlu haberler alınmamaktadır.

b) Bulgaristan Türklerinin İskanı ve Nüfus Dağılımı

Çalışmamızın başında Bulgaristan tarihçesinden söz ederken belirttiğimiz gibi IX.-XI.yy arasında Karadeniz'in kuzeyinde peşpeşe devlet kuran Türk boyları Peçenekler, Bizanslıların "Uz" dediği Avrupa Oğuzları ve Kumanlar, sıra ile Proto-Bulgar Hanlığı'nın topraklarına akınlar düzenleyip buralara yerleşmişlerdir(24). Balkanlara Türklerin iskânı daha sonraları da devam etmiştir.

Osmanlı İmparatorluğunun sınırlarının gelişme yönü sürekli Batı'ya doğru olmuştur. Osmanlı Devleti (Kur.1299) Söğüt ve civarında kurulmuş küçük bir Beylik idi. Kurucusu Osman Gazi, Selçukluların dağılmak üzere olduğu bir sırada hüküm sürmeye başlamış, Beyliğin kuzey-batısını Bizanslılara karşı korurken, bir yandan da topraklarını Marmara'ya doğru genişleterek Lefke (Osmaneli), Akhisar, Geyve'yi fethetti. 1324'de ölen Osman Bey'in yerine geçen oğlu Orhan Bey'de, Marmara'ya doğru yayılma siyasetini izleyerek, Bursa'yı fethetti ve bu-

rayı Başkent yaptı. 1329'da Hıristiyanlıkça kutsal tanınan İznik'i fethetti; bunun üzerine Bizanslılar, Osmanlıların üzerine yürüdüler, Maltepe'deki savaş, Orhan bey ve ordusunun zaferiyle sonuçlandı, imparatorluk karargâhı Türklerin eline geçti. Türk ordusu, Bizans imparatoru ve ordusunu Üsküdar'a kadar kovaladı. Orhan Bey daha sonra Çanakkale ve Balıkesir'i aldı. Bütün hedefi artık, Çanakkale Boğazı'nın ötesine geçmek ve devletin sınırlarını o yönde büyütmekti. 1354'de, Osmanlı tarihinin en önemli başarılarından biri gerçekleşti ve Osmanlılar, Şehzade Süleyman Paşa komutasında, Çanakkale Boğazından Rumeli'ye (Gelibolu) geçerek, sınırlarını Trakya üzerinde genişletmeye (Malkara, Keşan) başladılar. 1357'de Murat Bey, Çorlu ve Lüleburgaz'ı Osmanlı Devleti sınırlarına kattı.

1362'de Orhan Bey ölünce, oğlu Murat Bey (I.Murat), başa geçti. I.Murat'ın tahta çıkışından sonra Osmanlı devleti bir imparatorluk haline geldi. I.Murat zamanındaki en önemli fetih, Bizans'ın başta gelen şehirlerinden olan Edirne'nin fethidir (1362). Fetihten sonra Hıristiyanlar, Osmanlı Türklerini boğazların öte yakasına atmak için bir Haçlı Seferi düzenlediler. 100.000 kişilik Haçlı ordusunu, 10.000 kişilik kuvvetiyle karşılayan Hacı İlbeyi, Sırpsındığı'nda düşmanı yok etti. 1371'de yapılan bir başka Haçlı Seferi'de, Çirmen savaşı sonunda Haçlı Ordusunun yok edilmesiyle, yarıda kaldı. Bundan sonra, Balkanların yolu Türklere açılmış oldu. Bu çarpışmadan sonra Osmanlılar Bulgar kralı İvan Şişman'ın üzerine yöneldiler ve Bulgar Başkenti Tırnova'yı 1393'te ele geçirdiler. 1396'da Vidin de Osmanlıların eline geçince, Bulgar Devleti bağımsızlığını kaybetmiş oldu.

Türk askerleri Adriyatik kıyılarına vardı. Öte yandan Attika yarımadası, Çatalca, Kavala, Drama, Serez zaptedildi ve Makedonya'nın fethi başladı. Osmanlıların bir çığ gibi büyümesinden dehşete düşen Hıristiyanlar, Osmanlı Türklerine

karşı üçüncü kez bir Haçlı Ordusu seferi düzenledi. Bu orduyu, I.Murat'ın yönetimindeki Osmanlı ordusu 1389 da Kosova'da yok etti. Kosova'da çoğunluğunu Sırp-Bosna ve Hırvat güçlerinin oluşturduğu bu ordunun Osmanlılara yenilmesi Balkan yarımadasının kaderini değiştirdi(25) (Harita 2).

Osmanlılar, Balkanlarda ilerlemeye başladıktan sonra, Anadolu'dan bazı Türk halk toplulukları da dalga dalga Rumeli'ye ve Balkanlara geçtiler. Böylece Balkanlar ve Bulgaristan, hem Karadeniz'in kuzeyinden gelen Türk göçlerinin hem de Anadolu'nun Konya, Karaman, Ankara ve diğer bölgelerinden geçen Türk topluluklarına da yurt oluyordu(26).

XV.yy'a ait vakıflar ve tahrir defterleri, genellikle çiftçi ve hayvan yetiştiren halk topluluklarının geniş ölçüde kolonizasyon yaptıklarına ve yüzlerce köyün kurulduğuna tanıklık etmektedirler. Anadolu'dan gelen Müslüman Türklerin genellikle Hıristiyan köylerle karışmayarak, bağımsız köyler kurdukları görülmektedir.

Rumeli'de tamamen yayıldıktan sonra tahrirlerini ve yükümlülük altına alınmalarını kolaylaştırmak amacıyla, Yörükler ya yoğun olarak bulundukları mevki ve merkezin adına, ya herhangi bir niteliklerine ya da o cemaatin reisliğini yapan kişinin adına göre adlandırılmışlar ve resmi işlemlerde böyle tanınmışlardır(27).

Rumeli'ye yerleşen Yörük Gruplarının en önemlileri şunlardır:

1- Naldöken Yörükleri

Bunlar Yörük gruplarının en önemlilerindendir. Bunların en çok bulunduğu yerler Eskihisar-Zağra, Filibe olmak

üzere Bulgaristan ve Doğu Rumeli'ye Doğru Trakya'nın bir bölümüne, Dobruca ve Romanya'ya yayılmışlardır. Naldöken Yörükleri XVII.yy. başlarına kadar teşkilatını ve bütünlüğünü korumuş, hatta sayıları sürekli artmıştır(28).

2- Tanrıdağ (Karagöz) Yörükleri

Tanrıdağı Yörükleri Rumeli'de yayıldıkları alanın genişliği ile bu bölgenin nüfus ve kolonizasyon hareketlerinde çok büyük ve önemli rol oynamışlardır. Bu grup, Naldökenlere göre daha geniş bir alana yayılmışlardır. Edirne, Kırkkilise, Bender, Akkerman gibi birkaç yer dışında Rusçuk, Tırnova, Razgrad, Niğbolu gibi Kuzey Bulgaristan'da önemli sayıda Batı Trakya'da çok sayıda Kavala, Drama, Demirhisar gibi bir bölüm Makedonya'ya yerleşmişlerdir(29).

3- Selanik Yörükleri

Selanik Yörükleri Makedonya ve Tesalya'da önemli sayıda: Bulgaristan ve Dobruca'da ise dağınık ve az miktarda bulunmaktadırlar(30).

4- Ofcabolu Yörükleri

Ofcabolu Türkmenleri, imparatorluğun eski Kosova ve Manastır vilayetlerinin dört mahallesinde çok sayıda; Bulgaristan ve Dobruca'da ise tek tük olarak görülmektedir(31).

5- Kocacık Yörükleri

Naldöken ve Tanrıdağ Yörüklerinin de bir bölümünün bulunduğu Doğu Trakya, Bulgaristan ve Doğu Rumelinin Doğu tarafları, bütün Dobruca ve Bender, Akkerman bölgelerinde yaşayan Kocacık yörükleri, onlardan daha az sayıda olmakla birlikte oldukça önemli bir grup teşkil etmişlerdir(32).

Rumeli'yi istila etmiş olan Osmanlı Türkleri, Sultan Yıldırım Beyazıt zamanında Güney Dobruca'yı zaptettiler. Kısa bir süre Silistre şehrini eline geçirmiş olan Rumen Voyvoda Mirça çel Bâtrân 1417'de buradan Tuna'nın diğer tarafına kovuldu. II.Bayezıt 1484'te Kilikya'yı zaptederek Tuna ile Karadeniz arasındaki bütün Dobruca'yı Osmanlı Devleti'nin hükümranlığı altına soktu. Aşağı Tuna'daki Müslüman unsurunu kuvvetlendirmek için 1502'de İtil suyu boyunda ve Kıpçak Bozkırında yaşayan Tatarları Dobruca'ya yerleşmeye çağırmıştı.

1593-1595 yıllarında Rumen Voyvodu Mihail Viteaz sık sık Dobruca'ya baskın yapıyordu. Bu sırada Kırım'dan ve bilhassa Bucak (Besarabya)'dan gelen Tatarlar Dobruca'nın boş yerlerine yerleşmişlerdir(33).

1- Aktav Tatarları

XVI.yy. ortalarında Çirmen ve Paşa bölgelerinde Çirmen, Filibe ve Eskizağra.

2- Tırhala Tatarları

Yenişehir ve Çatalca'da.

3- Yanbolu Tatarları

Filibe, Yanbolu, Ruskasrı, Pravadı, Varna, Tekfurgülü(34).

4- Bozapa Tatarları

Yanbolu taraflarında(35) yerleşmişlerdir.

Dobruca'da bin yıldan beri yaşamakta olan diğer bir Türk boyu Gagauzlar'dır. Uz, Oğuz Türklerine mensup olan bu Türklerin Asya'dan Batıya yapılan Türk akınları sırasında Kuzey'den inerek Tuna nehrini geçtikten sonra Dobruca'nın Güney

ve Güney Doğu bölgelerine yerleşmişlerdir. Gagauzların dilleri, adetleri, simaları, her türlü halk oyunları türküleri, masal ve efsaneleri ile Türk soyundan oldukları şüphe götürmeyen bu etnik Türk grubu iddia edildiği gibi ne dilini yitirmiş Rum ne de Bulgardırlar. XI.yy. Bizans papazlarının teşvik ve telkinleri ile Hıristiyanlığı kabul etmiş Gagauzlar XVIII.yy. sonlarına kadar Varna, Silistre, Rusçuk, Kavarna, Mangalya ve Balçık şehirleri civarında kalabalık topluluklar şeklinde yaşamışlardır(36).

Bulgaristan'da bulunan müslüman azınlık gruplarından biri de Pomak'lardır. Ana dilleri Bulgarca olan bu kavim XV.-XIX.yy'lar arasında İslamlığı gönül rızasıyla kabul etmiştir. Bir Slav kavmi olup ana dillerini korumuşlardır. Başlıca iki gruba ayrılırlar: Rodop grubu (Razlog, Çepine, Mesta Irmağının orta bölümü, Ahi-Çelebi, Tımrış); Kuzey Bulgaristan Grubu (Vit ile Panea dereleri arasındaki birkaç köy ve Rah-ova yöresindeki Iskita deresi köyleri). Osmanlı döneminde İslamlığı gönüllü olarak kabul ettikleri için, askerlik bedeli ödemezlerdi. Halk geleneklerinden birçoğunu korumuşlardır. Pomaklara eski Osmanlı vilayetlerinden Üsküp, Manastır ve Selanik'te de rastlanır. Batı Trakya'nın dağlık bölgelerinde de yaşarlar(37).

XIX.yy'da Osmanlı imparatorluğunun Avrupa'dan çekilmesi ile birlikte bu kez Rumeli'den Anadolu'ya zorunlu göç başladı. Osmanlı ordusu ve idaresi Balkanlardan aşama aşama çekildiler. Yerli Türk halkı da beşyüzyıllık yurtlarından söküldüler, Anadolu'ya göçe zorlandılar, gene de Balkanlardaki Türk nüfusu tükenmedi. XIX.yy.dan günümüze kadar göç sorunu güncelliğini korumaktadır. Bulgaristan'dan ilk büyük Türk göcü, 1877-1878 tarihlerinde "Doksanüç muhacereti" olarak bilinen göçtür. Bu göçte Rumeli Türklüğü perişan oldu. Yüzyıllardan beri Türk vatanı olan Rumeli'de Türk nüfusu tükenmedi. Bulgaristan sınırları içinde özellikle Kuzey-Doğu bölgesinde Türkler büyük çoğunluktaydı. Ocak 1881'de yapılan ilk Bulgar

nüfus sayımında bu bölgede Türklerin üçte iki çoğunlukta olduğu gösterildi.

Temmuz 1878'de imzalanan Berlin Barış antlaşmasından sonra Bulgaristan'da kalan Türklerin can ve mal güvenliği içinde hayat sürmeleri beklenirken tam tersine 1879 yazında Rus ordularının çekilmesinden sonra Bulgaristan, Türk azınlığına karşı terör başlattılar. Bulgaristan Türklerinin can, mal, ırz güvenliği kalmamış; Berlin antlaşmasının açık hükümlerine rağmen Bulgaristan Prensliği, Türklere zindan olmuş ve Türk kitleleri mal mülklerini yok fiyatına elden çıkarıp göç yollarına dökülmeğe başlamışlar.

1886-1890 yıllarında Bulgaristan'dan Türkiye'ye 70.603 göçmen gelmiştir(38).

Bulgar Prensliğinin kurulmasından 1912-1913 Balkan savaşlarına kadar geçen süre içinde de Türkiye'ye göçler aralıksız sürmüştür.

Bulgaristan'da Türkiye'ye göçler Cumhuriyet döneminde de devam etti. İlk kez göç, bir anlaşma ile düzenlendi. 18 Ekim 1925'te Ankara'da "Türk-Bulgar İkamet Sözleşmesi" imzalandı. Buna göre Bulgaristan Türklerinin isteğe bağlı göçlerine engel olunmayacaktır. Taşınabilir mallarını yanlarında serbestçe getirebileceklerdir. Taşınmaz mallarını satıp parasını dışarı çıkarabileceklerdi.

Cumhuriyetin ilk döneminde iki dünya savaşı arasındaki yıllarda, Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelen göçmen sayısı 198.688 olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı sırasında ve savaştan sonraki yıllarda Türkiye'ye göçler yavaşladı. 1940-1949 yılları arasında Bulgaristan'dan toplam 21.353 göçmen göç etti.

10 Ağustos 1950 günü Bulgar Hükümeti Türkiye'ye verdiği notada 250.000 kişinin üç ay içinde Türkiye'ye göçmen olarak alınmasını istedi. Türkiye ile Bulgaristan arasında ciddi bir göç sorunu çıktı. Toplam olarak 1950 yılının başından 1951 yılının Eylül ayına kadar 212.150 kişiye Türkiye'ye giriş vizesi verildi. Ama vize alan bu soydaşlarımızın tamamı göçmen olarak Türkiye'ye gelemediler. Bulgar Hükümeti bazı vizesiz ya da sahte vizeli çingeneleri de Türkiye'ye sokmaya kalkışmıştı. Bunun üzerine Türk Hükümeti 7 Ekim 1950 tarihinde Türk-Bulgar sınırını kapattı. Türkiye vizesiz gönderilen çingenelerin geri alınması ve bundan sonra vizesiz ya da sahte vizelilerin gönderilmemesi şartıyla sınırı açacağını bildirmesi üzerine Bulgar hükümeti bu şatları kabul etti. 2 Aralık 1950'de sınırın yeniden açılmasıyla Bulgaristan'dan Türkiye'ye akın başladı. 1951 yılında Bulgaristan yine Türk göçmenlerinin arasına çingeneleri sokmaya kalkışması üzerine, Türk Hükümeti 8 Kasım 1951'de sınırı ikinci kez kapattı. 1950-51 yılları arasında Bulgaristan'dan 154.000 göçmen geldi.

Sınır bir yıldan fazla kapalı kaldı. Sahte vizeyle gönderilenleri Bulgaristan geri aldı. Bunun üzerine 20 Şubat 1953 tarihinde Türk-Bulgar sınırı yeniden açıldı. Türkiye belli kontenjanlar içinde Bulgaristan'dan Türk göçmenlerini almaya kararlıydı. Fakat 1953'de sınır açıldıktan sonra Bulgaristan, Türklerin göçüne izin vermedi. Bu tarihten sonra 1968 yılında Türkiye-Bulgaristan arasında

"Yakın Akraba Göçü" anlaşması imzalanıncaya kadar Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç olmadı.

Bulgaristan ülkesinde yaşayan soydaşlarımıza ne azınlık haklarını tanıyor, ne de göç izni veriyordu. Azınlık hakları açıkça çiğneniyor ve göç etmek isteyen Türklere izin verilmiyordu. On beş yıl sonunda göç konusunda umut belirmişti.

Bulgar Dışişleri Bakanı İvan Başef Türkiye'yi resmen ziyaret etmiş (16-21 Ağustos 1966), Türk-Bulgar ilişkilerinin çok yönlü gelişmesi konusunda çeşitli anlaşmalar imzalanması kararlaştırılmıştı.

Bu arada Bulgaristan Türklerinin göç konusu da ele alındı(39). 1968 yılı Mart ayında, iki ülke arasında, 1952 yılına kadar yakın akrabaları Türkiye'ye göç etmiş olan Türk asıllı Bulgar vatandaşlarının, Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç etmelerine izin veren anlaşma imzalandı. Bu anlaşma gereğince Bulgaristan'dan 1969-1978 yıllarında toplam 130.000 göçmen geldi(40).

1984'den sonra bütün ülke çapında Bulgarlaştırma kampanyası yürütülmüştür. Bu kampanya sırasında Türkler'e zorla Hıristiyan Slav isimleri verilmiş, Türklerin anadillerini konuşmaları yasaklanmış, Türk âdet ve geleneklerine, düğünlere, sünnet, cenaze merasimlerine ve akla gelebilecek her konuda müdahale edilmiştir. Ancak Bulgaristan bütün bu baskılara karşın, soydaşlarımızı eritememiştir. 20-21 Mayıs 1989 tarihinde soydaşlarımız Kuzey Bulgaristan'da, Bulgaristan'ın baskı siyasetini protesto etmişlerdir. Başlatılan protesto ve açlık grevleri, 23 Mayıs'ta Güney

Bulgaristan'a kadar yayılmıştır. Bu olaylar, Bulgaristan Türklüğünün bütün baskılara karşın yok edilemediğini ve Bulgaristan'daki soydaşlarımızın kendi aralarında birlik ve beraberlik içinde olduklarını göstermektedir.

Soydaşlarımızın Bulgar idaresine karşı çıkmaları, Bulgaristan'ı tedirgin etmiş ve korkutmuştur. Gene de Bulgar idarecileri çözümü, milletlerarası antlaşmaları, devletlerarası hukuku ve kendi anayasalarında tanınan hakları çiğneyerek, soydaşlarımızın bütün malvarlığına elkoyarak sınırdışı etmekte aramışlardır(41).

2 Haziran 1989 tarihinden itibaren Bulgaristan'dan zorunlu pasaport ile sınır dışı edilen 300.000 soydaşımız Türkiye'ye giriş yapmıştır. Gelen göçmenlerin özellikle Bulgaristan'ın Dobruca ve Deliorman bölgesindeki Şumnu, Razgrad, Eskicuma ile Rodoplar'daki Kırcaali ve Karadeniz bölgesinden, Burgaz'dan oldukları belirlendi (Harita 3). Göç eden soydaşlarımız iskân için özellikle göçmen ailenin çoğunlukta olduğu Trakya Bölgesi ile İstanbul, Bursa, İzmir ve Eskişehir'i tercih etmektedirler (Harita 4)(42).

21 Ağustos 1989 tarihinde, Dışişleri Bakanlığı Haziran ayında başlayan Bulgar uyruklu Türklerin, Türkiye'ye vizesiz girmesini sağlayan uygulamayı durdurdu ve sınırı kapattı. Ancak Bulgaristan'daki Türk konsolosluklarından verilen vize ile gelen soydaşlarımıza giriş izni verildi(43). Gelenlerin bir kısmı (100.000 kişi) vize uygulamasından dolayı Bulgaristan'da kalan yakınlarına bir daha hiç kavuşmayacakları endişesine kapılarak geri döndüler.

10 Kasım 1989'da Jivkov'un istifası ile başa geçen Peter Mladenov'un Bulgaristan'da demokrasiye gidiş ve Türklere sıcak bakma politikası geri dönüşün diğer sebeplerinden biridir(44). 29 Aralık 1989 tarihinde Bulgar Komünist Partisi Merkez Komitesi ülkede yaşayan Türklere isimlerini dillerini ve dinlerini seçme özgürlüğünün verilmesini kabul etti(45).

Tersine göçün yanı sıra Türkiye'yi vatan seçenlerin yaşam savaşları da sürüyor.

c) Bulgaristan Türklerinin Sosyo-Kültürel Yapısı

Yeni rejim, Bulgaristan Türklerinin sosyal yaşamında büyük değişmeler yarattı. Bulgaristan Türk nüfusunun çok büyük bir bölümü, özellikle İkinci Dünya Savaşından önce köylerde toplanmıştır. Dil, din, gelenek görenek, çalışma, eğlenme, yeme içme, giyim kuşam bakımından Türkler, her bakımdan Bulgarlardan ayrı, kendi içine kapalı bir toplumdu. Azınlık olmanın yarattığı toplu bilinçle Bulgaristan Türkleri kendi yaşayış biçimlerini korumak konusunda duyarlıydılar. Ancak kentlerde Türklerle Bulgarlar arasında sınırlı iş ilişkisi vardı(46).

1927'lerde Bulgaristan'da Türklerin, özellikle gençlerin toplumsal ve fiziksel gelişmelerini sağlamak amacıyla "Turan Cemiyeti" adında bir cemiyet kurulmuştur. Örgütün amacı, sportif çalışmaların yanısıra müzik, tiyatro gibi kültürel etkinlikler de düzenlemektir. Cemiyet, Türklerin yoğun olduğu şehir ve kasabalarda şubeler açmış, köylere kadar giderek hizmetlerini genişletmişlerdir. Bu cemiyet, 1928'de Türkiye'de kabul edilen yazı devriminin Bulgaristan'daki Türk nüfusu arasında yayılmasında büyük etkinliği vardır. 1934'te

gerçekleştirilen askeri darbeden sonra Turan Cemiyeti kapatılmıştır.

Bulgaristan Türk Nüfusu, eğitim bakımından öteki etnik gruplara (Ermeniler, Yahudiler, Yunanlılar, Rumenler) göre çok geri durumda kalmıştır. Örneğin 1905'lerde Bulgar nüfusun okuma yazma oranı % 35 iken, Türklerde % 4 olduğu belirlenmiştir. Bunun önemli nedenlerinden biri Türk nüfusunun beşte dördünün çiftçi olmasından kaynaklanmaktadır.

Türk ve müslüman nüfusa, bu arada tüm halka belirli hizmetlerin yanısıra eğitim hizmetleri de vermek üzere, Bulgaristan topraklarında, Osmanlı yönetiminin önemli kurumlarından olan Vakıflar, bol sayıda kurulmuş ve etkinlikte bulunmuşlardır. Köprü, han-hamam yapımı ve bakımı, yoksullara yardım, cami yapımı ve bakımı, medrese (okul) kurma gibi hayır amaçlarıyla kurulmuş üçbin dolayında vakıf kurumu vardı. Türklerin yoğun şekilde yaşadığı köylerde "İptidaiye" adında ilkokullar kurulmuştur. Bunlar eski geleneklere göre, her köyde oluşturulan "Encümen"lerce yönetilmiştir. Bu Encümenler köyde ayrıca ortak dinsel işlevleri, yani cami ile ilgili işleri de yönetmişlerdir. "İptidaiye" okullarında eski harflerle öğretim yapılırken Türkiye'de yazı devrimi yapılır yapılmaz Latin harfleriyle öğretime geçmişlerdir. Bu yıllarda Türkiye ile iyi ilişkilerin sürdürülmüş olması Türkiye'de çıkan gazete ve kitapların Bulgaristan'daki Türk köylerine gittiği ve kahvelerde okunduğu bilinmektedir(47).

İptidaiye Okullarının yanısıra, Türklerin yoğun olduğu şehir ve kasabalarda ortaokul düzeyinde "Rüştiye Mektepleri" kurulmuştur. Bu okullara öğretmen yetiştirmek için 1918'de Şumnu'da iki yıllık "Darülmuallim-Öğretmen Okulu" açılmıştır. Okul laik çağdaş pedagojiyi ve Bulgar dilini daha iyi öğrenmiş Türk öğretmenler yetiştirmek için kurulmuştur. Fakat okulun yaşam süresi ancak on yıl olabilmiştir(48).

Bu okulların yanında ayrıca din eğitimi yapan ilkokul sonrası dörder yıllık "Medrese'ler" açılmıştır. 1922-1923 ders yılında bu medreselerin üstünde eğitim yapmak üzere Şumnu'da öğretim süresi üç yıl olan Nüvvap Okulu "Medresetün-Nüvvap" açıldı ve çalışmalarına başladı.

Bu okulun öğretim süresi daha sonra uzatılmıştır. Okul iki bölümlüydü. "Tâli kısım" denilen normal okul beş yıl sürüyordu. Bunun üstünde "Âli kısım" denilen birde üç senelik yüksek bölüm vardı. Medrese ve Nüvvap okullarından mezun olanlar Bulgaristan müftülükleri örgütünde, bir bölümü ise Türk ilk ve ortaokullarında görev alıyorlardı. Özellikle Şumnu'daki Türk Öğretmen okulunun 1928'de kapatılmasından sonra, Nüvvap Okuluna, öncelikle öğretmen yetiştirme görevi düşüyordu. Bu nedenle ilerde Türk okullarına öğretmen olarak atanacak öğrencilere, öğretmenlikle ilgili meslek dersleri verildi. Programa pedagoji, beden eğitimi, elişi, müzik gibi dersler de kondu. Nüvvap Okulu Bulgaristan Türklerinin tek orta öğretim kurumu olarak varlığını sürdürmüştür(49).

Bu okulların tümü Bulgaristan Türklerinin okuma-yazma oranını yükseltme yanında, değişik bölgelerdeki Türklerin kültür alışverişinde, dolayısıyla kültür birliklerinin sürdürülmesinde önemli olmuşlardır.

1964'lerde Türkçe öğretim yapan okullar kaldırılarak, Türk çocukları da Bulgarca öğretim yapan okullarda toplanmış, Türk dili öğretimi de seçimlik duruma getirilmiştir. Üstelik bunun uygulanabilmesi için, belirli sayıda öğrenci bulunması ve Türk dili öğretiminin yapılmasının istenmesi koşulları aranmıştır. Belirli bir süre de böyle bir uygulama sürmüştür.

1970'lere gelindiğinde Bulgaristan'da Türkçe öğretim, artık hiç yapılmayacaktı(50).

Basın: Bulgaristan Ayastefanos Antlaşmasıyla (3 Mart 1878) kısmi bağımsızlığını kazandıktan sonra Bulgaristan Türk basını hareketlendi. 1878-1908 yıllarında Bulgaristan Osmanlı İmparatorluğuna vergi veren bir prenslikti. Türkiye'de ise Abdülhamid'in istibdat dönemiydi. İstibdattan kaçan Jön Türkler Bulgaristan'da Türkçe gazete çıkardılar. Bulgaristan Türk aydınlarının çıkardığı gazetelerden bir bölümü Jön Türkleri destekliyordu. 1878-1908 yılları arasında toplam kırkdört Türkçe gazete ve dergi yayımlanıyordu. Bu yirmibeş gazete ve dergiden onikisi Filibe'de, altısı Rusçuk'ta, beşi Sofya'da ve birer tanesi de Varna ve İslimye'de yayımlanmış, Jön Türklere ait yayınlardı. En çok gazete çıkaran yer İstanbul'a en yakın ve yol üzerinde olan Filibe kentiydi. Burada basılan Jön Türk gazeteleri kolayca İstanbul'a ulaşabiliyordu.

Bulgaristan Türk basını en çok Krallık döneminde (1908-1944) canlılık göstermiştir. Bu dönemde Türkiye'de ikinci Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemidir. Atatürk devrimlerinin Bulgaristan Türk Basınında büyük etkileri olmuştur. Bu yıllarda Bulgaristan'da yayımlanmış Türkçe 80 gazete ve derginin elli kadarı, 1923'ten sonraki yıllarda da yani Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu yıllarda da yayınlanmıştır. Gazetelerin hemen hepsi (beş gazete dışında;İntibah, Açıksöz, Medeniyet, Rumeli ve Yarın) Türkiye'de yapılan Atatürk devrimlerinin savunucusu olmuşlardır. Devrimleri benimseyip savunmakla kalmamışlar, bunları Bulgaristan Türk halkına benimsetmek için çaba harcamışlardır. Türkiye'de harf devrimi yapılır yapılmaz, 1928'de Bulgaristan Türk gazeteleri de yeni yazıyla (Latin harfleriyle) yayına başlamışlardır.

1934'te başa geçen Bulgar hükümeti bu gelişmeyi hemen engelledi. Atatürk devrimlerini benimsemiş Türk gazetelerini kapattılar. Yalnız Türkiye'deki Atatürk rejimi aleyhine yayın yapan ve Osmanlıca, arap alfabesiyle basılan Türk gazetelerine bir süre izin verildi. 1937-1943 yılları arasında onlar da kapatıldı.

1944'te Bulgaristan sosyalist rejime geçtikten sonra yeniden Türk gazeteleri çıkmaya başladı. Türk azınlığını yeni Bulgar rejimine kazandırmaya çalışan 1948 yılında "Yeni Işık" adı altında bir gazete çıkmaya başladı. Bulgaristan'daki Türk gençliğine ve Türk çocuklarına yönelik iki gazete daha çıkarıldı. Böylece Bulgaristan'da yayımlanan gazete sayısı üç tane oldu. Bunlara bir de magazin türünde bir aylık dergi eklendi. 1960 yılına kadar bu yayınlar oldukça düzgün ve kaliteli çıktı. İstanbul Türkçesi kullanılıyor, Latin alfabesiyle yayın yapılıyordu. Sonra bozulma başladı. Türkçenin bozulması İstanbul Türkçesinde bulunmayan kelimeler, kimi Azeri ağızından, kimi de doğrudan Bulgarca'dan alınma kelimeler kullanılmaya başlandı(51). İki gazete ve bir dergi 1970 yılında kapandı. Yalnız Yeni Işık gazetesi yayınını sürdürdü. Bu gazete de giderek Bulgarlaştı. Önceleri yalnız Türkçe olarak yayınlanırken sonraları Türkçe-Bulgarca yayınlanmaya başladı. Giderek Türkçe yazılar yok oldu. Bulgarca sayfalar artırıldı. 1984 yılı sonunda kapatıldı(52).

Bulgaristan'da Türk Okullarının Bulgar okullarıyla birleştirildiği 1959 yılında Bulgaristan Türk ozan ve yazarlarının orjinal eserleri kitaplaştırılarak, Türkçe olarak yayımlanmaya başlandı. Bulgar yöneticileri Türkçe eğitimi yasaklarken Bulgaristan Türk edebiyatına izin verdiler.

Bulgaristan Halk Cumhuriyeti döneminde yerli Türk edebiyatı ve sanatı, özellikle şiir, hikâye, tiyatro, halk türküleri dallarında gelişme gösterdi. Edebiyatçı ve sanatçıların büyük çoğunluğu 1930'lu yıllarda doğmuş ve 1950'lerde adlarını duyurmaya başlamış gençlerdi. Okul sıralarında şiir, hikâye yazmaya, amatör temsiller vermeye başladılar. Edebiyat konusunda çıkan "Halk Gençliği" gazetesinde yazılar yazdılar. 1960'lı yıllarda Türkçe kitapları yayınlanmaya başlandı. 1952-53 yıllarında Şumnu, Razgrad, Kırcaali'de Türk tiyatroları kuruldu. Bu tiyatrolardan ve ayrıca Sofya radyosunun

Bulgaristan Türklerine dönük yayınlarından Türk şarkıcılar ve türkücüler yetişti.

Şiir: Bulgaristan Türk ozanları anadilleri Türkçeyi şiirlerinde ustalıkla ve özenle kullanıyorlardı. Zaman zaman Bulgarca ve Azerbeycan ağzından bazı sözcüklerin dile girmesi önlenememişse de Türk ozanlarının kullandıkları Türkçe, genelde pürüzsüz bir İstanbul Türkçesiydi(53).

Hikâye ve Roman: Bulgaristan Türk edebiyatında şiirden sonra en çok gelişen tür hikâyedir. Yayınlanmakta olan üç Türkçe yerli gazete ile bir aylık dergide hikâyelere daha çok yer verilmiş ve bu türün gelişmesinde yardımcı olmuşlardır.

1959 yılından başlayarak küçük hikâyeler, yıllıklarda toplanıyordu. 1959-68 yılları arasında sekiz cilt hikâye yıllığı ya da hikâye antolojisi yayımlandı. 1961 yılından sonra ayrı ayrı yazarların hikâye kitapları yayınlanmaya başlandı. 1963-68 yıllarında yalnızca üç yazarın dört romanı, yirmiüç yazarın otuz hikâye kitabı yayımlanmıştır.

1968'den sonra yerli ozan ve yazarların Türkçe kitap yayımlamaları yasaklanmıştır. Daha önce yayımlanmış olan bütün Türkçe eserler de kütüphanelerden toplatılmıştır(54).

Tiyatro: Bulgaristan Türkleri arasında hızla gelişen bir sanat kolu oldu. 1952 yılında Şumnu'da Devlet Türk Estrat tiyatrosu kuruldu. Ertesi yıl Razgrad ve Kırcaali Devlet Türk Tiyatroları açıldı. Bu üç tiyatro sahne sanatını Türk köylerine kadar yaydılar. Bunlara amatör topluluklar da eklenince Bulgaristan Türk tiyatrosunda adeta bir atılım görüldü. Profesyonel olarak kurulan bu üç tiyatro açıkhava tiyatrolarını andırıyor. İçinde hem oyun, hem dans, hem müzik var. Azerbeycan tiyatrolarından, özellikle Azerbeycan müzikli komedile-

rinden çok yararlanmışlardır. Azeri operetler Bulgaristan Türkçesine çevrilip sahneye konmuş. Bulgaristan Türk tiyatrolarının, Türkiye tiyatrolarıyla, özellikle Türk açıkhava tiyatrosu ile ilişki içine girmesini isteyenler vardı. Azerbeycan'dan daha yakın olan Türkiye ile arada hep bir uzaklık kalmıştır. Bu uzaklık, rejim farklılığından ve Bulgar hükümetinin tutumundan kaynaklanmıştır.

Bulgaristan'da ayrıca özgün oyunlar yaratan Türk yazarları da yetişmeye başlamıştır. Tiyatronun repertuvarını genişletmek için Türk folkloru kaynak olarak alınmıştır. Türküler toplanarak notaya dökülmüş, Türk halk dansları geliştirilmiş, Türk köylerine giden tiyatro toplulukları şarkılı, türkülü, oyunlu tiyatroyu sevdirmişlerdir.

Bulgaristan Türk tiyatro sanatı, gelişme gösterirken 1969'da Bulgar yönetimi, Bulgaristan Türk azınlığına Türkçe oyunlar yazıp sahneye koymalarını ve kendi aralarında Türkçe konuşmalarını bile yasaklamıştır(55).

NOTLAR

(1) Emel ESİN, "Türk Tarihi Işığında Bulgaristan", Türk Kültürü, sayı 187, Ankara Mayıs 1987, s.400-401.

(2) Akdes Nimet KURAT, IV-XVIII.Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri, Ankara 1972, s.108-109.

(3) Talât TEKİN, Tuna Bulgarları ve Dilleri, Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara 1987, s.1-2.

(4) ANONİM, "Bulgaristan Maddesi", Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi, cilt V, İstanbul 1986-1987, s.93.

(5) Emil ESİN, a.g.k., s.404-407.

(6) Nikolay TODOROV, Bulgaristan Tarihi, İstanbul 1979, s.32-33.

(7) Nazif KUYUCUKLU, "Bulgaristan Maddesi", İslam Ansiklopedisi, İstanbul (Baskıda).

(8) ANONİM, "Bulgaristan Maddesi", Türk Ansiklopedisi, cilt VIII, Ankara 1959, s.391.

(9) Nikolay TODOROV, a.g.e., s.40-44.

(10) M.Tayyib GÖKBİLGİN, Rumeli'de Yürükler, Tatarlar ve Evlâd-ı Fatihan, İstanbul 1957, s.12-18.

(11) Nikolay TODOROV, a.g.e., s.46.

(12) ANONİM, "Bulgaristan Maddesi", Meydan Larousse, cilt II, İstanbul 1969, s.632.

(13) ANONİM, "Bulgaristan Maddesi", Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi, cilt V, İstanbul 1986-1987, s.93-94.

(14) ANONİM, "Bulgaristan Maddesi", Meydan Larousse, cilt II, İstanbul 1969, s.632.

(15) A.g.k., s.632.

(16) Nikolay TODOROV, a.g.e., s.82-83.

(17) ANONİM, "Bulgaristan Maddesi", Meydan Larousse, cilt II, İstanbul 1969, s.632.

(18) M.Türker ACAROĞLU, Bulgaristan'da Türkçe Yer Adları Kılavuzu, Ankara 1988, s.34.

(19) ANONİM, "Bulgaristan Maddesi", Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi, cilt V, İstanbul 1986-1987, s.94.

(20) A.g.k., s.94.

(21) Cumhuriyet Gazetesi, 11 Kasım 1989, s.1.

(22) A.g.k., 14 Aralık 1989, s.15.

(23) A.g.k., 30 Aralık 1989, s.1.

(24) Akdes Nimet KURAT, a.g.e., s.108-112.

(25) İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, Osmanlı Tarihi, cilt 1, Ankara 1982, s.155-198.

(26) M.Tayyib GÖKBİLGİN, a.g.e., s.12.

(27) A.g.e., s.13.

(28) A.g.e., s.55-56.

(29) A.g.e., s.64-74.

(30) A.g.e., s.74-78.

(31) A.g.e., s.78-86.

(32) A.g.e., s.90-99.

(33) Müstecip ÜLKÜSAL, Dobruca ve Türkler, Ankara 1987, s.34.

(34) M.Tayyib GÖKBİLGİN, a.g.e., s.87.

(35) A.g.e., s.88.

(36) Müstecip ÜLKÜSAL, a.g.e., s.72-82.

(37) M.Türker ACAROĞLU, a.g.e., s.39-40.

(38) Bilal N.ŞİMŞİR, "Bulgaristan Türkleri ve Göç Sorunu", Bulgaristan'da Türk Varlığı I, Bildiriler, 7 Haziran 1985, Ankara 1987, s.48-52.

(39) A.g.k., s.52-64.

(40) İbrahim KAMİL, Bulgaristan'daki Türkler'in Statüsü, İstanbul 1985, s.53-61.

(41) İsmail SELİMOĞLU-Sadi BAYRAM, İnsanlığın Yüz Karası Bulgar Mezalimi ve Bulgaristan'daki Vakıf Eserleri, Camilerimiz, Ankara 1989, s.7-8.

(42) Cumhuriyet Gazetesi, 31 Ağustos 1989, s.13.

(43) A.g.k., 22 Ağustos 1989, s.1.

(44) A.g.k., 21 Aralık 1989, s.1.

(45) A.g.k., 30 Aralık 1989, s.1.

(46) Nazif KUYUCUKLU, Balkan Ülkeleri İktisadı 2 Bulgaristan, İstanbul 1987, s.340,341.

(47) A.g.e., s.342.

(48) Bilâl N.ŞİMŞİR, Bulgaristan Türkleri, Ankara 1986, s.58-60.

(49) A.g.e., s.61-65.

(50) Nazif KUYUCUKLU, a.g.e., s.347-351.

(51) Atilla CENGİZ, "Bulgaristan'da Türk Dili", Türk Kültürü, sayı 59, yıl V, Ankara Eylül 1967, s.847-855.

(52) Bilâl N.ŞİMŞİR, a.g.e., s.313-314.

(53) A.g.e., s.285-292.

(54) A.g.e., s.292-295.

(55) A.g.e., s.296-302.

II- BULGARİSTAN TÜRKLERİNİN YAŞAM BİÇİMİ

a) Aile İlişkileri

Bütün Türklerde olduğu gibi, Bulgaristan Türklerinde de ailenin reisi en yaşlı erkektir. Yaşlı erkek bulunmayan ailelerde hüküm ve otoriteyi yaşlı kadınlar ya da analar yürütür. Bu yaşlılar sağ kaldıkça çocukları ve torunları onlarla bir arada yaşarlar. Ana ve babalarının sağlığında evlenmiş çocukların aile topluluğundan ayrılmaları seyrek görülür ve bu hoş karşılanmayan bir olaydır. Geleneksel alışkanlıklar, aile sevgisi, dayanışma ve ekonomik nedenler ailenin arada olmasını gerektirmiştir.

Yukarıda belirttiğimiz tipteki ailelerden oluşan toplum, yaşlı erkeklerin kurdukları danışma, yasama ve yürürlüğe koyma meclisleri tarafından idare edilirler. Toplumla ilgili genel işler, hatta kişiler arasında özel anlaşmazlıklar bile bu ihtiyarlar meclisinde tartışılır ve çözümlenir. İhtiyar meclisinin üyeleri, şehrinde veya köyünde namusu, şerefi ve doğruluğu ile tanınmış deneyimli yaşlılardan seçilir. Meclisin kararına karşı çıkmak, boyun eğmemek kimsenin aklından geçmez. Bu nedenle birçok olay, Türklerin kendi aralarında konuşulup, karara bağlanır. Resmi makamlara aksettirilmez. Sosyal yaşantıda en belirgin özellik saygıdır. Kadın erkek tüm Bulgaristan Türkleri yaşlılara çok saygı gösterirler. Misafirlikte, toplantılarda odanın en iyi yerine köyün hocası, öğretmeni, bunların yanlarına konuklar, yaş sırasına göre yaşlılar otururlar. Gençler kendilerinden yaşlı olan kişilerin ellerini öperler. At yarışlarında, güreşlerde hakemlik görevi yaşlılarındır. Gençler bunların kararlarına karşı çıkmazlar. Karşı çıkarlarsa saygısız sayılırlar. Gençler yaşlı kişilerin yanında yüksek sesle konuşmaz, gülmez, sigara ve içki içmezler. Toplantılarda arka sıralarda otururlar. Ayakta kalanlara kal-

kıp yerlerini verirler. Söz sırası gelmedikçe konuşmazlar.

Toplum olarak adet ve geleneklerine çok bağlı olan Bulgaristan Türkleri tutucu ve dindardırlar. Doğruluğu, namusu, ciddiyeti sever ve takdir ederler. Aralarında çıkan saygısız uyumsuz kişileri korumazlar. Çalışkan bir toplum oldukları için tembelliği, dilenciliği ve buna benzer durumları şerefsizlik sayarlar. Kendilerine toplumlarına kötü söz söylenmesini, leke sürülmesini istemezler. Kişisel haysiyetlerine çok düşkündürler, hatta alıngandırlar. İnsanda kişisel değer, soy temizliği ararlar ve buna büyük önem verirler. Yakınlarının gereksinimlerini karşılamak, sıkıntılarını gidermek için yardıma koşmayı aile onuru sayarlar. Yakın ya da uzak akrabaları ile evlenmek istemezler.

Bulgaristan Türklerinde konuk ağırlamak büyük önem taşır. Akrabalar ve dostlar kış mevsiminde, kendi aralarında ziyafetler düzenlerler. Bu maksatla yaz mevsiminde besleyip büyüttükleri danaları, koyunları keserler, tuzlarlar, kavurma yaparlar. Ev sahipleri başka köyden veya kentten gelen akraba, dost ve konuklarını bir kaç gün ağırlamadan, gitmelerine izin vermez. Gelen konukları, başka akraba aileler, komşular da ayrıca konuk ederler. Bu ağırlamalar günlerce sürüp gider(1). Kış mevsimi çiftçi köylülerin işsizlik, dinlenme ve evlenme mevsimidir. Bu dönem Kasım ayından Mart ayına kadar dört ay sürer. Ziyafetler, düğünler, eğlenceler, toplantılar bu aylar içinde yapılır.

Bulgaristan Türkleri bu güzel ve iyi ahlak kurallarını ne yazık ki, çevrelerindeki yabancı halkların etkileri, ekonomik koşulların ağırlıkları ve özellikle yıllardır içinde bulundukları rejimin prensipleri ile günden güne yitirmekte, dejenere olmaktadırlar.

b) Ev Düzeni

Ormanlık ve dağlık bölgelerdeki Türk evlerinin çoğu iki katlıdır. Bunlar bağdadi(2) tarzındadır . Seyrek olarak tuğladan ve taştan evlere de rastlanır (Resim 1). Çoğunun damı kiremitle bir kısmının da tahta ve samanla karışık çamurla örtülüdür(3). Bugün de rastlanan bu teknikçok eskilere dayanır. Alt katları genellikle ambar ve kiler olarak kullanılan evlerin üst katlarına dışardan ya da içeriden bir ahşap merdivenle bir metre genişliğindeki sahanlığa(4) çıkılır. Üst katta iki ya da üç oda bulunur. Bunlar oturma ve yemek odası, öbürleri de konuk ve yatak odasıdır. Odalar ahşap veya bağdadi tavanlı olup, evlerin mutfağı ya alt kattadır ya da evin ön yüzünde bahçenin bir yanındadır. Bahçede yeralan mutfağın yanında küçük bir fırın bulunur. Dağlık, ormanlık bölgelerde yaşayanların odun, çalı-çırpı yaktıkları bu fırınlarda ekmek ve yemekler pişirilir.

Evler, genellikle meyva bahçeleri, çiçek tarlaları arasındadır. Evlerin yan tarafında ahırlar, ağıllar, zenginlerin tütün, zahire ambarları sıralanır(5). Harman, samanlıklar köyün sınırında ya da kuzey yönünde bulunur.

Evler, kapı ve pencereleri güneşe karşı olsun diye güney yönüne dönük olarak yapılır. Her odanın bir ya da iki penceresi vardır. Bir aileye ait evler, ambarlar, ahırlar, bahçeler çit ya da kerpiç duvarlarla ayrılarak bütünüyle bağımsız duruma getirilmiştir. Bahçeye büyük bir tahta kapıdan (porta) girilir. Geceleri kapılar kapatılır ve gündüzleri bağlı duran bekçi köpekleri çözülerek serbest bırakılır. Koyun besleyen ailelerde ayrıca çoban köpekleri vardır ama, bunlar, köylere, evlere pek gelmezler. Daha çok meralarda koyunlarla birlikte çobanların yanında kalırlar.

Dobruca yöresindeki evlerde bazı değişiklikler görü-

lür: Nitekim kaynak kişilerden öğrendiğimize göre eskiden Dobruca ovasında orman ve fundalık olmadığı için evler, bütünüyle kerpiçten yapılırdı. Bugün kentteki evler, köylerdeki zengin evleri taş ve tuğladandır. Köy evlerinin % 98'i kerpiçten yapılıp yalnız duvar temellerine 60-100 cm yüksekliğinde taş örülürdü. Evlerin hepsi tek katlıdır (Resim 2) ve meyva bahçelerinin içindedir. Orta halli, zengin ailelerin evleri ahşap tavanlı, büyük kapılı ve büyük pencerelidir. Her odanın ikişer, üçer penceresi vardır. Birçoğunun tabanı tahta döşemelidir. Fakirlerin evlerinin pencere ve kapıları ise küçüktür. Önlerinde sundurma(6) bulunmaz. Genellikle ova köylerinde yaşayan Türklerin % 70'i bu tip evlerde yaşardı. Orta halli, zengin evlerinin çatıları Marsilya kiremitleri(7) ile örtülüdür. Bütün evlerin ön cepheleri güneye bakar ve kireçle badana yapılır. Kuzeye bakan arka taraf ise sarı çamurla sıvanmıştır. Fakir evlerine bitişik ufak bir ahır, samanlık ve küçük bir ambar vardır. Bahçe içinde bir yanda ekmek fırını, öbür yanda foseptik hela bulunur. Orta halli, zengin evlerde ahır, ambarlar evden bütünüyle ayrı yapılmıştır. Bahçenin bir köşesinde zengin evlerinin birçoğunun özel su kuyusu vardır. Ayrıca koyun sürüsü olanların köyün dışında ya da merada ağılı bulunur. Dobruca konusundaki bu bilgileri Müstecip Ülküsal da doğrulamaktadır(8).

Evin önünde büyük bir sundurma bulunur. Girişteki büyük odaya diğer odaların kapıları açılır. İç içe birkaç oda bulunur. Bunlar konuk odası, yatak odası, oturma odası olarak kullanılırmış. Ailenin ekonomik durumuna göre oda sayısı değişir. Girişteki büyük oda kışın mutfak olarak kullanılır. Kuzine soba kurulur, bazı evlerde de halk arasındaki adı "bacalık" olan şömine vardır. Bacalığın içine ayrıca üç yanı tuğladan örülü, sarı çamurla sıvanmış, içine yatay demir ız - garalar yerleştirilmiş kotlon yapılırdı. Soba ve bacalık odayı ısıtmak, yemek pişirmek için kullanılırdı. Köylerde tezek, ayçiçeği sapı, kentlerde ise odun yakılırdı. Kuzinenin ve so-

banın hemen yanında kap kacak koymak için dolaplar vardı. Dolabın bir yanının içinde teneke musluk yer alırdı. Burada bulaşık yıkanır, pis su dışarıya bir delikle akıtılırdı.

Odanın bir yanında oturmak için tahtadan yapılmış ufak bir sedir bulunurdu. Yatak odasının bir duvarında boydan boya ahşaptan yapılmış dolap yer alır. Bir yanı su dolabı olarak kullanılır, içinde banyo yapılır. Buraya su ısıtılıp kazanlarla getirilir. Pis su künkle bahçeye akar. Dolabın öbür yanı yüklüktür(9). Buraya içinde giysiler bulunan sandık, onun üzerine de yatak, yorgan ve yastıklar yerleştirilirdi. Odaya geceleri eskiden yer yatağı yapılırdı. Daha sonraları pirinç ya da demir karyola konulmaya başlandı. Konuk odasının üç yanı sedirle çevrelenir.

c) Ev İçi Döşemesi

Bulgaristan Türklerinin ev içi döşemesini girişten başlayarak tanıyalım:

Evin önünde sundurma bulunur. Yazın zeminine hasır üstüne kilim serilerek, üstünde oturmak için, içi saman ya da yün dolu, yüzleri goblen ya da basma kaplı minderler konur.

Tek kanatlı, madeni kapı tokmağı bulunan ahşap kapıdan eve girilir. Girişteki büyük oda, oturma odasıdır ve kışın mutfak olarak kullanılır. Toprak sıvama zemine, hasır serilir; üstüne kilim yayılır. Orta halli ve zengin evlerde zemin tahtadan olduğu için, doğrudan kilim serilir. Kilimler, İstanbul'dan gelen Ermeni ustalar tarafından dokunurdu (Resim 3,4). Tahtadan yapılan sedirlerin üstüne içleri yünle dolu minderler konulur; arka yastıkları da kıtık denilen samanla doldurulurdu. Yastık, minder yüzleri basma ya da goblen (damask)'dir(10).

Duvara dayalı sert yastıkların üstüne yarısına kadar kenarları dantelli beyaz patiska örtülür (Resim 5). Sedirin oturma yeri de patiska ile örtülür ve dantelli etek ucu sarkıtılır (Resim 6). Yemek zamanı yere dokuma bez serilir, üzerine yemek yemek için yuvarlak hamur tahtası konulur. Buna Dobruca'da sofra, Deliorman bölgesinde sini derlerdi. Yemeğe oturanlar yerdeki dokuma bezin uçlarını dizlerine örterlerdi. Daha sonraları masa ve sandalye kullanılmaya başlanmıştır. Masa örtüleri gündelik için dokuma, konuklara beyaz iş ya da Çin işi örtüler kullanılırdı. Kapkacağın durduğu raflara da beyaz patiska ya da dokuma örtüler serilir. Pencerelere kenarları dantelli patiska perde (Resim 7) asılırdı.

Konuk odasının üç yanı sedirle çevrili olup, minderler yün, sırt yastıkları kıtık doludur. Minder ve yastıklar simle işlenmiş, kadife ya da goblen kumaşla kaplıdır. Üstlerine kenarları dantelli patiska örtüler serilirdi. Yerdeki hasırın üzerine, kilim, kilimin üstüne birkaç pösteki ve oturmak için içi yünden, goblen kaplı minderler atılırdı. Pencerelere beyaz iş (Resim 8) ya da pamuk dantel perdeler asılırdı. Duvara billur(11) ayna asılırdı. İnanışlarına göre cinler evi gözetlemesin diye gece olunca aynanın üzeri, kenarları işli yağlıkla (Resim 9, 10) örtülür. Aydınlatma gaz lambası ile olur. Lamba duvara asılır ya da lamba iskemlesi üzerinde durur. Gündüzleri lambaya örgü kılıf (Resim 11) geçirilir.

Yatak odasının zeminine hasır, onun da üzerine kilim serilirdi. Pencerelere beyaz iş ya da kenarları dantelli patiska perdeler asılırdı. Yün yer yatağında yatılırdı. Konuklara ipek dokuma çarşaf (Resim 12,13) serilir, gündelik ise patiska ya da dokuma (Resim 14,15) çarşaf kullanılırdı. Yastıklar uzun, iki kişilik ve yünden olup, kılıfları ise kenarları oyalı (Resim 16) patiskadandı. Daha sonraki yıllarda pirinç karyola kullanılmaya başlanmıştır.

Yeni evlenen çiftin yatak odasında pirinç karyolanın

bir yanı duvara dayalı olarak yerleştirilirdi. Karyola eteğinin kenarları dantelli veya nakışlı olup (Resim 17,18), yatak örtüleri, ailenin ekonomik durumuna göre değişir. Bindallı (Resim 19,20,21,22), saten üzerine kasnak işiyle işlenmiş (Resim 23,24,25,26,27,28) örtüler kullanılırdı. Karyolanın dayalı yanına için samanla doldurulmuş büyük süs yastıkları konulurdu. Bunların kenarları saten, orta yerleri dantel ya da hesap işiyle süslenirdi. Halk arasında bu tür yastıklara "Bufanta" denilirdi. Ancak bu karyola kullanılmaz, her zaman süslü durur du ve evli çift yere serilen yataklarında yatarlardı. Son yıllarda bu gelenekten vazgeçilmiştir.

NOTLAR

(1) Evliya ÇELEBİ, Seyahatname, C.V, İstanbul 1970, s.192. Pravadı şehri misafir severliği hakkında: "... Şehir halkı misafirlere ve komşularına ziyaretlerinde nefis yemekler ve dünyaca beğenilen renkli hoşaflar verirler. Garip dostu ve fukarayı seven adamlardır".

s.204 ve 205 ise "... halkı zengin ve nimetleri bol olup yabancı kimseleri evlerine davetle ziyafet ederler. Daima fukarayı himaye edip birbirleriyle güzel geçinirler. Düşmanlık eden kovcu, kötüleyici, münafık kimseleri şehirde komayıp sürerler" diye anlatmaktadır.

(2) Bağdadi: Ahşap iskeletli yapılarda dikme aralarının sık aralıklı çıtalarla kaplanarak üstlerinin sıvanması tekniği. Özellikle eski İstanbul evlerinin iç yüzeyleri bu teknikle yapılmıştır.

(Metin Sözen - Uğur Tanyeli, Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü, İstanbul 1986, s.33).

(3) Evliya Çelebi, a.g.e.,

s.192 Pravadı için: "... Şehrin binaları kargir ve sağlam olup kızıl kiremitle örtülüdür."

s.195 Şumnu için: "... Evlerin dört tarafları havaleli dağlar olup çoğu tahta örtülü ve tahta çevrilidir"

s.196 Hezargrat şehri için: "... Ekseriya tahta ve kiremitle örtülü seyrek seyrek hanelidir.3

s.200 Yerköy kalesi için: "... mükellef ve mükemmel kiremitli ve şendere tahta örtülü..."

s.219 Silistre şehri için: "... Hep kiremitli binalardır."

s.229 Hacıoğlu Pazarı kasabası için: "... evlerin çoğu kiremitli..."

(4) Sahanlık: (ing. Landing) Merdiven kollarının başladığı ya da ulaştığı nivoda yeralan düz alan.

(Metin Sözen - Uğur Tanyeli, a.g.e., s.206)

(5) Evliya Çelebi, a.g.e.,

s.192 Pravadı için: "... bağlı bahçeli hanelerdir..."

s.195 Şumnu için: "... Şehir on mahalle olup 2000 kadar mamur bağlı ve bahçeli ev vardı."

s.196 Hezargrat şehri için: "... bağlı bahçeli âb-ı hayat sulu evlerdir."

s.200 Yerköy kalesi için: "... Tuna sahilinde bir mâmur varoş olup bağlı, bahçeli şehdere tahta örtülü altıyüz kadar mâmur evi..."

s.229 Hacıoğlu Pazarı kasabası için: "... Yer yer bağ ve bahçeleri vardır."

(6) Sundurma: Bir yanında duvar bulunan üç yanı açık ve üstü küçük bir çatı ile örtülü mekân.

(Metin Sözen - Uğur Tanyeli, a.g.e., s.222).

(7) Marsilya Kiremidi: Yüzeyi oluklu düz levhalardan oluşan ve birbiri üzerine özel yuvaları aracılığıyla oturan levha biçiminde kiremit.

(A.g.e., s.155).

(8) Müstecip ÜLKÜSAL, Dobruca ve Türkler, Ankara 1987, s.88-89.

(9) Yüklük: Anadolu-Türk geleneksel konutlarında odanın genellikle bir duvarı boyunca uzanan ve çeşitli eşyayla gece kullanılan yatak, yorgan, yastık gibi malzemenin konması için yapılmış yerli dolap.

(Metin Sözen - Uğur Tanyeli, a.g.e., s.257-258).

(10) Damasko: (ing. damask) İpek ve keten karışımı bir tür kumaş. Önceleri Şam kentinde dokunmuş, Ortaçağ'ın sonlarında bazı İtalyan kentlerince üretimine başlanmıştır. Bu tür kumaşlar kabartma desenlidir. Türkiye'de bu tür kumaşlara "dımışkî" denirdi.

(A.g.e., s.63.)

(11) Billur: Osmanlı döneminde kristal anlamında kullanılan bir sözcük.

(A.g.e., s.42).

III- BULGARİSTAN TÜRKLERİNİN GELENEK VE GÖRENEKLERİ

a) Doğum

Hamile kadınların doğum ağrıları başlayınca mahallenin ebesi eve getirilirdi. Yaşlı komşu kadınlar da yardıma gelirdi. Bebek doğunca, göbeği kesilir, göbekadı konulurdu. Ufak çocuklar müjde vermek için bütün komşuları dolaşırlardı. Doğan bebek yıkanır, kundaklanır, lohusanın başına kırmızı kurdele veya ipek grep bağlanırdı. Lohusa, yorgan ve yastıklarla süslenmiş yatağında yatar, konu komşu da kutlamaya gelirdi. Gelirken hediye olarak kızartılmış hamur (halk arasında lohusa lokumu denir) getirirlerdi. Bebek tahtadan yapılmış beşikte ya da iki duvarda bulunan halkalara iki ipin asılmasıyla yapılmış salıncakta yatardı. Her ikisi de annenin yatağının ayakucuna yapılır, beşik ya da salıncağa bağlanan bir kuşakla anne bütün gece çocuk ağladıkça yatağından kalkmadan bebeği sallardı. Çocuğun başı ve gözleri tülbentle örtülürdü.

Bebeğin göbeği yedi gün içinde düşer, bebek tuzlu suda yıkanır. İnanışa göre bu biçimde yıkanan çocuk ter kokmaz. İki üç gün sonra temiz su ile yeniden yıkanır.

Bebeğin adı aile reisi tarafından konulur, bu küçük bir merasimle yapılır: Aile reisi çocuğu kıbleye çevirip kaldırır, sağ kulağına ezan okur ve Kelime-i Şahadet getirdikten sonra, kulağına Kuran'dan bazı sureler okuyup ona verdiği adı üç kere tekrarlar. Çocuk kırk günlük olmadan mevlût okutulur ve gelenlere lohusa şerbeti ikram edilirdi. Kırk gün anne ve bebek yalnız bırakılmaz. Kırkıncı gün bebek kırklanır: Yıkandıktan sonra bir leğenin içine yumurtanın sarısı kırılır. Leğenin içinde yumurta sarısı dururken, yumurta kabuğu ile kırk kabuk su konulur, su ile yumurta sarısı birbirine karıştırılır bu suyla durulanır. İnanışa göre bu biçimde kırklanan

bebek sudan korkmaz, kendinden emin olur. Anne de aynı biçimde, yumurtalı suyla kırklanır. O gün bebeğin ve annenin tüm çamaşırları da yıkanır. Kırkıncı günden sonra bebek evden çıkarılarak en yakın akrabaya ziyarete götürülür. Buna halk arasında "Kırk uçurma" denir. Ziyarete gidilen evin sahibi bebeğe hediye olarak yumurta, tuz, şeker, para, sümek verir. Yumurta iyilik getirsin, tuz bereket, şeker hayatı tatlı olsun, para kısmet, sümek adılan verilen işlenmemiş yün ise uzun ömrün simgesidir.

b) Sünnet

Bir erkek çocuğunun hayatındaki en önemli olay sünnettir. Bu âdet bütün Müslüman erkekler için şarttır. Çocuklar daha çok tek sayılı yaşlarda sünnet edilirdi. Düğünden önce çocuk yeni kıyafetlerini giyer, Türkiye'den özel olarak getirilen şapka ve mâşallah yazan şerit takılırdı. Böyle süslü bir biçimde ev ev dolaşarak büyüklerinin elini öper, sünnet olacağını haber verip herkesi düğününe davet eder. Sünnet olacak çocukların o gün bütün istekleri yerine getirilir. Bazı çocuklar at sırtında dolaştırılırlar. Sünnet günü çocuk saten gecelik ve başına pullarla işlenmiş başlık (Resim 29) giyer. Ailenin seçtiği iki yakın akraba kirvelik(1) görevini üstlenir. Sünnetçi tekbir getirerek keskin bir ustura ile ameliyat ederken, kirveler de çocuğun ellerini ve ayaklarını tutar, ekonomik durumu iyi aileler, çocuğu eğlendirmek için hokkabazlar tutarlar. Sünnet olayı böylece eğlenceli "oldu da bitti maşallah" sesleri arasında biter. Sünnetten sonra çocuk, kendisi için süslenmiş yatağa (Resim 30) yatırılır. Kendisine getirilen hediyeleri kabul eder. Mevlût okuyacak imam ve müezzinler gelince herkes okunan mevlûtu dinler. Mevlût bitince gelen davetlilere yemek verilir. Yemek meşe ağacından, yuvarlak, ortadan ikiye açılan, üstünde Edirnekârı(2) süsler bulunan "peşkun" adı verilen sofralarda yenir.Genellikle sofraya onbeş yirmi kişi oturur. Açılış yemeği olarak

çorba çeşitlerinden bir tanesi verilir. Etli bamya sünnetlerin baş yemeğidir. Keşkek, dolma, börek, muhallebi, baklava, hoşaf(3) ve en son yemek olarak da zerde pilav ikram edilirdi. Yemekten sonra herkes ev sahibine gözaydın diyerek evden ayrılır.

c) Evlenme

1- Kız Görme: Evlenmek isteyen delikanlının annesi, bazen bir aracı vasıtasıyla, oğlu için uygun olabilecek bir gelin adayını öğrenir. Kayınvalide, varsa görümce adayı ile birkaç yaşlı kadın akraba, gelin adayının evine kızı görmek için habersiz olarak, köydeyse at arabası, kentte ise faytonla giderler. Bunlara "görücü" denir. Kız evi her zaman böyle bir konuk grubunu kabul etmeye hazırdır. Görücülere kahve ikram etmek gelin adayının görevidir. Kız, kahve bitinceye kadar odada kalmak zorundadır; bu arada konuklar da onu görmek, incelemek olanağını bulurlardı; beğenilirse iki üç gün sonra delikanlının babası ile en yakın erkek akrabalar kızı babasından istemeye giderler. Ondan sonra da kız evi, erkek tarafını soruşturmaya başlarlar, beğenilirse kızlarını verirler. Bu karar, kızın babası tarafından verilir, kızın rızası alınmazdı.

2- Söz Kesme: Kız evi damat adayına çevre (Resim 31) gönderir. Erkek evi ise grep (Resim 32), taşlı yüzük ve çeşitli yiyecekler gönderir. Haftası geçmeden dini nikâh kıyılır. Nikâhta kız tarafını bir kadın, erkek tarafını bir erkek temsil eder. Gelin adayı ayrı bir odada oturur; imam kapıya bir adam gönderir ve kıza evlenmek isteyip istemediği sorulur; olumlu cevap kızın yanında bulunan kadın tarafından verilir ve imam nikâhı kıyar. Kıza yapılacak çeyiz, verilecek takılar konuşularak bir karara varılır, nişan için gün ayarlanır.

3- Nişan: Her iki tarafda karşılıklı olarak birbirlerine nişan hediyesi gönderirler. Erkek tarafının ailesi ekonomik durumuna göre nişan bohçası hazırlar. Nişan bohçaları İstanbul'dan getirtilirdi. Bunlar, bindallı (Resim 33,34), saten üzerine işlenmiş (Resim 35,36), ipek nakışlı (Resim 37, 38), aplikeli (Resim 39,40) ya da beyaz işli (Resim 41,42) olabilirler. İçine elbiseler, iç çamaşırları, mantoluk kumaş, ayakkabı, çanta, terlik, beşibirlik, inci, elmas küpe, elmas iğne gibi takılar koyarlar. Kızın annesine, babasına ve kardeşlerine de ufak tefek hediyeler götürürler. Nişan götüren kadınlara kız tarafı birer iğne oyalı (Resim 43) ya da dantelli (Resim 44) mendil verir. Gelenlere ufak tabaklarda kayısı, incir, ayva ya da gül reçeli ikram edilir. Bunların yanına birer bardak su konulur. Bazı evlerde kaşık tatlısı sunulur. İsteyenlere Hicaz ya da İstanbul'dan özel olarak getirtilmiş kulpsuz fincanlarla kıtlama kahve (Şekeri yanında sade kahve) ikram edilirdi. Ayrıca yemiş, şeker, leblebi, lokum eğer uzaktan gelmişlerse yemek de ikram ederlerdi.

Kız tarafın on beş yirmi gün sonra hazırladıkları nişan bohçasını oğlan tarafına götürürler. Bohçanın içine damatlık bütün giyecekler konulmuştur. Oğlan tarafı da bohçayı getiren konuklara kız tarafının ikramının aynısını yaparlardı.

Nişan ile düğün arasında bayram geçerse kız tarafından oğlana, oğlan tarafından kıza hediyeler gönderilir. Buna "bayramlık" denir. Kurban Byaramında nişanlı kıza, süslü, alnında altını olan koç gönderilir. İki bayram arasında düğün yapılmaz.

Aileler arasında anlaşmazlık olursa nişan bohçaları ve takılar karşılıklı olarak geri verilir. Aileler uzun süre dargın kalsa da Müslüman oldukları için bayramlarda barışırlar.

4- **Düğün:** Düğün hazırlıkları tamamlanır, düğünden bir hafta önce okuyucu ad verilen bir kadın kapı kapı dolaşarak herkesi düğüne davet eder. Düğün dört gün sürerdi. Genellikle pazartesi başlar, perşembe akşamı biterdi; ya da perşembe günü başlar, pazar günü gelinin damat evine gelmesiyle biterdi. Düğünlerde mutlaka çalgı olur. Fakirlerin düğünlerinde davul zurna, orta halli ve zengin ailelerde ince saz ya da nefesli çalgı ile birlikte yaylısaz takımı bulunur. Pazartesi günü başlayan bir düğün törenini gün gün inceleyelim:

Pazar: Kız evinden çeyiz alınır ve damat evine götürülür. Gelinin çeyizi, yatak yorgan denkleri, kilimi, yastıkları beyaz çarşaflarla sarılır. Kırmızı kurdela ile bağlanırdı. Çeyiz sandığı genellikle İstanbul'dan getirilirdi. Sedir ağacından yapılan sandığın dış cephesinde kakma ve edirnekâri süsler vardır. Sandığın içinde gelinin daha küçüklüğünden beri hazırlanan eşyalar gündelik ve özel günlerde giyilecek çeşitli elbiseler, işlemeli çamaşırlar ve oyalı başörtüleri, yemeniler havlular (Resim 45,46,47,48,49,50). Hamamtakımları, nalınları, hamamtası, billur aynası, damat için hazırlanmış nakışlı gecelikler, donlar, çevreler, gömlekler, işlemeli uçkurlar gibi eşyalar cinslerine göre işli bohçalar (Resim 51, 52,53,54,55,56,57,58) içinde sandığa yerleştirilirdi. Ayrıca kız evi erkek tarafının bütün yakın akrabalarına verilmek üzere, içinde çeşitli giyecek bulunan bohçalar da hazırlardı. Kayınpeder, kayınvalide ve kardeşlerin bohçalarında daha çok hediye vardı. Kadınların bohçalarında oyalı grepler, yemeniler, elde örülmüş yün terlikler (çetik), elbiselikler, iç çamaşırları, işli gecelikler, para keseleri (Resim 59,60,61,62, 63,64), işli peşkirler (Resim 65,66,67,68,69,70,71,72,73,74, 75,76,77,78,79,80), erkeklerin bohçalarında ise yakasız dokuma gömlekler, yün çorapları, kemer kısmı işli iç donları, nakışlı kuşaklar, gecelikler, dokuma peşkirler (Resim 81,82, 83,84) gibi eşyalar bulunurdu. Bu bohçalar da çeyizle birlikte gider ve kızın kendi özel eşyaları ile birlikte sergilenirdi. Düğün bittikten sonra bohçalar sahiplerine verilirdi.

Pazartesi: Konu komşu gelin evinde toplanarak, baklava açmaya, yemekleri hazırlamaya başlarlar. Oğlan evinde ise çeyiz serilir.

Salı: Sabahleyin, gelin, gelinin yakın arkadaşları, erkek tarafından elti, ailedeki yeni evli başka gelinler, görümceler, yengeler gelin hamamı yaparlardı. Bazen gelin ve davetliler için bütün hamam kapatılırdı. Hamamın sahanlığında şadırvanın çevresinde kadınlar tefle dümbelek çalarak şarkı şöyler ve raks ederler. Yeni evlenmiş başka gelinler, bu törene gelinlikleri ile katılırlardı.

Salı gecesi, kız evinde kına gecesi yapılırdı. Erkek tarafından gelen kadınlar, tepsiler içinde kuruyemiş ve kına getirirler. Gelini, kız arkadaşları ellerinde mumlarla, şarkı söyleyerek davetlilerin önüne çıkarlar. Gelinin üzerinde bindallı elbise vardır, yüzü kırmızı greple(4) örtülüdür. Gelin önce kayınvalide olmak üzere bütün konukların ellerini öper. Erkek tarafından bir yenge, kınayı hazırlar, tepsi üstünde mum dikilmiş olarak odaya getirir. Gelin hediye almadan (ki bu para ya da altın olurdu) ellerini açmazdı. Ellerini açınca iki elinin avuç içine kına yakılır, bereket parası konularak büyük bir bezle iki eli ayrı ayrı bağlarlar. Davetlilerde ellerine kına yaktıktan sonra, sıra eğlenmeye gelir. Tef ve zil çalıp oynarlar. Şarkı söylerler. Evsahibi ufak tabaklar içinde gelen kuruyemiş ve meyvaları davetlilere ikram eder.

Çarşamba: Her iki tarafta da ayrı ayrı yemek verilirdi. Oğlan tarafı aynı kentte ise kız tarafına gider; düğün geceleyin kız evinde olurdu. Uzaktan gelen davetlileri eş, dost, akrabalar paylaşırdı; bunlar gelin evinde yemeklerini yer, yatmak için daha önceden gittikleri evlere dönerlerdi.

Perşembe: Gelin alayı, gelini almaya ev uzaksa at arabaları, faytonlarla, yakınsa yürüyerek, giderdi. Arabalar ve atlar süslenmiş, herkes en yeni elbiselerini giymiştir. Erkek tarafı yakalarına beyaz yapma çiçek takmıştır. Ev bahçe içindeyse, bahçeye büyük sedirler yapılır, fenerler yakılır. Sedirlerin ortasında kalan açıklığa çarşaflı yüzü üste gelecek biçimde yorgan yayarlar; üzerine yaşlılar ve kayınvalide oturur. Oğlan tarafından yenge kız tarafının yengesinden gelini ister ve yengelerinin arkadaşlarının şarkıları arasında gelin ortaya çıkarılır. Bazı gelinlerin arkadaşları bahşiş almadan gelini ortaya çıkarmak istemezler. Gelin davetlilerin, tek tek ellerini öptükten sonra kendisi için hazırlanan sandalyeye oturur. Gelinin başında altınlarla süslü bir hotoz vardır. Erkek tarafının kızları alınlarına, yeni gelinin ise alnına ve yanaklarına pullar yapıştırılmış olup, yüzü kırmızı greple örtülmüştür. Üzerine önceleri mor ya da kırmızı(5) kadifeden bindallı giyerlerdi. Deliorman bölgesinde gelinlik olarak ipek ya da bindallı şalvar giyilirdi. Gelinin beline gümüş kemer ya da kırmızı kuşak takılırdı, buna "gayret kuşağı" denirdi. Okuyucu, kadın geline verilen hediyeleri yüksek sesle söyler, buna "takıya tutma" denir. Önce kayınpeder ve kayınvalideden başlayarak, herkes kendi bütçesine göre bir hediye verirdi.

Gelin, evden ayrılırken başına yemiş, para atılırdı. Gelin alayı, gelini baba evinden alıp geri dönerdi. Gelin arabası Landon denilen her tarafı kapalı siyah faytondur. Bazı köylerde fayton olmadığı için at arabasını kilimlerle kapatılır. Gelin, arabanın içinde kızkardeşleri ve yengeleri ile oturur. Damadın evinin önüne gelindiği zaman hemen arabadan inmez, kayınpederin vereceği hediyeyi bekler. Bu, ekonomik duruma göre elmas küpe, yüzük, iğne ya da inek, manda olabilir. Arabadan indikten sonra geçeceği yerlere hasır ve kilim serilmiştir ve kayınpeder bu kilimlerin üzerine şeker, para ve bereket sembolü olarak arpa saçardı. Gelin, çeyizleri ile

duvarları süslenmiş yatak odasının baş köşesinde oturtulur. Konuk kadınlar, tek tek gelini ziyaret ederler. Bir yandan da gelen davetlilere yemek verilirdi.

Akşam namazından sonra damat, arkadaşlarının, komşularının refakatinde tekbirle eve getirilir. Hoca dua eder, damat, arkadaşlarının yumrukları ile gelin odasına itilir. Gelin ayakta damadı karşılar, yüzündeki örtüyü açmaz. Ancak eşinin yüzgörümlük armağanını aldıktan sonra yüzünü gösterir. İki rekat namaz kıldıktan sonra gerdeğe girerler.

Ertesi sabah, yeni evliler boy abdesti aldıktan sonra yengelerin hazırladığı sofrada ilk kahvaltılarını yaparlar. Gelin, yüzü greple örtülü olarak odadan çıkar. Kayınvalidesinin elini öper, onun hediye ettiği ipek elbiselik kumaşı kabul eder. Yengeler, bir oklava ile gelinin duvağını kaldırıp, duvağı bahçedeki, bir gül fidanının üstüne serercesine atarlar. Bu törene "duvak açma" denir. Eş dosta yemek verilir.

Düğün haftası boyunca davet edilen kadın ve erkeklere hazırlanan düğün sofrasına ve yemeklerine gelince: Onbeş yirmi kişilik sofralar evin en uygun yerine, hava güzelse bahçede kurulurdu. Bu yuvarlak sofralara "peşkun" denirdi. Peşkunun altına işlemeli dokuma bir örtü yayılır, davetliler çevresine diz çökerek otururlardı. Tek parça uzun bir peşkirle dizlerini örterlerdi. Bütün yemekler bakır sahanlar içerisinde sunulur, herkes şimşir kaşıklarla yerdi. İlk önce düğün çorbası içilirdi. Arkasından da bol etli sebze, fırında pişmiş, büyük parça etli, patates yemeği; dolmalar, içine katılmış kara erik ve karpuz pekmezi ile renklendirilmiş ballı fasulye yenilirdi. Büyük tepsilerle börek, sütlaç, kız tarafından gelen baklava, pilav, hoşaf, muhallebi, kuru ya da yaş meyva verilirdi. Yemek duası okunduktan sonra sade kahveler içilirdi(6).

İlk Cuma: Düğünden bir hafta sonra gelinin ilk Cuması yapılır. Eş dost çağrılır, kız tarafı da ilk o gün kızını ziyarete gelir; yanlarında yakın akrabalarını da getirirlerdi. O gün yeniden düğün yapılır. Pesmet adı verilen çiçek şeklinde yapılmış ekmekler, altı yedi kişiye bir tane olmak üzere tepsilere konulur; ekmeklerin üzerinde horoz şekeri batırılır. Kız tarafına ikram edilen pesmetlerin daha süslü olmasına dikkat edilirdi.

Birkaç gün sonra oğlan tarafı, kız tarafına ziyarete gider. O akşam bütün konu komşu hoş geldine gelir. Ertesi günler gelin, kayınvalidesi, görümceleriyle birlikte akraba ve komşu dolaşırlar.

d) Kutsal Gün ve Aylar ile Diğer Özel Günler

1- Üç aylar, Recep, Şaban Ramazandır. Bunlar oruç aylarıdır. Recep ve Şaban ayında Pazartesi, Perşembe günleri oruç tutulur. Ramazan ayında ise otuz gün oruç tutulur.

Ramazan hazırlıkları: Kuru meyvalar alınır, teneke ile tahin helvaları, pirinç, un, şeker, yağ, tereyağı, kuskus gibi yiyecek maddeleri alınır.

Oruç tutacağı gün, bir gece önceden sahura kalkılır, börekler, çeşitli yemekler yenir, ayran içilir, su ile niyetlenip yatılır. Sabah namazı kılınıp isteyen yeniden yatar.

Ramazan bir haftayı geçtikten sonra iftara konuk çağrılır. Genellikle dul kadınlar, yakın akrabalar ve komşular davet edilir. İftar yemeği, çeşitli kahvaltılıklar, iftarlık olarak sunulur. Çorba, etli bir yemek çeşidi, keşkek, dolma, börek, muhallebi, hoşaf, kuskus ikram edilir. Kadir gecesi iftardan sonra dualar edilir. Sabah namazına kadar yatılmaz; okunan hatim ölülere bağışlanır.

Ramazan süresince, iftardan sonra misafirliklere gidilir, camilerde teravih namazı kılınır. Ramazanın son haftası bayram temizliği yapılır. Bayram için yeni elbiseler alınır ya da dikilir. Baklavalar açılır, şeker, ceviz, kuruyemiş, mendiller alınır.

Arife günü lokma yapılır, komşulara dağıtılır. Fitre ve zekât dullara, yetimlere verilir. Arife akşamı genç kızlar ellerinin parmaklarına ipleri çeşitli biçimlerde bağlayarak desen yapıp, üzerine kına sürerler. Eller bezlerle kundaklanıp, bütün gece öyle yatılır. Sabah bezler ve iplek çözülerek çıkartılır, sonra kınalı parmaklak siyah, desenler beyaz olsun diye kirece batırılırdı.

2- Ramazan (Şeker) Bayramı: Bayram sabahı bütün ev halkı büyük bir sevinçle erkenden kalkar. Erkekler abdest alıp, bayram namazına giderler. Onlar namazda iken kadınlar, çocuklara bayramlıklarını giydirirler; daha sonra kahvaltı sofrasını hazırlarlar. Erkekler eve dönünce büyük varsa önce onun elini öperek bayramlaşırlar. Babalar çocuklara para verir. Bütün aile birarada bayram yemeği yer. Öğle yemeğinden sonra çocuklar, dört ucunu birleştirerek torba haline getirdikleri mendilleri ile konukomşuya, bayram kutlamaya çıkarlar. Onlara verilen leblebi, şeker ve lokumları mendillerin içine koyarlar. Küçükler, büyüklerin ziyaretine giderler, bu olaylar bir hafta, on gün sürer.

3- Kurban Bayramı: Aynı şeker bayramı gibi kutlanır, yalnız farklı olarak ekonomik durumu iyi aileler, kurban keserek kesmeyen komşulara dağıtırlar. Bayramdan bir gün önce yani arife günü, kurbana kına yakılır. Nişanlı kızlara kınalı telli pullu alnında altını olan bir koç hediye olarak gönderilir. Ayrıca ölü için adanmış kurban varsa, arife günü kesilir ve dağıtılır.

Bayram günü, bayram namazından sonra kurban kesilir. Kurbanın gözleri ve üç ayağı bağlanır, duası yapılır. Evde kadınlar iki rekât namaz kılar. Kurban tekbir getirilerek kesilir. Derisi tuzlanarak post yapılır. Etleri parçalanır, üzerine çörekotu serpilerek üçte ikisi dağıtılır. Üçte biri ev halkına kalır.Öğle yemeğinde kavurma yapılarak ziyarete gelen akrabalarla yenir.

4- Aşure Ayı: Kurban Bayramından sonra kurban kesen herkes aşure yapar. En az yedi çeşit aşurelik malzeme konur, konukomşuya dağıtılır.

5- Kandil: Halk arasında "ay mübareği" de denilmekte. İnanca göre ölülerin ruhları evlerin bacalarına konar ve evdeki yakınlarından hatim duası ve yağ kokusu isterlermiş. Bunun için kandil günlerinde evde yasin okunur, hamur kızartılır ya da un helvası kavrularak en az yedi eve dağıtılır. Kandilde herkes birbiriyle yaşca büyük olanların elini öperek kandilleşir. Ayrıca camide mevlût okutulur.

Kutsal aylarla ilgili bilgileri Hüseyin Dallı(7) ve Müstecip Ülküsal'da(8) doğrulamaktadır.

6- Hıdrellez: Bulgaristan Türkleri her Mayısın ilk haftasında Hıdrellez bayramını kutlardı. Bir gece önce bahçe ya da bir meydanda orta yerde ateş yakılır; herkes sırayla ateşin üzerinden atlar, dileklerinin yerine geleceğine inanırlar. Hıdrellez sabahı erkenden kalkılır, herkes kendi isteğine göre bir adak adar. Deniz kıyısında olanlar, adakları, çabuk olsun diye bir kâğıda yazarak ya da yaptıkları küçük simgeleri denize atarlardı. Kırlık kesimde ise, gül fidanının dibine kırmızı bezle bağladıkları bozuk paraları (bereketli bir yıl), ufak ev maketleri (ev sahibi olmak isteyenler için), yüzük (evlenmek isteyenler için) gibi eşyalar konulurdu. O gün herkes kırlara ilk pikniklerine çıkarlar, kuzular

kesilir, börekler, dolmalar yapılır. Yenir, içilir, eğlenilir, bu bayram da böyle kutlanmış olurdu.

7- **Yedi Kızlar Aşı:** Hasat sonrası Kırcaali yöresinde yapılır. Herkes taslarla buğday getirir. Bütün gün buğday dövülür, yıkayıp ıslatıldıktan sonra akşam kazanlarla pişirilir, tavuklar haşlanır ve keşkek yapılır. Meydanda toplanan kızlara tavalarla dağıtılır, daha sonra oyunlar oynanır, şarkılar söylenir. Erkekler bu törene katılmazlar, uzaktan seyirci olurlar.

e) Ölüm

Genellikle yaşlı kadınlar, daha sağlıklarında ölümlerinin yaklaştığı düşüncesi ile hazırlıklar yaparlar. Kefenlik kumaşı, ölümünden sonra kendisi için Kur'ân-ı Kerim okuyacak olanlara verilmek üzere çemberi, mezarı kazacak olanlara verilmek üzere havlular, yıkarken kullanılmak üzere sıtır denilen örtü, lif ve sabun alıp saklarlar.

Aileden biri öldüğü zaman fazla yas tutulmazdı; çünkü Müslüman olduğu için ruhunun cennete gittiğini inanarak geride kalanlar teselli edilir. Ölen kişinin hemen çenesi bağlanır, yere serilen yatağın üzerine başı kıbleye doğru gelecek biçimde yatırılır. Ölüm haberi herkese duyurulur. Mahallede camiin müezzini ölü selası okur. Duyanlar ölüm olan eve gelirler.

Ev bahçe içindeyse bahçeye çarşaflarla çevrili paran. Ölü erkekse imam, kadınsa ölü yıkayan kadın tarafından yıkanır. Komşulardan ya da akrabalardan biri isterse maşrapa ile su dökerek yıkayıcıya yardım eder. Yıkandıktan sonra ölü, özel havlusu ile kurulanır. İnsan vücudunda bulunan doğal delikler pamukla tıkanır. Kadın, erkek bütün ölülerin gözlerine günlük, sadece kadınların eline kına konulur. Dikişsiz patiska ya da mermerşahi

tek parça kumaşla ölü kefenlenir. Tabuta konulur, üstü yeşil, üzerine sırmayla "Küllü nefsin zâikat-ül mevt sümme ileynâ türceûn"(9) duası işlenmiş sanduka örtüsü ile kaplanır; kadınsa baş tarafına yemeni, erkekse fes konulur. Cenaze namazı kılındıktan sonra tabut, cenazeye katılan topluluğun omzunda taşınarak mezarlığa götürülür; Mezarlık uzaksa tabut at arabasına konularak götürülür. Cenaze önden, imam ve cemaat arkadan gider.Ölüyü mezara en yakınları indirir. Ölü sağ tarafına yatırılır. Hoca önce başucunda dua eder. Mezar kapatılır, cemaatin elinde kürek elden ele dolaşarak, birer ikişer kürek toprak atar, geçici olarak başucuna ve ayakucuna yeşile boyanmış tahta gönderler dikilir. Cemaat uzaklaşır, hoca son talkını verir. Tabutu taşıyan sopalarla mezarın iki gönder arasından tam ortadan bir çizgi çizilir ve ibrikle su dökülür.

Kadınlar camiye ve mezarlığa gitmez evde Kuran okurlar, dua ederler. Lokmalar kızartılır, irmik helvaları yapılıp dağıtılır. Ölü için kesilen kurban etinden uzaktan gelenlere yemek verilir. Yedi gece tebarikesi ve duası yapılır. Otuz yedinci gün veya kırkıncı gün mevlût, erkek veya kadın hoca tarafından okunur. Elliikinci günde ölünün burnu düştüğü için burun duası yapılır. Her seneyi devriyesinde dua edilerek yasin okunur, hatim indirilir.

Kurban Bayramının arife gününde ölü için durumu iyi olan aileler kurban keserler. Ramazan Bayramında ya da Kurban Bayramında ölünün mezartaşı yaptırılır. Ekonomik duruma göre taşın cinsi değişik olur. Üzerine ölünün adı yazılır, ayyıldız kazıtılır, kenarları çeşitli kenar süsleri ile işletilir.

NOTLAR

(1) Kirve: is.hlk.Sünnet olan çocuğun elini kolunu tutan ve çocuk üzerinde babaya yakın hak taşıyan kimse.

(Türkçe Sözlük, c.II, Türk Dil Kurumu, Ankara 1988, s.877)

(2) Edirnekâri: 14.yy.'dan 19.yy. ortalarına dek Edirne'de üretilen lâke boyalı her tür mobilya ve ahşap eşyaya verilen ad. Edirne işi örnekleri; sanduka, sandık, çekmece ve kalemdandan, kapı ve dolap kapaklarına kadar uzanan geniş bir çeşitlilik gösterir.

(Metin Sözen - Uğur Tanyeli, Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü, İstanbul 1986, s.73).

(3) Evliya Çelebi, Seyâhâtname, c.V, İstanbul 1970, s.192.

(4) Bahaeddin ÖGEL, Türk Kültür Tarihine Giriş VI, Ankara 1984, s.413.

"..... Al ise kırmızının açığıdır. Onda da yine bir ciddiyet vardır. Ancak al duvağın verdiği, kızlık, incelik, bir murad ve mürüvvet vardır ki, insanlık, bunun üzerinde durur".

(5) Kaşgarlı Mahmud, Divanü Lûgat-it-Türk (çev. Besim Atalay) Ankara 1986, c.III, s.20-16.

"..... (kadın yaranmayı ve kırışmayı bilse kırmızı ipekli giyer; yaranmayı ve gözeniliği bilse kırmızı ipek giyer). Bu renklerle erkek kadını daha iyi tutar, demek istiyor".

(6) Pars TUĞLACI, Bulgaristan ve Türk-Bulgar İlişkileri, İstanbul 1984, s.476-477.

(7) Hüseyin DALLI, Kuzeydoğu Bulgaristan Türk Ağızları Üzerine Araştırmalar, Ankara, s.32-34.

(8) Müstecip ÜLKÜSAL, Dobruca ve Türkler, Ankara 1987, s.88-89.

(9) Küllü nefsin zâikat-ül mevt sümme ileynâ türceûn: Her fani bir gün mutlaka ölümü tadacaktır (Ankebut 57).

IV- BULGARİSTAN TÜRKLERİNİN GİYİM VE KUŞAMI

a) Gündelik Giysiler

Bulgaristan'dan Türkiye'ye çeşitli tarihlerde göç etmiş kişilerle yaptığımız görüşmeleri ve beraberlerinde getirdikleri eski fotoğrafları değerlendirerek XX.yy. ilk yarısına ait Bulgaristan Türklerinin giyim kuşamlarını saptamaya çalıştık.

Kadınlar saçlarını iki örgü yaparak arkaya topuz şeklinde toplarlardı. Üzerine kenarları oyalı yemeni (Resim 85), iki ucu tepede bağlanıyor, arkada kalan üçgen parça içeri doğru sokuluyordu. Buna halk arasında "sokma baş" denilirdi (Resim 86). Köydeki kız çocukları çene altından yemeni bağlarlardı. Şehir ve kasabalarda yaşayan kız çocukları ise başlarını bağlamazlardı.

Gözlerine çok sevap olduğuna inandıkları Hicaz'dan gelme "sürme"yi çekerlerdi. Her cuma ise konu komşu toplanarak kaşlarına rastık sürerlerdi. Ellere ve ayaklara "kına" yakılırdı.

Yeni gelinler ve genç kızlar boyunlarına ipe bağlı Reşat lira ya da beşibiryerde takarlardı.

Şehir ve kasabadakiler yazın basma, poplin, kışın ise pazen ya da divitin elbise giyerlerdi. Biçimleri genellikle belden kesik büzgülü, önü beline kadar düğmeli, bebe ya da erkek yakalı olurdu (Resim 87). Etek boyları uzundu. Köylerde ise halk arasında adı "don" olan basma ya da divitinden dikilmiş, beli uçkurlu şalvar giyilirdi. Üzerine aynı kumaştan uzun kollu gömlek giyilir, gömleğin etek uçları şalvarın içine sokulurdu (Resim 88). Bazı kadınlar ise şalvarın üzerine

boyu diz altına gelen elbiseler giyerlerdi. Kışın bu giysilerin üzerine yün örme ya da iç tarafı kuzu kürkünden "yelek" giyilirdi. Ayaklara yün çorap (Resim 89) onun üzerine halk arasında adı "çetik" olan desenli yün örme terlik giyilirdi (Resim 90,91,92).

Erkekler, başlarına, beyaz kumaştan bükülerek başa üç defa sarılan bir ucu yandan sarkıtılan "sarık" sararlardı. Bazı yaşlılar ise elde örülmüş yün "takke" kullanırlardı. Gençler genellikle kırmızı çuhadan yapılmış "fes" takarlardı. Türkiye'de Atatürk'ün şapka devrimini (1925) yapmasından sonra, Bulgaristan'da yaşayan Türkler'de fes'i çıkartmışlar, yerine "şapka" ya da "kasket" giymeye başlamışlardır. Kışın ise içi kürklü kalpak giyilirdi. Erkekler, yazın kumaşı amerikan bezinden; kışın ise çuhadan olan "potur" adı verilen bir çeşit şalvar giyerlerdi. Yaz kış bele beyaz ya da kırmızı yün "kuşak" sarılırdı. İçine tütün kesesi, mendil, para gibi gerekli eşyaları saklarlardı. Gömlekleri entari adı verilen hâkim yakalı ve önden düğmelidir. Kışın üzerine abadan kollu "cepken" giyilirdi. Şehir ve kasabalarda oturanlar bu tür giysileri çıkarmışlar takım elbise giymeye başlamışlardır.

Önceleri ayaklarına elde örülmüş düz ya da desenli yün çorap giyerlerdi. Sonradan fabrikasyon çorap giyilmeye başlanmıştır.

Erkek çocukların okul çağına gelinceye kadar "fıta" adı verilen basmadan içi yünle beslenmiş, kapitone dikilmiş bir çeşit önlük belden dizine kadar sarılırdı. Başlarına örme takke ya da fes giyerlerdi (Resim 93), daha sonraları kasket giymeye (Resim 94) başlamışlardır. İlkokula başladıktan sonra potur ya da ceket pantolon giyilirdi.

b) Dış Giyim

Kaynak kişilerin verdiği bilgilere göre yaşlı kadınlar sokağa çıkarken ince yün kumaştan hazırlanmış, siyah renkte, topuklara kadar uzanan adı "ferace" olan bir üst giysi giyerlerdi (Resim 95).

Başlarına beyaz tülbent "yazma" bağlarlardı. Bazı kadınlar ise çarşaf giyerlerdi. Buna "bürgü"de denirdi. Çarşaf iki parçadan oluşur: Bir parçası beli büzgülü yere kadar etek, öbür parçası ise başı örtüp, çene altından tutturulan, omuzlardan bele kadar uzanan pelerin biçimindedir. Başı örten parçanın üstüne siyah bir dikdörtgen tül dikilir, bununla bütün yüz örtülürdü (Resim 96). Deliorman bölgesindeki kadınlar, mavi-beyaz ya da kırmızı-beyaz çizgili bir örtü ile örtünürlerdi. Erkek gördükleri zaman yüzlerini kapatırlardı. Kırcaali bölgesinde ise siyah okul forması gibi saten, önden düğmeli, erkek yakalı önlük giyilirdi.

Şehir ve kasabalarda oturan gençler, manto giyer ve başlarına siyah eşarp bağlarlardı. Ekonomik durumu iyi olanlar kışın kürk manto giyerlerdi.

Ellerine eldiven giyerler, çanta, şemsiye, yaşlılar ise baston kullanırlardı. Ev yününden örülmüş desenli ya da düz çorap, yazın ise pamuklu hazır çorap giyerlerdi. Ayaklarına yaşlılar "mes" üzerine lastik, daha gençler ise topuklu ya da topuksuz ayakkabı, kışın ise "şoson" adı verilen kısa botlar giyerlerdi.

Sokağa çıkarken fazla makyaj yapılmaz, yalnız sürme çekilir, gençler ise ruj sürerlerdi.

Kırlık kesimde yaşayan yaşlı erkeklerin dış giysile-

rine gelince: başlarına "sarık" sararlardı. "Aba" denilen bir tür yün kumaştan dikilen, boyu bele kadar olan bir çeşit üst ceket giyerlerdi. Kışın içi kuzu derisi dışı ev dokuması olan bir çeşit gocuk giyilirdi.

Şehir ve kasabalarda oturan erkekler ise başlarına fes; üzerlerine yazın takım elbise, kışın ise boyu diz altında olan palto giyerlerdi. Eldiven ve baston kullanılırdı. Türkiye'deki şapka devrimi ile fes çıkarılmış, yerini kasket ve şapka kışın ise içi kürklü kalpak yer almıştır.

Ayaklarına yün ya da hazır çorap giyerlerdi. Köylerde ayağa "çarık" giyilirdi. Dikdörtgen biçiminde kesilen ham derinin kenarları dikilerek yapılırdı. Şehir ve kasabalarda ise "askarpin" giyilirdi.

c) Özel Günlerde Giyim

Düğün ve bayramlarda kadınlar en iyi giysilerini giyerlerdi. Özellikle "kına geceleri"nde genç kızlar ve gelin adayı, başlarına halka biçiminde kesilmiş karton üzerine oyalı greple kaplanmış hotoz denilen, başlık takarlardı (Resim 97,98). Bazıları ise oyalı grep bağlarlar ya da bordo çuhadan üzerine altınlar yapıştırılmış "fes" kullanırlardı (Resim 99,100). Kimi gelinler duvak yerine yüzlerini kırmızı greple kapatırlardı.

Gözlerine sürme, yüzlerine pudra yerine "düzgün" denilen süt gibi beyaz bir sıvı sürerler, yanaklarına allık olarak kırmızı krepon kâğıdı, dudaklarına da ruj sürerlerdi.

Düğünlerde, oğlan tarafının kadınları, alınlarına, iki kaşın ortasına "laden" ve "nokta" yaparlar (Resim 101), genç kızlar ise başlarına beyaz yapma çiçeklerden taç takarlardı (Resim 102). Gelinler ise alınlarına, yanaklarına ve çenele-

rine pul ve boncukla değişik biçimlerde yapıştırmalar yaparlardı (Resim 103,104).

Başlarına ipek grep bağlayanlar, tepedeki düğüm yerine elmas iğne takarlar, kulaklarına da altın ya da elmas küpe takarak baş tuvaletini tamamlarlardı (Resim 105).

Köylerde, ipek bürümcük gömlek üstüne bindallı yelek; altına ise ipek ya da kadife şalvar giyilir. Köy gelinleri ise bindallı gömlek ve bindallı şalvar giyer (Resim 106), bellerine gümüş kemer ya da iki kenarı işli kuşak bağlarlardı (Resim 107,108,109,110). Ayaklarına ise bindallı terlik giyerlerdi.

Şehir ve kasabalarda ise İstanbul'dan kutu içinde gelen bindallılardan başka ipek ve kadife elbiseler de gelirdi. Bu elbiseler, dantelli ya da o günün modasına göre olurdu (Resim 111,112). Uzun etek kenarlarının iç tarafında fırça gibi sert su taşı vardı, bu eteklerin kirlenmesini önlerdi. Özellikle kına gecelerinde genç kızlar ve gelin adayı bindallı elbiseler giyerler, bellerine gümüş kemer takar, ayaklarına bindallı terlik giyerlerdi (Resim 98,99,100). Düğün gününde gelin, beyaz, pembe ya da açık mavi gelinlik giyerdi (Resim 113,114). Daha da önceleri düğün gününde gelinler, bindallı elbiseyi gelinlik olarak giyerlermiş (Resim 115,116). Kimi gelinler, bellerine kırmızı kuşak bağlarlardı, buna halk arasında "Gayret kuşağı" adı verilir.

Herkes ne kadar takısı varsa takardı. Bunlar altın kordon, köstekli saat, kelep inci, elmas iğne, beşibiryerde, Reşat altını gibi takılardı.

Çorapları muslin ya da ince yün olurdu. Sokakta gençler topuklu ayakkabı, yaşlılar ise ayakkabı giyerlerdi. Baston, eldiven ve kenarları oyalı ipek mendiller kullanırlar-

dı. Özel günlerde kız ve erkek çocuklar ayrım gözetilmeden elbiselerinden ayakkabılarına kadar her şeyleri yeni alınır ya da dikilirdi. Köylerde özel günlerde erkek yaşlılar başlarına beyaz sarık, gençler ise fes giyerlerdi. İpek bürümcükten dokunmuş gömlek, bellerine kırmızı-beyaz kuşak önce de sözünü ettiğimiz "Aba" denilen kumaştan boyu diz kapağına kadar bol olan alt kısmı ise çorap gibi daralan, dizlerde, paça ve cep ağızlarında ince kaytanla süslenmiş "çaşır" (Doğru telaffuzu "çakşır" dır. Bu yöresel söylenişidir) giyerler. Üstüne aynı kumaştan kol ağızları ön ve arka tarafı siyah kaytan işlemeli "cepken" giyilirdi. Ayaklarına evde örülmüş yün çorap ve "çarık" giyerlerdi (Resim 117).

Şehir ve kasabalarda yaşayanlar ise başlarına fes giyerlerdi ki, önce de anlattığımız gibi Türkiye'deki şapka devrimi onları da etkilemiş, sonraki yıllarda fes giymemişlerdir. Takım elbise içine beyaz kolalı gömlekler, boyun bağı kullanırlar ve kravat iğnesi ile bir örnek kol düğmeleri takarlardı. Ceketin içine yelek giyilirdi. Yeleğin ön tarafı kumaş arkası ise satenden olurdu. Yelek cebinden köstekli saatin altın ya da gümüş kordonu sarkardı. Ceketin üst cebinden temiz mendilin uçları görünürdü. Düğünlerde damat ve damat tarafı yakasına beyaz yapma çiçek takardı. Pantolonlar bol ve ütülü olurdu. Ayaklarına hazır merserize çorap giyerlerdi. Ayakkabılar kösele ve deriden günün modasına uygun olurdu. Baston ve eldiven kullanmayı çok severlerdi (Resim 118).

d) Gece Giyimi

Kadınlar ve kız çocukları dokuma ya da pazen uzun gecelikler giyerlerdi. Dokuma geceliklerin yaka ve kol kenarları işlemeli olurdu (Resim 119,120).

Erkek ve erkek çocukları ise mavi ya da beyaz pamuklu iç çamaşırı veya uzun geceliklerle yatarlardı. Gündelik ge-

celikler basit ve süssüz olurdu, yeni evlenmiş damatların geceliklerinin kol ağızları, yaka kenarları ve ön kısımları işlemeli olurdu (Resim 121,122,123,124). Sünnet çocuklarının gecelikleri ise beyaz ya da açık mavi ipekten olup, boyu diz altına kadar inerdi.

e) İç Giyim

Kadınlar ve kız çocukları elde dokunmuş pamuklu ya da ipek bürümcükten, yaka ve kol kenarları oyalı içi gömleği giyerlerdi (Resim 125,126). Bu gömlekler, İstanbul'dan alınırdı. Çeyiz bohçasına yakaları açılmadan konulur, daha sonra hediye edilen kişinin başının büyüklüğüne göre yaka açılırdı (Resim 127). Bu gömlekler düz beyaz ya da beyaz üzerine değişik renklerde (kırmızı, mavi, sarı gibi) ince çubuklu olarak dokunurdu (Resim 128).

Donları da dokuma pamukludan olup, düşük ağlı ve dar paçalıdır (Resim 129). Şehir ve kasabalarda oturanlar patiskadan kombinezon ve kısa paçalı don giymeye başlamışlardır. Yeni gelinlerin iç çamaşırları hesap işi, dantelli (Resim 130) ya da beyaz işle (Resim 131, 132) işlenmiş olurdu.

Erkekler de pamuk ipliğinden dokunan, iç çamaşırı olarak kullanılan, kollu gömlekler giyerlerdi. Beyaz pamuklu kumaştan biçilerek dikilmiş ve bacakları saran iç çamaşırına halk arasında "iç donu" denilirdi. Yeni damatların donlarının kemer kısımları işli olurdu (Resim 133,134). Gelinler, çeyizlerini hazırlarken kemer kısmı işli donlardan kayınpederler için de yaparlardı. Sonraları şehir ve kasabadaki erkek ve erkek çocukları pantolon giymeye başladıkları için patiskadan, evde dikilen, dizlerine kadar bol paçalı, belleri uçkurlu ya da lastikli donlar giymeye başlamışlardır.

V- BULGARİSTAN TÜRKLERİNİN GELENEK VE GÖRENEKLERİNDE ETKİLEŞİM

a) Türkiye (İstanbul ve Anadolu'da Yaşayan Türkler) İle Etkileşim

Bulgaristan Türkleri ile Türkiye Türklerinin gelenek ve göreneklerinde özellikle İstanbul ile karşılaştırıldığında büyük bir benzerlik görülmektedir. Biz burada yalnızca doğum, sünnet, evlenme, ölüm gibi olaylarda saptadığımız bazı küçük farklılıkları belirteceğiz.

Bulgaristan'da yatakta doğum yapılmasına karşılık, İstanbul'da anne adayı at nalı şeklinde özel yapılmış doğum sandalyesine oturarak doğum yapar. Anadolu'da ise genellikle kırda bayırda diz çökerek ya da bir ağaca tutunarak doğum olayı gerçekleşir; Doğumdan bir gün sonra da lohusa kalkıp işine gücüne bakar. Oysa İstanbul'da lohusa, süslenmiş yatağında yatar. Gelen misafirlere lohusa şerbeti ikram edilir. Çocuk erkekse kapaklı şerbet sürahilerinin boğazına, kız ise kapağının üstüne kırmızı tülbent bağlanır. Bu sürahiler doğum haberi vermek için yakın akraba ve dostlara gönderilir(1).

Anadolu'da genellikle köylerde yenidoğan çocuğun altına arabezi yerine kavrulmuş ılık toprak konulur. Bu âdet günümüzde de sürmektedir(2). Anne ve çocuğun kırklanması Bulgaristan Türklerinin usulleri ile aynıdır. Yalnızca Türkiye'de büyük şehirlerde varlıklı aileler bu olayı hamamda törenle kutlarlar. Lohusa gelin gibi süslenir, çalgılar çalınır, çengiler oynar, davetlilere çeşitli yemek ve tatlılar ikram edilir. Önce lohusa yıkanır, sonra çocuk ebesi tarafından kırklanır(3).

Bulgaristan Türklerinde sünnet töreni Türkiye'deki gi-

bi yapılır. Yalnızca Türkiye'de sünnet düğünü eğlenceleri daha gösterişlidir. Karagöz ve Kukla oynatılır, durumu iyi olan aileler mehter takımını da getirtirler. Yalnız İzmir'de bazı ailelerde görülen ilginç bir âdet, çocuğun sünnet oluncaya kadar saçlarının kesilmeyip sıra örgülerle arkaya toplanmasıdır(4).

Evlenme gelenekleri de İstanbul ile aynı özellikleri gösterir, ancak Anadolu'da bazı farklar görülür. İstanbul'da ve Bulgaristan Türklerinde nişan hediyelerinin bohça içinde gönderilmesine karşılık, Anadolu'da bazı yörelerde kız evi nişandan önce oğlan evine sürahilerle şerbet gönderir, iki üç gün sonra da tepsiler içinde üzeri açık olarak baklava, börek ve oğlan için yaptıkları çamaşırları yollarlar. Oğlan evi boşalan tepsilere yemiş ve meyva koyarak geri gönderir(5).

Anadolu'nun bazı yörelerinde nişan töreninde kayınvalidenin bulunduğu yere gelin girmeden önce kapı eşiğinden kayınvalidenin oturduğu yere kadar damat tarafından satın alınan bir top kumaş serilir. Gelin bu kumaş üzerinden yürüyerek, kayınvalidesinin elini öpmeye gider. Ayrıca gelin adayı evlenip çocukları oluncaya kadar konuşmaz. Bir şey söylemesi gerektiği zaman fısıltıyla söyler(6).

Anadolu'da düğün evinin en yüksek yerine bayrak dikme adeti Bulgaristan Türklerinde görülmez. Düğünler Bulgaristan Türklerinde olduğu gibi genellikle Pazartesi başlayıp Perşembe günü biter ya da Perşembe gününden Pazar gününe kadar sürer.

Yalnız kız evinde değil, oğlan evinde de yapılan kına gecesinde erken saatlerde başlayarak bütün akraba, dost ve komşulara yemek verilir(7). Gelin hamamının yanı sıra güvey hamamı da vardır. Damat hamamdan çıktıktan sonra törenle

tıraş olur ve kız evinden gelen çamaşır ve elbiseleri giyer. Köyde hamam yoksa kız kendi evinde, güvey de bir akrabasının evinde yıkanır(8).

Zifafın ertesi günü Bulgaristan Türklerinin "duvak açma" törenine karşılık, Türkiye'de damadın akrabaları ile komşu kadınlar toplanır. Gelin bugün için özel olarak hediye edilen elbiseyi giyer, yüzgörümlüklerini takar. Düğünde kesilen hayvanların baş ve ayaklarından yapılan paça ikram edilir. Bu güne "paça günü" denir(9).

Kutsal ayların ve özel günlerin kutlanması Türkiye'de de aynıdır. ancak İstanbul'da eğlence hayatı daha canlıdır. Örneğin Ramazan ayında iftardan sonra herkes ellerinde fenerlerle sokağa çıkar, sahura kadar açık bulunan kahvelerde ve meydanlarda seyirlik oyunları izlerdi. İstanbul'da en büyük eğlence Şehzadebaşı'nda düzenlenen orta oyunları, karagöz ve meddahlardı. Sokaklarda çeşitli eğlencelerin düzenlendiği küçük kulübelere de rastlanırdı. Bunlar arasında en çok rağbet görenler, yılanlarla gösteri yapanlar ve falcılardı. Yine Ramazan'da Bulgaristan Türklerinden farklı olarak İstanbul camilerinin minareleri arasına mahyalar kurulurdu.

Şeker Bayramında ise İstanbul'da belli başlı meydanlara panayırlar kurulurdu. Büyük çadırların içinde hokkabazlar, ip cambazları gösteriler yapar, deniz aygırları, deniz kızları gelenlere para karşılığı izlettirilirdi. Ayrıca çocuklar için asma salıncaklar, dönme dolaplar, atlı karıncalar kurulurdu. Anadolu'da da at yarışları, cirit oyunları, pehlivan güreşleri düzenlenirdi(10).

Kurban Bayramı, aşure ayı, kandil günleri, hıdrellez şenlikleri Türkiye'de de Bulgaristan Türkleri için sözünü ettiğimiz biçimde kullanmaktaydı.

Cenaze törenleri de Türkiye'deki gibi idi. Yalnızca, cenaze töreninde kullanılmak üzere ağızı lehimli kutuda saklanan zemzem suyunun sonra ölünün üstüne ve kefenine serpilmesi(11), Bulgaristan Türklerinde görülmez. Bulgaristan Türklerinin mezar taşlarının sade olmasına karşılık, Türkiye'de erkeklerin mezar taşına hayattayken giydiği sarığın bir eşini oymak âdetti. Kadınların mezar taşları ise çiçek, yaprak gibi oymalarla süslenirdir(12).

b) Bulgarlar İle Etkileşim

Bulgarlarla ilgili gelenek ve görenekleri Bulgaristan'dan göç etmiş Türklerden öğrenebiliyoruz. Onların verdikleri bilgiler ışığında Bulgarlarla, Bulgaristan Türkleri arasında etkileşim olmadığını görmekteyiz. Bunun başlıca nedenlerinden biri Bulgarların Hıristiyan olmasından kaynaklanmaktadır. Doğum, evlenme, ölüm gibi olayları ile ilgili anlatılan bilgileri şöyle özetleyebiliriz.

Bulgarlarda doğum olayı ebe tarafından gerçekleştirilirdi. Doğumdan sonra evde çörek pişirilir, tebriğe gelen ziyaretçilere ikram edilirdi. Bebek, sabah akşam yıkanır, domuz yağı ile yağlanırdı. Kırk gün bebek ve anne ev dışına çıkarılmazdı. Bu âdeti Bulgaristan Türklerinde de görmüştük. Kırk günü geçirdikten sonra, bebeğe adını koymak için kiliseye gidilir. Buna "vaftiz" töreni denir. Çocuk erkekse ailenin en yaşlı erkeğinin, kızsa en yaşlı kadınının adı verilirdi. Kilisede bulunan özel kap içinde, vaftiz suyu hazırlanır, bu su ılık ve okunmuş olurdu. Bebek bu su ile yıkandıktan sonra başına, koltukaltlarına ve ayak altlarına özel okunmuş yağ sürülürdü. Bebek üç gün yağlı kaldıktan sonra yıkanırdı.

Evlenme çağı gelince kız ve oğlan birbirlerini görüp

beğendikten sonra, anneler ve babalar görüşüp anlaşırlar, düğün günü için karar verirlerdi. Bu genellikle hasat sonunda ya da bağ bozumundan sonra olurdu. Düğün töreni genellikle pazar günü yapılırdı. Törene kız ve erkeğin aileleri, yakınları, çevrelerindeki herkes davet edilirdi. Kilisede nikâh kıyıldıktan sonra yemekli içkili, düğün ziyafeti verilirdi. Kadın ve erkekler bir arada eğlenirler, gayda eşliğinde şarkılar söyleyip horo oynarlardı. Gerdek gecesinin sabahında, oğlan tarafının yengeleri, yatak çarşafını toplarlar, gelinin o geceye kadar bakire olduğu anlaşılmışsa, yanakları kırmızıya boyanırdı. Ayrıca bir şişe rakı kırmızı boya ile boyanır ki buna "tatlı rakı" denir; erkek tarafı boyunlarına acı biber dizileri takarak, tatlı rakıyı alıp, gayda eşliğinde kız evine müjde vermeye giderlerdi. Kızın annesi müjde getiren düğüncüleri hazırladığı çeşitli yemeklerle ağırlardı.

Kutsal günlere gelince: Bulgarların özellikle kutladığı en büyük dini bayramları Paskalya'dır. Önce kırk gün perhiz yapılır, sonra üç gün Paskalya bayramı kutlanırdı. Bayram boyunca çeşitli çörekler yapılır, yumurtalar kırmızı renge boyanırdı.

Öbür önemli bir yortu ise Noel'dir. Geceyarısı karşılanır, herkes yeni elbiselerini giyer, yemekli, şaraplı toplantılar yapılır, birbirlerine yeni yıl hediyeleri verirlerdi.

Ayrıca azizlerin adı ile anılan günleri de vardır. Bunların en önemlilerinden biri Aya Georgi günüdür (23 Nisan). Bugün hem 'gençlik' hem de 'bahar' bayramı olarak kutlanır. İlkbaharın ilk kuzusu "Kurban" olarak kesilir ve bütün olarak pişirilir. Kırlarda çeşitli eğlenceler tertiplenir, horolar oynanır. Bu âdet Türkiye'de 6 Mayıs'ta Hıdrellez adıyla kutlanan bayrama benzer.

Bulgarlar ölüm olayını 'kader' olarak kabul ederlerdi.

Cenaze törenleri sakin olurdu. Ölenin cesedi yıkanmaz, nemli bir bezle silinir, bayramlık elbiseleri giydirilerek tabutun içine yatırılır. elleri karnının üstüne kavuşturulur. Göğsünün üstüne bir azizin resmi konulur. Tabut odada bulunan yüksek bir yere (masa üstü) konulur. Ziyarete gelenler getirdikleri çiçekleri tabutun içine koyarlar. Oturduğu evin kapısına büyük bir fiyonk biçimine getirilmiş siyah bir bez asılır. Tabutun çevresine ellerinde mumlar bulunan akrabalar dizilir. Baş ucunda papaz Tanrı'dan ölünün günahlarını affetmesi için dua eder. Türklerde olduğu gibi cenaze bir gün bekletilir ve hiç yalnız bırakılmaz.

Cenaze, mezara götürülürken, papaz özel elbisesi ile önden yürür. Tabutun başı arka tarafta olmak üzere taşınır. Mezarlıkta tabutun kapağı kapatılır. Üstüne haç konulur. Tabut mezarcılar tarafından iple mezara bırakılır. Kadın ve erkeklerden oluşan topluluk haç çıkararak, "Allah günahlarını affetsin" diyerek birer avuç toprak atarlar. Geri kalan kısmı mezarcılar tamamlarlar. Mezarlıktan çıkan cemaate mezarlığın girişinde bulunan odada birer lokma çörek ve birer ikişer yudum kırmızı şarap ikram edilir. Ayrıca koliva (şekerli bisküvili buğday) dağıtılır. Cenazeden sonra, cenazenin çıktığı eve gelenler, yemekli ve şaraplı sofraya davet edilirler. Üçüncü, dokuzuncu ve yirminci günlerde anma toplantıları yapılır, kırkıncı günü konu komşuya ve akrabalara yemek verilir. Ölen kişinin özel eşyaları gelenlere anı olarak dağıtılır. Her ölüm yıldönümünde anma töreni yapılır.

Bu geleneklerde ortak noktaların olmayışı din farkına dayalıdır.

NOTLAR

(1) Musahipzade CELAL, Eski İstanbul Yaşayışı, İstanbul 1946, s.20-22.

(2) Ertuğrul TAYLAN, "Çolaklı'da Doğumla İlgili Adet ve İnançlar", Türk Folklor Araştırmaları, Sayı 337, İstanbul, Ağustos 1977, s.8061.

(3) Musahipzade CELAL, a.g.e., s.22-23.

(4) Ali Haydar BAYAT, "Osmanlı İmparatorluğu Türkiye'sinde Saray Dışı Sünnet Merasimleri", II.Milletlerarası Türk Folklar Kongresi Bildirileri, Cilt IV, G.Ü. Basın-Yayın Yüksekokulu Basımevi, 1982, s.17.

(5) Hâmit Zübeyr KOŞAY, Türkiye Türk Düğünleri Üzerine Mukayeseli Malzeme, Ankara 1944, s.22.

(6) A.g.e., s.51.

(7) İrfan Ünver NASRATTİNOĞLU, "Afyonkarahisar'da Evlenme Törenleri", Türk Folklor Araştırmaları, sayı 257, İstanbul, Aralık 1970, s.5829.

(8) Hâmit Zübeyr KOŞAY, a.g.e., s.121-125.

(9) A.g.e., s.309-320.

(10) Musahipzade CELAL, a.g.e., s.93-100.

(11) Cemil Cahit GÜZELBEY, "Gaziantep'te Ölüm Adetleri", Türk Folklor Araştırmaları, Sayı 316, İstanbul, Kasım 1975, s.7479.

(12) Raphaela LEWIS, Osmanlı Türkiye'sinde Gündelik Hayat (Adetler ve Gelenekler), İstanbul 1973, s.109.

VI- BULGARİSTAN TÜRKLERİNİN GİYİMLERİNDE ETKİLEŞİM

a) Türkiye (İstanbul ve Anadolu'da Yaşayan Türkler) ile Etkileşimi

Türklerin yakın zamana kadar giydiği ve bazı yörelerde hâlâ giymekte oldukları elbiselerin bazı ortak özellikleri bulunmakla birlikte bölgeden bölgeye değişen giyim tarzları vardır. Biz burada Bulgaristan Türkleri ile Türkiye Türklerinin giyim kuşamlarında görülen başlıca farklılıklardan söz edeceğiz.

Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye sınırları içindeki Türk kadınları, Bulgaristan'daki Türk kadınları gibi başları açık gezmezlerdi. Bu nedenle fes, takke, arakçin(1), yemeni ve hotoz gibi başlıklar kullanırlardı. Başlıkların kullanılışı bazı bölgelerde giyenin sosyal durumunu ve yerini belirtmesi bakımından önem taşırdı. Saç örgülerinin sayısı ve uçlara takılan süslerin biçimleri bölgeden bölgeye değişir. Kakül ve zülüf bırakmak da bir gelenektir. Bulgaristan'daki Türk kadınları ile Türkiye'deki Türk kadınlarının makyaj için kullandıkları malzemeler aynıydı. Türkiye'nin bazı bölgelerinde görülen gelinin yüzünü yapıştırmalar ve pullarla süslemek(2), Bulgaristan'daki Türk gelinlerinde de görülmektedir.

Türk kadınlarının giydikleri ve bazı yerlerde hâlâ giymekte oldukları elbiseler dönemlere, bölgelere ve iklim koşullarına göre değişen özellikler göstermektedir. Genel olarak Türk kadınının giyimi, a) entariler, b) bluzlar ve şalvarlar, c) etek ve ceketten oluşan üç grup giyimden ibarettir. Entarileri şalvarla giyilen ve şalvarsız giyilenler olarak ikiye ayırabiliriz. Şalvarla giyilen entariler, iki etek ya da üç etek denilen entarilerdir. Bunların altına şal-

var, üstüne salta ya da fermene giyilir. Daha sonraları şalvarsız tek tek entariler giyilmiştir. II.Abdülhamid (1876-1909) döneminde büyük şehirlerde uzun etek ve ceketten oluşan takımlar giyilmeye başlanmıştır(3).

Bu kıyafetlerin dışında bazı bölgelerde Bulgaristan'daki Türk kadınlarının köylerde giydiği şalvar, gömlek ve cepkenler, Türkiye'nin kırlık kesimlerinde kullanılmaktadır.

Türkiye'de adına "kutu içi elbisesi" denilen bindallıları Türk kadınları düğünlerde giyerlerdi. Bulgaristan'daki Türk kadınlarında olduğu gibi bu elbisenin beline gümüş ya da altın kemer takılırdı. Başa ise yemeni ya da krep örtülürdü(4).

İslam dinine göre kadının mahrem kabul edilmesi sokak kıyafetlerinde baştan aşağıya kapanıp örtünmesine yol açmıştır. Bulgaristan'daki Türk kadınları, sokağa çıkarken bürgü adını verdikleri çarşaf ya da ferace giymekteydiler. Türkiye'de ise bunların yanısıra maşlah, yeldirme ve ihram da giyilirdi. Fakir ve orta sınıf halk, gündelik kıyafetinin üzerine çizgili yatak çarşafına benzeyen ya da kareli el dokuması yarım çarla örtünürlerdi(5). Bu örtünme biçimi Bulgaristan'ın Deliorman bölgesinde de görülür. Kışın ise içi kürklü hırka ya da kürk mantolar giyilmekteydi.

Sonraları köstüm tayyörler üzerine pelerinler ve ince peçeler kullanılmaya başlanmış, kıyafet kanununun (1927) çıkması ile hepsi tarihe karışmış ve Avrupa modası izlenmeye başlanmıştır.

Çoraplar yün, tiftik ve pamuktan desenli olarak örülürdü. Kırsal bölgede yaşayanların giydikleri çoraplar çok renkli, şehirdekilerin ise beyaz yün üzerine desenli olur-

du(6). Ayaklarına sarı çizme, mest pabuçları, kalloş-potin ve yüksek topuklu ayakkabılar giyerlerdi. Batılılaşma döneminden başlayarak, aksesuar olarak şemsiye, eldiven, çanta kullanılmaya başlanmıştır.

XX.yy. ilk yarısında Türkiye'deki erkek giyimi de bölgeden bölgeye farklılık göstermektedir.

Şehir ve kasabalarda yaşayanlar, başlarına genellikle fes, kırsal kesimdekiler ise yumuşak takke ya da yumuşak bezden sarık takarlardı. Şeyhülislam, kadı, asker, yüksek rütbeli ulema "örfi kavuk" giyerlerdi. Ayrıca bu kişilerin giyimleri, mesleklerinin ne olduğunu belirtirdi(7).

Şehir ve kasabalarda giyilen giysilerin başında alaturka setre gelir. Bu, önü tek sıra düğmeli, dik yakalı, etekleri dizlerden aşağıda uzunca bir cekettir. Bu ceketin altına Fransız biçimi dar paçalı, üstü geniş bir pantolon giyilirdi. Boyuna, gömlek yakası üzerine, siyah canfesten büyükçe bir mendil sarılır, ucu bir boyunbağı iğnesiyle tutturulurdu. Setrelerin üstüne ucu siyah ipek püsküllü, kukuletalı sako giyilir, bu sakonun önü düğme yerine ipek şerit ve fermene ile işlenirdi. Ayaklara çekme potin, arkası sustalı kaloş kundura giyilirdi(8).

Kırsal kesimde ise sırtta aba, bacakta ayakbileğinden düğmelenen ya da bağlanan bez don; yakasız bir gömlek ya da uzun entari giyilirdi. Bele kuşak sarılır, ayaklara yün çorap ve çarık giyilirdi. Ama bu giyim tarzı uzun ömürlü olmamıştır. Ceket ortaya çıkmış, ceketin altına şalvar, ayağa da ayakkabı giyilmiştir. Şalvarın cep ve paça kenarları Bulgaristan'daki Türk ve Bulgar erkeklerininki gibi işlemelidir. Şalvar, bele "Şalvar bağı" denilen uçkurla bağlanır. Şalvarların üzerine aba ceket giyenler olduğu gibi, zıbın üzerine yalnız ceket geçirip, altına beyaz uzun don giyenler görül-

meye başlanmıştır. Yün çorapların üstüne de kundura giyilmiştir(9).

Bugünkü Türk kadın ve erkek giyimleri Avrupa'daki giyimlerin aynıdır ve bütün dünya modasına bağlı olarak biçim değiştirmektedir. Yalnız köylüler ve taşralıların bazıları, dünyanın her yerinde olduğu gibi milli kıyafetlerini korumaktadırlar.

b) Bulgarlar ile Etkileşim

Bulgaristan, Balkan Devletleri arasında yarımadadaki merkezi konumuyla, yüzölçümü bakımından, Arnavutluk'tan sonra ikinci ufak ülkedir. Topografik durumu ve bitki örtüsü arasındaki sıkı ilişki iklimde çok fazla kontrastlara neden olmaktadır. Bu olay giyim kuşamı da etkilemekte idi.

Kadınlar, saçlarını genellikle iki uzun örgü yaparlar; ya da özel, uzun bir çubukla enseden tuttururlardı. Aşağıya sarkan saçları bir çok örgüler yaparak, uç kısımlarını özel halkalarla bağlarlar (Çizim 1). Başlarına üçgen ya da dörtgen kumaş parçalarıyla dolma şeklinde başlıklar takarlardı. Bulgar gelinleri, başlarına çiçeklerle, kurdelelerle, paralarla, yaprak ve tüylerle süslü başlıklar giyerlerdi. Bu başlık çok ağır olup, yalnız düğünlerde kullanılırdı. Öteki günlerde ise çiçeklerden yapma taçlar takılırdı(10).

Gündelik giysileri çok sadeydi. Geniş kollu bir gömlek üzerine yelek, beli büzgülü, boyu diz altında olan etek, eteğin ön kısmının üstüne dokuma önlük takarlardı (Çizim 2). Kışın, içi koyun derisi ceket giyerler, başlarına ve boyunlarına yün eşarp sararlardı. Yazın çıplak ayakla dolaşırlar, kışın ise elişi, canlı renklerle örülmüş çoraplar, çetikler üzerine deri yemeni giyerlerdi. Bayramlarda kıyafetleri daha süslü ve renklidir. Tenlerine giydikleri beyaz iç elbisesinin

yakası, omuz, kol ve kol kenarları ile etek kenarları renkli, özellikle kırmızı rengin hakim olduğu hesap işiyle süslenirdi (Çizim 3). Bunun üzerine bazen yelek ve beli büzgülü etek ya da kolsuz üst elbisesi giyerlerdi. Üst elbisesinin etek kısmı, önden açık olup bele bağlanan dokuma önlükle örtülürdü. Üstüne kısa cepken giyilirdi. Cepkenin önü ve arkası kaytanlardan dolayarak yapılmış süslemelerle bezenirdi. Herkes ekonomik durumuna göre çeşitli ziynet eşyaları takarlardı. Gümüş kemer, kıyafetlerini tamamlayan parça olurdu (Çizim 4).

Bulgar erkekleri, Osmanlı döneminde başlarına taktıkları fesi çıkararak yerine külah, kışın ise içi kürklü kalpak kullanmaya başlamışlardır. Uzun, bol kollu mintanları ince yünlü dokumadandı. Yaka, göğsün ön kısımları ve kol kenarları nakış ya da renkli kaytanlarla süslenirdi. Canlı renkli yün kuşaklarla bellerini sararlar, bazen çift kuşak kullanırlar, buraya bıçak ve silahlarını sokarlardı. Pantolonları, gevşek dokunmuş bir kumaştan olurdu. Pantolonların diz kısmına kadar bacaklar beyaz aba ile sarılır, üstünden siyah keçi kılından kaytanlarla çapraz bağlanırdı (Çizim 5). En üstlerine giydikleri ceket ya da yeleklerin içleri yünden olup, dışı, ön ve arka kısımları renkli kaytanlarla süslü olurdu. Kışın elde örülmüş yün çorap giyerlerdi. Kuzu derisinden yapılmış çarık ya da deri çizme kullanırlardı (Çizim 6).

NOTLAR

(1) ARAKÇİN: Kenarlarının ve içinin ter ile yağlanıp kirlenmemesi için külah veya kavuğun altına giyilen takkenin adı (arak arabca ter; çin de farsca cîden = toplama kökünden toplayan anlamındadır; arakçin mürekkeb ismi ter toplayan mânâsındadır); halk ağzında "terlik" denilir. (Reşat Ekrem Koçu, Türk Giyim, Kuşam ve Süslenme Sözlüğü, Ankara 1967, s.13).

(2) Kenan ÖZBEL, Anadolu Kadın Kılıkları, El Sanatları V, Kılavuz Kitapları, XIII, s.6.

(3) Enise YENER, "Ankara Kadın Kıyafetleri", Türk Etnografya Dergisi, Sayı XV, Ankara 1976.

(4) Gönül TİZER, "Giyim-Kuşam ve Türk Kadın Kıyafetleri", Türk Folklor Araştırmaları, Sayı 306, İstanbul, Ocak 1975, s.7194.

(5) Enise YENER, A.g.k., s.416.

(6) Kenan ÖZBEL, A.g.e., s.8.

(7) Ayten SÜRÜR, "Türklerin Anadolu'ya Yerleşmesinden Sonra Toplum Gelişmesi Açısından İzmir'de Giyim Kuşam", Türk Folklor Araştırmaları, 1982, Ankara 1983, s.194.

(8) Musahipzade CELAL, Eski İstanbul Yaşayışı, İstanbul 1946, s.136-138.

(9) Ahmet ŞENTÜRK, "Malatya'da Giyim-Kuşam", Türk Folklor Araştırmaları, Sayı 321, İstanbul, Nisan 1976, s.7615.

(10) Kathleen MANN, Peasant Costume in Europe, London 1968, s.143-154.

VII- S O N U Ç

IX.-XI.yy.lar arasında Bulgaristan topraklarına yerleşen Peçenek ve Kumanlarla başlayan Türk yerleşimleri, Osmanlı İmparatorluğu zamanında bu toprakların imparatorluğa katılmasıyla en yüksek düzeye ulaşmıştır. Anadolu'dan Bulgaristan'a yerleşen Türkler Hıristiyanlarla karışmayarak ayrı köyler kurmuşlar, dillerini, dinlerini, gelenek ve göreneklerini korumuşlardır. Bu çalışma günümüzde de Bulgaristan'da yaşayan Türklerin gelenek ve göreneklerinin, giyim kuşam ve ev döşemelerinin İstanbul ve Anadolu Türklerinden farklı olmadığını ortaya koymuştur.

Bulgaristan'da yaşayan Türklerin Bulgar gelenek göreneklerinden, giyim kuşamlarından etkilenmedikleri, kendi gelenek ve göreneklerini sürdürdükleri görülmektedir. Nitekim 1984 yılı sonunda Bulgar hükümetinin burada yaşayan Türk azınlığa karşı asimilasyon politikası başlatması da Türklerin bu tutumunu kırmak, onları "Bulgarlaştırmak" amacını taşımaktadır. Ancak zorla yapılmak istenen asimilasyon çabaları da Türklerin direnişiyle karşılaşmış ve 1989 yılı Haziran ayında 300.000 kişi zorunlu göçe tâbi tutulmuştur. Ama Bulgaristan'da yönetimin değişmesi ile birlikte işlerinden, haklarından, mallarından vazgeçerek Türkiye Cumhuriyetine gelen bu insanların bir kısmı geri dönmüşlerdir.

VIII- Ö Z E T

Osmanlı İmparatorluğu 1354'te Orhan Bey'in oğlu Süleyman Paşa'nın Rumeli'ye geçişi ve birbirini izleyen fetihlerle XVII.yy.'la kadar Balkanları ve doğu Avrupa'yı egemenliği altına aldı.

I.Murat döneminde (1362-1389) Bulgar topraklarının Osmanlı İmparatorluğunun egemenliği altına girmesi ile Anadolu'dan bazı Türk halk toplulukları da Balkanların güneyindeki ve kuzeyindeki ovalarda iskân edilmişlerdir. Müslüman Türkler, genellikle Hıristiyan köylere karışmayarak bağımsız köyler kurmuşlardır.

XIX.yy.'da Balkan devletlerinin bağımsızlıklarını alması ile Osmanlı İmparatorluğu Avrupa'dan çekilmek zorunda kaldı. Bu kez Rumeli'den Anadolu'ya zorunlu göç başladı. Buralarda yaşayan Türk halkının bir kısmı da beşyüzyıllık yurtlarından ayrılmak zorunda kaldılar ve Anadolu'ya göçe zorlandılar; Orada kalanlar, Bulgaristan'daki tüm rejim değişikliklerine karşın, yaşadıkları yeri anayurtları bellediler, dillerini, dinlerini, gelenek ve göreneklerini (yaşam biçimlerini, giyim kuşamları) kaybetmediler. Bunun yanısıra çeşitli zamanlarda ve rejimlerde bazı Bulgar hükümetleri Türklere azınlık statüsü içinde basın, eğitim ve çeşitli sanat dallarında Türkçe olarak etkinlik göstermelerine izin verdiler.

1984 yılının sonunda Bulgaristan'da, bütün ülke çapında Türkleri Bulgarlaştırma (ad değiştirme, din ve dil özgürlüğünün ortadan kalkması, gelenek ve göreneklerin yasaklanması) hareketi başladı. 1989'da Bulgaristan, başkaldıran Türkleri zorla göçe tâbi tuttu. 300.000 civarında Bulgaristan Türkü, Türkiye'ye giriş yaptı. 1989'un sonunda Bulgar Devlet başkanının görevden alınarak, yönetimin, Türkler lehine de-

ğişmesi ile göçedenlerden bir kısmı geri döndü. Gene de basından ve gelenlerden duyduğumuz kadarıyla, henüz yeni yönetim tarafından alınan kararların uygulanmadığı, durumun gerek Bulgarlar, gerek Türkler açısından belirsizlik gösterdiği anlaşılmaktadır.

1984'den başlayarak 1990'da hâlâ süren asimilasyon zorlamaları, zorunlu göç olaylarına karşın, Bulgaristan'daki Türklerin dilleri, dinleri ve gelenek göreneklerinden vazgeçmediklerini, direndiklerini görüyoruz. Araştırmamızın konusu da, Bulgaristan'daki Türklerin, canları, malları, hakları, işleri pahasına korudukları gelenek ve görenekleri (giyim kuşamları, doğum, sünnet, evlenme, bayram ve ölüm gibi oluşturmaktadır.

IX- BİBLİYOGRAFYA

a) Kitaplar

ACAROĞLU,M.Türker — Bulgaristan'da Türkçe Yer Adları Kılavuzu, Ankara 1988.

DALLI,Hüseyin — Kuzeydoğu Bulgaristan Türk Ağızları Üzerine Araştırmalar, T.D.K.Y. 450, Ankara.

EVLİYA ÇELEBİ — Seyâhâtname, c.V, İstanbul 1970.

GÖKBİLGİN,M.Tayyib — Rumeli'de Yürükler, Tatarlar ve Evlâd-ı Fatihan, İstanbul 1957.

HAMDİ BEY — Les Costumes Populaires de Turquie, Constantinople 1873.

KAMİL,İbrahim — Bulgaristan'daki Türklerin Statüsü, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1989.

KAŞGARLI MAHMUT — Divanü Lûgat-it-Türk, (Çev. Besim Atalay) c.III, Ankara 1986.

KOŞAY,Hâmit Zübeyr — Türkiye Türk Düğünleri Üzerine Mukayeseli Malzeme, Ankara 1944.

KURAT,Akdes Nimet — IV.-XVIII.Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri, Ankara 1972.

KUYUCUKLU,Nazif — Balkan Ülkeleri İktisadı 2 Bulgaristan, İ.Ü.S.B.F.Y. No.10, İstanbul 1987.

LEWIS,Raphaela — Osmanlı Türkiyesinde Gündelik Hayat (Adetler ve Gelenekler), İstanbul 1973.

MANN,Kathleen — Peasant Costume in Europe, London 1968.

MUSAHİPZADE CELAL — Eski İstanbul Yaşayışı, İstanbul 1946.

ÖGEL,Bahaeddin — İslamiyetten Önce Türk Kültür Tarihi, Ankara 1984.

ÖGEL,Bahaeddin — Türk Kültür Tarihine Giriş VI, Ankara 1984.

ÖZBEL,Kenan — Anadolu Kadın Kılıkları, El Sanatları V, Kılavuz Kitapları XIII, Halkevleri Bürosu.

SELİMOĞLU,İsmail-BAYRAM,Sadi — İnsanlığın Yüz Karası, Bulgar Mezâlimi ve Bulgaristan'daki Vakıf Eserler, Camilerimiz, Ankara 1989.

ŞİMŞİR,Bilâl N. — Bulgaristan Türkleri, Ankara 1986.

TEKİN,Talat — Tuna Bulgarları ve Dilleri, Ankara 1987.

TILKE,Max — Fogge Dı Costumı E Di Vestıarıo, Rome.

TODOROV,Nikolay — Bulgaristan Tarihi, İstanbul 1979.

TUĞLACI,Pars — Bulgaristan ve Türk-Bulgar İlişkileri, İstanbul 1984.

UZUNÇARŞILI,İsmail Hakkı — Osmanlı Tarihi, c.I, Ankara 1982.

ÜLKÜSAL,Müstecip — Dobruca ve Türkler, Ankara 1987.

b) Makale, Bildiri ve Gazeteler

BAYAT,Ali Haydar — "Osmanlı İmparatorluğu Türkiye'sinde Saray Dışı Sünnet Merasimleri", II.Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, c.IV, G.Ü.Basın-Yayın Yüksekokulu Basım Evi 1982.

CENGİZ,Atilâ — "Bulgaristan'da Türk Dili", Türk Kültürü, s.59, Ankara Eylül 1967, s.847-855.

Cumhuriyet Gazetesi — 22 Ağustos 1989
31 Ağustos 1989
11 Kasım 1989
14 Aralık 1989
21 Aralık 1989
30 Aralık 1989

EREN,Hasan — "Bulgarlar ve Türklük", Türk Dili, c.427, sayı 427, Ankara, Temmuz 1987, s.1-7.

ESİN,Emel — "Türk Tarihi Işığında Bulgaristan", Türk Kültürü, sayı 187, Ankara Mayıs 1978, s. 400-413.

GÜZELBEY,Cemil Cahit — "Gaziantep'te Ölüm Adetleri", Türk Folklor Araştırmaları, sayı 316, İstanbul Kasım 1975, s.7479.

NASRATTİNOĞLU,İ.Ünver — "Afyonkarahisar'da Evlenme Törenleri", Türk Folklor Araştırmaları, sayı 257, İstanbul Aralık 1970, s.5829-5833.

SÜRÜR,Ayten — "Türklerin Anadolu'ya Yerleşmesinden Sonra Toplum Gelişmesi Açısından İzmir'de

Giyim Kuşam", Türk Folklor Araştırmaları, 1982, Ankara 1983, s.191-209.

ŞENTÜRK,Ahmet — "Malatya'da Giyim Kuşam", Türk Folklor Araştırmaları, c.XVII, sayı 321, İstanbul Nisan 1976, s.7614-7617.

ŞİMŞİR,Bilâl N. — "Bulgaristan Türkleri ve Göç Sorunu", Bulgaristan'da Türk Varlığı, Bildiriler 7 Haziran 1985, TTKY VII.dizi, Ankara 1987.

TAYLAN,Ertuğrul — "Çolaklı'da Doğumla İlgili Adet ve İnançlar", Türk Folklor Araştırmaları, sayı 337, İstanbul Ağustos 1977, s.8061.

TİZER,Gönül — "Giyim Kuşam ve Türk Kadın Kıyafetleri", Türk Folklor Araştırmaları, sayı 306, İstanbul Ocak 1975, s.7194-7198.

YENER,Enise — "Ankara Erkek Kıyafetleri" ve "Ankara Kadın Kıyafetleri", Türk Etnografya Dergisi, sayı XV, Ankara 1976, s.125-150.

YÜCEL,Yaşar — "Balkanlarda Türk Yerleşmesi ve Sonuçları", Bulgaristan'da Türk Varlığı, Bildiriler 7 Haziran 1985, TTKY VII.dizi, Ankara 1987.

c) Sözlükler ve Ansiklopediler

ANONİM — "Bulgaristan Maddesi", Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi, c.V, İstanbul 1986-1987, s.89-95.

ANONİM — "Bulgaristan Maddesi", Meydan Larousse, c.II, İstanbul 1969, s.629-636.

ANONİM — "Bulgaristan Maddesi", Türk Ansiklopedisi, c.III, Ankara 1959, s.383-396.

KOÇU,Reşat Ekrem — Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü, Sümerbank Kültür Yayınları 1, Ankara 1967.

KURAT,Akdes Nimet — "Bulgar Maddesi", İslam Ansiklopedisi, c.II, İstanbul 1943, s.781-796.

KUYUCUKLU,Nazif — "Bulgaristan Maddesi", İslam Ansiklopedisi (Baskıda).

SÖZEN,Metin-TANYELİ,Uğur — Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü, İstanbul 1986.

Türkçe Sözlük — Cilt II, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu (Türk Dil Kurumu), Ankara 1988.

X- KAYNAK KİŞİLERİN LİSTESİ

Adı Soyadı : Ayşe ARDALI
Doğum Yeri ve Tarihi : Mestanlı, 1911
Cinsiyeti : Kadın
Öğrenim Durumu : Yok
İşi : Ev Kadını
Bulgaristan'da Yaşadığı Bölge : Güney Bulgaristan
Bulgaristan'dan Göç Ettiği Tarih: 1968

Adı Soyadı : Şerife BAHTİYAR
Doğum Yeri ve Tarihi : Yörgüçler, 1915
Cinsiyeti : Kadın
Öğrenim Durumu : İlkokul
İşi : Ev Kadını
Bulgaristan'da Yaşadığı Bölge : Kuzeydoğu Bulgaristan
Bulgaristan'dan Göç Ettiği Tarih: 1950

Adı Soyadı : Fevziye DİLEK

Doğum Yeri ve Tarihi : Varna, 1925

Cinsiyeti : Kadın

Öğrenim Durumu : İlkokul

İşi : Ev Kadını

Bulgaristan'da Yaşadığı Bölge : Kuzeydoğu Bulgaristan

Bulgaristan'dan Göç Ettiği Tarih: 1950

Adı Soyadı : Nevcivan ERBAŞ

Doğum Yeri ve Tarihi : Spasovo, 1927

Cinsiyeti : Kadın

Öğrenim Durumu : Ortaokul

İşi : Ev Kadını

Bulgaristan'da Yaşadığı Bölge : Kuzeydoğu Bulgaristan

Bulgaristan'dan Göç Ettiği Tarih: 1971

Adı Soyadı : Nuri ERBAŞ

Doğum Yeri ve Tarihi : Varna, 1929

Cinsiyeti : Erkek

Öğrenim Durumu : Lise

İşi : Serbest Meslek

Bulgaristan'da Yaşadığı Bölge : Kuzeydoğu Bulgaristan

Bulgaristan'dan Göç Ettiği Tarih: 1971

Adı Soyadı : Fikret GÜNEŞ

Doğum Yeri ve Tarihi : Şumnu, 1931

Cinsiyeti : Kadın

Öğrenim Durumu : Ortaokul

İşi : Ev Hanımı

Bulgaristan'da Yaşadığı Bölge : Kuzeydoğu Bulgaristan

Bulgaristan'dan Göç Ettiği Tarih: 1977

Adı Soyadı : Hidayet KARAKAŞ

Doğum Yeri ve Tarihi : Spasovo, 1928

Cinsiyeti : Kadın

Öğrenim Durumu : İlkokul

İşi : Ev Hanımı

Bulgaristan'da Yaşadığı Bölge : Kuzeydoğu Bulgaristan

Bulgaristan'dan Göç Ettiği Tarih: 1970

Adı Soyadı : Orhan KASAPOĞLU

Doğum Yeri ve Tarihi : Kırcıali, 1934

Cinsiyeti : Erkek

Öğrenim Durumu : İlkokul

İşi : Oto Döşemecisi

Bulgaristan'da Yaşadığı Bölge : Güney Bulgaristan

Bulgaristan'dan Göç Ettiği Tarih: 1978

Adı Soyadı : Suriye KASAPOĞLU

Doğum Yeri ve Tarihi : Kırcaali, 1940

Cinsiyeti : Kadın

Öğrenim Durumu : Ortaokul

İşi : Terzi

Bulgaristan'da Yaşadığı Bölge : Güney Bulgaristan

Bulgaristan'dan Göç Ettiği Tarih: 1978

Adı Soyadı : Behice MESTAN

Doğum Yeri ve Tarihi : Silistre, 1924

Cinsiyeti : Kadın

Öğrenim Durumu : İlkokul

İşi : Ev Kadını

Bulgaristan'da Yaşadığı Bölge : Kuzeydoğu Bulgaristan

Bulgaristan'dan Göç Ettiği Tarih: 1972

Adı Soyadı : Hasan MESTAN

Doğum Yeri ve Tarihi : Spasovo, 1917

Cinsiyeti : Erkek

Öğrenim Durumu : Lise

İşi : Serbest Meslek

Bulgaristan'da Yaşadığı Bölge : Kuzeydoğu Bulgaristan

Bulgaristan'dan Göç Ettiği Tarih: 1972

Adı Soyadı : Sabriye NALBANT

Doğum Yeri ve Tarihi : Kırcaali, 1919

Cinsiyeti : Kadın

Öğrenim Durumu : Eski Türkçe

İşi : Emekli

Bulgaristan'da Yaşadığı Bölge : Güney Bulgaristan

Bulgaristan'dan Göç Ettiği Tarih: 1978

Adı Soyadı : Şaziment OLCAY

Doğum Yeri ve Tarihi : Spasovo, 1939

Cinsiyeti : Kadın

Öğrenim Durumu : Lise

İşi : Ev Kadını

Bulgaristan'da Yaşadığı Bölge : Kuzeydoğu Bulgaristan

Bulgaristan'dan Göç Ettiği Tarih: 1970

Adı Soyadı : Kâzım ÖZEL

Doğum Yeri ve Tarihi : Şumnu, 1915

Cinsiyeti : Erkek

Öğrenim Durumu : Ortaokul

İşi : Emekli

Bulgaristan'da Yaşadığı Bölge : Kuzeydoğu Bulgaristan

Bulgaristan'dan Göç Ettiği Tarih: 1950

Adı Soyadı : Sadiye ÖZEL

Doğum Yeri ve Tarihi : Şumnu, 1919

Cinsiyeti : Kadın

Öğrenim Durumu : İlkokul

İşi : Ev Kadını

Bulgaristan'da Yaşadığı Bölge : Kuzeydoğu Bulgaristan

Bulgaristan'dan Göç Ettiği Tarih: 1950

Adı Soyadı : Ahmet ÖZGÜR

Doğum Yeri ve Tarihi : Razgrat, 1935

Cinsiyeti : Erkek

Öğrenim Durumu : Yüksek Öğretmen Okulu

İşi : Serbest Meslek

Bulgaristan'da Yaşadığı Bölge : Kuzeydoğu Bulgaristan

Bulgaristan'dan Göç Ettiği Tarih: 1989

Adı Soyadı : Berra ÖZGÜR

Doğum Yeri ve Tarihi : Tolbuhin, 1910

Cinsiyeti : Kadın

Öğrenim Durumu : İlkokul

İşi : Ev Kadını

Bulgaristan'da Yaşadığı Bölge : Kuzeydoğu Bulgaristan

Bulgaristan'dan Göç Ettiği Tarih: 1977

Adı Soyadı : Makbule ÖZGÜR

Doğum Yeri ve Tarihi : Balçık, 1919

Cinsiyeti : Kadın

Öğrenim Durumu : Ortaokul

İşi : Ev Kadını

Bulgaristan'da Yaşadığı Bölge : Kuzeydoğu Bulgaristan

Bulgaristan'dan Göç Ettiği Tarih: 1989

Adı Soyadı : Rufkiye ÖZGÜR

Doğum Yeri ve Tarihi : Balçık, 1939

Cinsiyeti : Kadın

Öğrenim Durumu : Öğretmen Okulu

İşi : Ev Kadını

Bulgaristan'da Yaşadığı Bölge : Kuzeydoğu Bulgaristan

Bulgaristan'dan Göç Ettiği Tarih: 1989

Adı Soyadı : Sebile ÖZGÜR

Doğum Yeri ve Tarihi : Razgrat, 1914

Cinsiyeti : Kadın

Öğrenim Durumu : İlkokul

İşi : Ev Kadını

Bulgaristan'da Yaşadığı Bölge : Kuzeydoğu Bulgaristan

Bulgaristan'dan Göç Ettiği Tarih: 1989

Adı Soyadı : Sezer ÖZGÜR

Doğum Yeri ve Tarihi : Tolbuhin, 1945

Cinsiyeti : Kadın

Öğrenim Durumu : Lise

İşi : Ev Kadını

Bulgaristan'da Yaşadığı Bölge : Kuzeydoğu Bulgaristan

Bulgaristan'dan Göç Ettiği Tarih: 1977

Adı Soyadı : Seher PAKALIN

Doğum Yeri ve Tarihi : Yörgüçler, 1909

Cinsiyeti : Kadın

Öğrenim Durumu : İlkokul

İşi : Ev Kadını

Bulgaristan'da Yaşadığı Bölge : Kuzeydoğu Bulgaristan

Bulgaristan'dan Göç Ettiği Tarih: 1950

Adı Soyadı : Hasibe ŞENBAŞ

Doğum Yeri ve Tarihi : Tolbuhin, 1929

Cinsiyeti : Kadın

Öğrenim Durumu : İlkokul

İşi : Ev Kadını

Bulgaristan'da Yaşadığı Bölge : Kuzeydoğu Bulgaristan

Bulgaristan'dan Göç Ettiği Tarih: 1950

Adı Soyadı : Birsen TANER

Doğum Yeri ve Tarihi : Tolbuhin, 1936

Cinsiyeti : Kadın

Öğrenim Durumu : İlkokul

İşi : Ev Kadını

Bulgaristan'da Yaşadığı Bölge : Kuzeydoğu Bulgaristan

Bulgaristan'dan Göç Ettiği Tarih: 1978

Adı Soyadı : Müjgan TEKER

Doğum Yeri ve Tarihi : Tolbuhin, 1929

Cinsiyeti : Kadın

Öğrenim Durumu : İlkokul

İşi : Ev Kadını

Bulgaristan'da Yaşadığı Bölge : Kuzeydoğu Bulgaristan

Bulgaristan'dan Göç Ettiği Tarih: 1950

Adı Soyadı : Leman TEZER

Doğum Yeri ve Tarihi : Tolbuhin, 1900

Cinsiyeti : Kadın

Öğrenim Durumu : İlkokul

İşi : Ev Kadını

Bulgaristan'da Yaşadığı Bölge : Kuzeydoğu Bulgaristan

Bulgaristan'dan Göç Ettiği Tarih: 1930

Adı Soyadı : Anife YEŞİLADA

Doğum Yeri ve Tarihi : Tolbuhin, 1898

Cinsiyeti : Kadın

Öğrenim Durumu : İlkokul

İşi : Ev Kadını

Bulgaristan'da Yaşadığı Bölge : Kuzey Bulgaristan

Bulgaristan'dan Göç Ettiği Tarih: 1950

Adı Soyadı : Fatma YİĞİT

Doğum Yeri ve Tarihi : Tolbuhin, 1920

Cinsiyeti : Kadın

Öğrenim Durumu : İlkokul

İşi : Ev Kadını

Bulgaristan'da Yaşadığı Bölge : Kuzeydoğu Bulgaristan

Bulgaristan'dan Göç Ettiği Tarih: 1971

XI- RESİM LİSTESİ

Resim (1) İki katlı Türk evi

(2) Tek katlı, bahçe içinde Türk evi

(3) Kilim
kırmızı zemin yeşil, lacivert, pembe renklerin hakim olduğu stilize yıldız desenli

(4) Detay

(5) Beyaz patiska sedir yastığı örtüsü
2 45 cm x 35 cm
Bir kenarı (geometrik desenli) dantelli

(6) Beyaz patiska sedir örtüsü
1 60 cm x 1 00 cm
Bir kenarı (candar topuzu modelli) dantelli

(7) Türk evi penceresindeki kenarı dantelli patiska perde

(8) Beyaz patiska perde
98 cm x 65 cm
Beyaz iş, ortasına kuş motif işlenmiş

(9) Yağlık
85 cm x 85 cm
Gaz bezinden dört köşesinde önceden çizilen, sarı ve beyaz klaptan ve pulla desenlendirilmiş motif yer alır. Kompozisyonu yuvarlak hat etrafında dönen dört balık ve yapraklar oluşturur. Balıkların içi ve desen araları sarı pulla doldurulmuştur.

(10) Detay

(11) Dantel lamba kılıfı

(12) Yatak Çarşafı
220 cm x 204 cm
İpek bürümcük, uçuk pembe üzerine beyaz ipek, beyaz pamuk ipliği ile yollu.

Resim (13) Yatak Çarşafı
200 cm x 160 cm
Sarı beyaz yollu, uzun kenarlarından biri geniş bir farbelaya sahiptir.

(14) Yatak Çarşafı
2 15 cm x 1 60 cm.
Pamuklu, muhtemelen beyaz bordo ince ve kalın çizgiler grubu dönüşümlü olarak sıralanmıştır. Renklerin boyası atığı için pembe görülmektedir.

(15) Yatak Çarşafı
2 30 cm x 1 80 cm
Bürümcük kumaşından yapılmıştır. Beyaz zemin kendinden karelidir.

(16) Tek kişilik yastık
70 cm x 40 cm
Beyaz patiskadan yapılmış, bir kenarı dantellidir.

(17) Yatak eteği
2 14 cm x 1 65 cm
Patiskadan yapılmış, beyaz iş, kompozisyonun ortasında kuş motifi yer alır.

(18) Detay

(19) Yatak örtüsü
1 80 cm x 1 50 cm
Leylak rengi, çözgüler ipek, atkılar pamuk, beyaz bez astarlı atlas üzerine sarı telle dival işi yapılmıştır. Kıvrık dal ve yapraklardan oluşan bir bordür çevrelenmiştir. Merkezde oval bir madalyon, içinde kabartma iki çiçek başı vardır. Bu madalyonun etrafında aralıklı olarak bir kökten çıkan uzun yaprak aralarında çiçek motifi ile doldurulmuştur. Bu motifleri dilimli yarım yuvarlak motifler ayırır. Köşelerde bu çevre motiflerinden biri ilave yapraklarla zenginleştirilerek yerleştirilmiştir. Geri kalan boşluklar serpme çiçekler ile doldurulmuştur.

Resim (20) Detay

(21) Detay

(22) Detay

(23) Yatak örtüsü

1 95 cm x 1 60 cm

Kırmızı atlas kumaşın çözgüsü ipek, atkısı pamuktur. Kırmızı zemin üzerine beyaz ipekle zincir (kasnak) işi ile desenlendirilmiştir. Kompozisyon: Etrafını kıvrık dalların ortasında ufak iki yapraklı bir çiçeğin oluşturduğu bir bordür yer almaktadır. Yarım ay şeklinde her kenara gelecek şekilde düzenlenmiş köşelerde fiyonklarla bağlanmış bir iç bordür yer alır, uzun kenarlarda ovalleştirilmiştir. Dış bordürle iç bordür arasında çiçek buketi ile doldurulmuştur. Tam ortada merkezi bir motif yer alır, iç çerçevede olduğu gibi dilimli bir çerçeve ile sınırlanan merkezin ortasında yuvarlak yapraklı dolgulu bir çiçek ve bu merkezden etrafa yayılan ince uzun saplar aralarında içi dolgulu çiçeklerle desenlendirilmiştir. Merkez ile çerçeve arasındaki boşluklarda ince uzun saplı içleri dolgulu papatya şeklinde çiçeklerle doldurulmuştur.

(24) Detay

(25) Detay

(26) Yatak örtüsü

2 10 cm x 1 70 cm

Kırmızı atlas kumaşın çözgüsü ipek, atkısı pamuktur. Kırmızı zemin üzerine beyaz ipekle zincir (kasnak) işi ile desenlendirilmiştir. Ana motifi çevreleyen kıvrımlı bir suyun bir ucundan üzüm salkımına benzer çiçek çıkmaktadır. Kısa kenarlarından bir tanesinin tam ortasından iri bir fiyonk yer alır. Bu fiyonktan iki yana ve bütün yüzeye dağılan ince uzun saplar, üzün salkımına benzer ve yuvarlak çiçeklerle desenlendirilmiştir.

Resim (27) Detay

(28) Detay

(29) Sünnet çocuğu

(30) Sünnet yatağı

(31) İpek çevre
85 cm x 85 cm

(32) İpek grep
75 cm x 75 cm

(33) Bohça
95 cm x 88 cm
Bordo kadifeden patiska astarlı, üzeri dival işlemelidir. Kompozisyon: Dört tarafını kıvrık dal ve yapraklardan oluşan bir su bordürü çevirir. Dört köşesinde saksı içinden çıkan çiçekler yer alır. Merkezde çok yapraklı yıldız çiçeği motifi ile etrafında dört kalp motifi aralarında üçlü çiçek grupları ile dönüşümlü olarak tekrarlanmaktadır. Dival işinin arasında yer yer pul kullanılmıştır.

(34) Detay

(35) Bohça
95 cm x 90 cm
Uçuk sarı atlas üzerine zincir (kasnak) işiyle işlenmiştir.
Kompozisyon: Etrafı yeşil renk ile çift sıra zigzagla çevrili, birer tane köşelerde bir tane ortada olmak üzere bir menekşe buketi ile bezelidir. Menekşelerin yarısı mor, yarısı açık mor, göbekli sarı olarak işlenmiştir. Sap ve yaprak ise açık ve koyu yeşil renkte işlenmiştir.

(36) Detay

T. C.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

Resim (37) Bohça
80 cm x 80 cm
Mavi ipek kumaşın kenarları küçük büyük dilimli olarak sarılmıştır. Bir köşesinde sepetten çıkan küçük pembe çiçekler bulunmaktadır. Çiçeklerin ortası deliktir, sepetin ve çiçeklerin sapları ince sarma işiyle konturlanmıştır.

(38) Detay

(39) Bohça
85 cm x 80 cm
Yeşil, kalın canfes kumaşın kenarları dilimli ve sivri sarılmış, bir köşesinde beyaz ipekle papatya türünde çiçek başları aplike edilmiştir..

(40) Detay

(41) Bohça
80 cm x 87 cm
Beyaz ipek kumaşın dört kenarı beyaz işle köşeleri ise tül aplikesiyle şekillendirilmiştir. Desenler ince sarma ve ajur işiyle yapılmıştır. İki teknik bir arada kullanılmıştır.

(42) Detay

(43) Mendil
Pembe ipekten kenarları iğne oyalıdır.

(44) Mendil
Yeşil ipekten kenarları dantellidir.

(45) Havlu
1 07 cm x 55 cm beyaz
Desenler önceden çizilmiş, sonradan dival işi taklidi sarıtel işleme olarak işlenmiştir. Yassı kırma ve yuvarlak tel kullanılmıştır. Kıvrımlı dal motifi ortada yoğun olarak çiçekler işlenmiştir.

(46) Detay

Resim (47) Havlu
95 cm x 50 cm
Beyaz desenler önceden çizilmiş sonradan dival işi taklidi sarı tel işlemeli yassı kırma ve yuvarlak tel kullanılmıştır. Birbirini izleyen çiçek ve yapraklardan oluşan su motifi işlenmiştir.

(48) Detay

(49) Havlu
1 00 cm x 52 cm
Pembe, iki kısa kenarı ince klaptan ile dokunarak desenlendirilmiştir. Desenler enine gelişen bordürler şeklindedir. Ortada ince şeritlerle çerçevelenmiştir. En ince şeritler zincir desenli onun altındakiler zig zag desenli, diğerleri bitkisel motifle desenlendirilmiştir.

(50) Detay

(51) Bohça
65 cm x 65 cm
Beyaz patiska kumaşın dört köşesinde önceden çizilen desen, sarı telle işlenmiştir. Kırma yassı sarı tel ile klaptan birlikte kullanılmıştır. Kompozisyon, dağınık olarak çiçek başları ve yaprak dallarından oluşmuştur.

(52) Detay

(53) Bohça
67 cm x 65 cm
Gaz bezi kumaşın, dört köşesinde önceden çizilmiş sarı ve beyaz klaptan ve pulla desenlendirilmiş motif yer alır. Kompozisyonu sarı ve beyazın birlikte kullanılmasıyla ışık ve gölge artırılmıştır. Desenin esasını bir kökten çıkan iri bir çiçek ile küçük çiçekler ve yapraklar oluşturur. Kompozisyonun tamamında aralardaki boşluklar sarı pulla doldurulmuştur.

(54) Detay

Resim (55) Bohça
72 cm x 72 cm
Beyaz patiska kumaşın, dört köşesinde önceden çizilen desen üzerine sarı telle işlenmiştir. Kompozisyon bir buket çiçekten oluşmuştur.

(56) Detay

(57) Bohça
1 00 cm x 1 00 cm
Mavi atlas üzerine beyaz ipekle zincir (kasnak) işlemelidir. Patiska astarlı etrafı hazır beyaz dantel ile çevrilidir. Desen; etrafı çepeçevre dolaşan kıvrımlı bir su ve merkezde çarkı felek tarzında düzenlenmiş bir çiçekten oluşur. Köşelerde iri fiyonklarla tespit edilmiş ince uzun saplı üzüm salkımına benzer çiçekler yer alır.

(58) Detay

(59) Para kesesi
Mavi, pembe, yeşil, kırmızı renklerin hakim olduğu örme kese, üzüm salkımlı ve kuş motiflidir.

(60) Para kesesi
Sarı ve mavi renkte örme kesede iki tane çiçek deseni yer alır.

(61) Para kesesi
Canfes kumaştan, kenarları iğne oyası ile süslenmiştir.

(62) Para kesesi
Sarı ipek kumaştan, iğne oyası ile çevrelenmiştir ortasında üçgen şeklinde iğne oyası vardır.

(63) Para kesesi
Gül kurusu kadifeden etrafı çepeçevre iğne oyası ile çevrilmiştir. Her iki yüzün ortasında dival işi birer çiçek dalı yer alır. Boşluklar sarı pullarla doldurulmuştur.

Resim (64) Para kesesi
Sarı ipek kadifeden, iğne oyası ile çevrelenmiştir. Ortasında üçgen şeklinde iğne oyası vardır.

(65) Peşkir
1 75 cm x 50 cm
Kumaşı bürümcük hesap işi ile gri kesme telle diogonal motifler yapılmıştır. Bunların araları bir kökten çıkan mor ve pembe yapraklı çiçekler ve sarımsı yapraklarla doludur. Çiçek göbekleri ve saplar yer yer sarı klaptanla belirtilmiştir.

(66) Detay

(67) Peşkir
1 80 cm x 76 cm
Gaz bezi kumaşından sarı klaptan ile tepeleri kırık zigzag hatlar arasında renkli çiçekler yer almıştır. Çiçekler koyu ve açık mor, kırmızı, pembe ile gölgeli yapraklar açık koyu yeşil olarak gölgelendirilmiştir. Ucunda yeşil renkli birbirini takip eden kareler şeklinde ince bir su vardır.

(68) Detay

(69) Peşkir
1 47 cm x 47 cm
Hesap işi, pembe mor renkli kalp şekillerinin düz bir hat üzerine dizilmesinden meydana gelen desen, yeşil yapraklarla canlandırılmıştır. Kalp motifleri siyah gözemelidir. Altta tek sıra iğne ardı bordür vardır.

(70) Detay

(71) Peşkir
67 cm x 40 cm
Bürümcük kumaş, iki kısa kenarında işi ağır bir işleme vardır. Su şeklinde akan üçlü çiçek grupları yeşil renkli ve beyaz tel dallar arasında görülür. Üçlü çiçek

grupları mor ve pembe olarak dönüşümlü devam eder. Desen siyah iplik ve tel ile gözeme yapılmıştır.

Resim (72)Detay

(73) Peşkir

1 10 cm x 43 cm

Etrafını iki kısa kenarını tepeleri düz kırık hatlar arasında yaprak, çiçek suyu çevirir ortadaki hat siyah uçları kıvrık çiçek başlar iki mavi iki kırmızı olarak dönüşümlü devam eder, yapraklar parlak yeşildir. Bazı yaprakların içi ince beyaz klaptanla doldurulmuş.

(74) Detay

(75) Peşkir

67 cm x 43 cm

Dokumanın oluşturduğu mavi yol arasında bir çiçek suyu işlenmiştir. Aradaki kıvrık dal sadece kontur olarak siyahla iğne ardı işlenmiştir. Çiçekler ile koyu mavi renkte ve geometriktir.

(76) Detay

(77) Peşkir

1 00 cm x 50 cm

Seyrek keten dokumalı peşkir, mavi renk ile sarma olarak bitki motifi işlemelidir. Bu bitkiler geometrik düzen içinde verilmiştir.

(78) Detay

(79) Peşkir

73 cm x 42 cm

İki ucu sarı ipek, sarı klaptanla yollu olarak dokunmuştur. Aradaki boşluk açık ve koyu renkli aynı hat üzerinde birbirini takip eden çiçeklerle doldurulmuştur.

(80) Detay

esim (81) Peşkir
60 cm x 40 cm
İki kenarı kırmızı yollu olarak dokunmuştur.

(82) Detay

(83) Peşkir
150 cm x 50 cm
Mavi ve beyaz klaptanla enine yollu olarak dokunmuştur. Üçları ise uzun örgülü, püsküllü şerit ile zenginleştirilmiştir.

(84) Peşkir
1 50 cm x 50 cm
Sarı ve beyaz klaptanla enine yollu olarak dokunmuştur. Üçları ise uzun örgülü püsküllü şerit ile zenginleştirilmiştir.

(85) Yazma
75 cm x 75 cm
Bordo renkli çiçek baskılı, çepeçevre iğne oyası ile kenarları kıvrılmıştır.

(86) Yemenisi sokma baş şeklinde bağlanmış kadın başı

(87) Pazen elbiseli kadın

(88) Şalvarlı kadın

(89) Yün çorap
Bej üzerine siyahla desenlendirilmiştir.

(90) Yün terlik (çetik)
Mavi üzerine beyaz çiçeklerle desenli

(91) Yün terlik (çetik)
Kırmızı üzerine beyaz koç boynuzu desenli

(92) Yün terlik (çetik)
Lacivert üzerine beyaz kelebek desenli

(93) Fesli çocuk

(94) Kasketli çocuk

esim (95) Feraceli kadın

(96) Çarşaflı kadın

(97) Hotoz başlıklı kadın

(98) Hotoz başlıklı kadın

(99) Yemenili kadın başı

(100) Üzerinde altınlar olan kırmızı fesli kadın

(101) Alnında nokta ve laden olan kadın

(102) Başında beyaz yapma çiçeklerden taç takmış genç kız

(103) Yüzünde yapıştırmalar olan gelin

(104) Alnında yapıştırmalar olan gelin

(105) Kadın baş tuvaleti

(106) Bindallı gömlek ve şalvar giymiş köy gelini

(107) Üçkur
1 60 x 24 cm
Beyaz patiska iki ucu ince sarı yassı telle sarma işlemelidir. Çiçek ve yaprak motiflidir.

(108) Detay

(109) Üçkur
1 80 cm x 20 cm
Şile bezi, iki sıra üzerine desenlendirilmiştir. Bir kökten çıkan ayrı ayrı üç bitki motiflidir. Siyah ince dal üzerinde mor ve yeşil yapraklı olarak stilize edilmiştir. Meyvalar sarı kesme telle belirtilmiştir. Altta bir çiçek suyu siyah hatlı bordür olarak kullanılmıştır.

(110) Detay

(111) Sarı saten elbise
Boyu: 1 25 cm
Yaka, kol kenarları ve elbisenin ön kısımları dantelle süslenmiştir.

Resim (112) Pembe şifon, astarlı elbise
Boyu: 120 cm
Kumaş kendinden çarkı felek motifleriyle desenli

(113) Açık mavi elbiseli gelin

(114) Pembe elbiseli gelin

(115) Bindallı gelin elbisesinin kesilmiş ön parçası
60 cm x 60 cm
Krem rengi atlas üzerine dival işi yapılmıştır. İki yanda bordür şeklinde uzanan dilimli yarım daire sular vardır. Bu kavisli yayların içinde iri birer çiçek dalı yer alır. Çiçek dalları fiyonklarla bağlanmıştır. Çiçeklerin yaprakları kabartma olarak işlenmiştir. Süslemede kıvrımlı tel ve pul kullanarak zenginleştirilmiştir. İki yarım daire bordürün ortasındaki gelinliğin etek ucunun ortasında yer alıyordu. Gene fiyonkla bağlanan büyük bir demet yer alır. Kıvrık tel fiyonk içlerini doldurmada ve kabarık çiçeklerin gözemelerini yapmada kullanılmıştır.

(116) Detay

(117) Köy damat kıyafeti

(118) Fesli, takım elbiseli erkek

(119) Kadın geceliği
Boyu: 112 cm
Şile bezi kare yakalı yaka kenarı ve kol kenarlarının etrafı dantelle çevrelenmiştir. Yakanın ortasından omuzlara doğru ve kol ucundan çiçek, yaprak ve dallardan oluşan bir motif hesap işiyle işlenmiştir. Çiçekler açık ve koyu mor, dallar kahverengi, yapraklar ise açık ve koyu yeşille belirlenmiştir.

(120) Detay

(121) Gecelik Entarisi
140 cm

Krem renkli şile bezinden küçük devrik yakalı bele kadar açık uzun kolludur. Kol çevresi yakanın kendisi ve yırtmacın etrafı mor yapraklı sarı çiçekli çelenklerle süslüdür.

esim (122) Detay

(123) Gecelik entarisi
Boyu: 1 35 cm
Krem renkli şile bezinden küçük devrik yakalı, bele kadar açık, uzun kolludur. Kol çevresi, yakanın kendisi ve ön açıklığın kenarları bordür şeklinde nohut rengi yaprak ve çiçek suyu hesap işiyle işlenmiştir.

(124) Detay

(125) Yakası açılmamış gömlek
Boyu: 80 cm
Bürümcük uzun kollu gömleğin kol ağızları ve etek uçları iğne oyası ile tespit edilmiştir.

(126) Detay

(127) Gömlek
Boyu: 1 00 cm
Bürümcük, bele kadar açık dik yakalı, uzun kollu, yaka etrafı ve kol ağızlarına beyaz renk atlasla çevrelenmiştir. Etek ucu iğne oyası ile tespit edilmiştir.

(128) Yakası açılmamış gömlek boyu 100 cm bürümcük uzun kollu mor çizgili kol ağızları ve etek uçları iğne oyası ile tespit edilmiştir.

(129) Don
Bürümcükten düşük ağlı dar paçalı kadın donu. Paça kenarları iğne oyası ile tespit edilmiştir.

(130) Kombinezon
Boyu: 95 cm
Beyaz patiskadan, göğüs kısmında geniş dantel yer almakta, etek kısmında aynı kumaştan farbela vardır.

esim (131) Kombinezon

Boyu: 80 cm

Beyaz patiskadan ince askılı kombinezonun göğüs kısmında işli kelebek, çiçek ve yaprak motifleri işlenmiştir.

(132) Don

Beyaz patiskadan kısa paçalı kadın donu. Paça kenarlarında beyaz işli kelebek, çiçek ve yaprak motifleri işlenmiştir.

(133) Don Kemeri

Beyaz patiska üzerine sarı ipekle yaprak ve çiçeklerle desenlendirilmiş, yapraklar iri testere biçimlidir.

(134) Don kemeri

Beyaz ipek kumaş üzerine yapıştırma motif yapılmış. Yaldızla çizilmiş bir kökten çıkan yaprak ve çiçek desenlidir.

XII- HARİTA VE ÇİZİM LİSTESİ

Harita (1) Bulgaristan Haritası (The Reader's Digest Great World Atlas, London 1962, s.56).

(2) Fatih Sultan Mehmet'in ölümünde Osmanlı İmparatorluğu (1481) (Faik Reşit UNAT, Tarih Atlası, İstanbul 1987, s.29).

(3) Bulgaristan'da Türklerin yerleşim bölgeleri. (Cumhuriyet Gazetesi, 31 Ağustos 1989, s.13.)

(4) Türkiye'de Bulgaristan Türk göçmenlerinin yerleşim bölgeleri (A.g.k.).

Çizim (1) Bulgar kadın saç modeli (Kathleen MANN, Peasant Costume in Europe, London 1968, s.164).

(2) Bulgar genç kız kıyafeti (A.g.e., s.165).

(3) Bulgar Kadın Giysisi, (A.g.e., s.167).

(4) Bulgar kadın giysisi (Pars TUĞLACI, Bulgaristan ve Türk-Bulgar İlişkileri, İstanbul 1984, s.250).

(5) Bulgar Erkek Giysisi (Kathleen MANN, A.g.e., s.167).

(6) Bulgar Erkek Giysisi (HAMDİ BEY, Les Costumes Populaires de la Turquie, Constantinople 1873, s.50).

T.C. Yükseköğretim Kurulu Dokümantasyon Merkezi

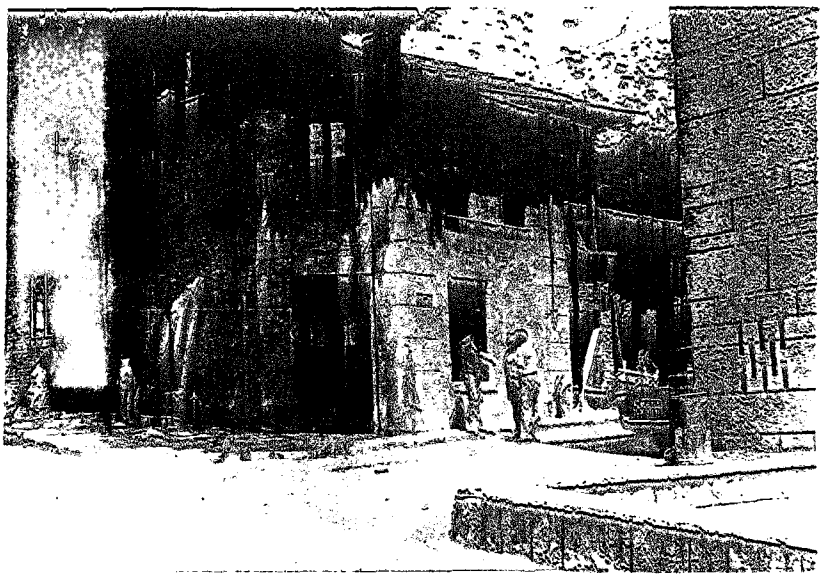

Resim 1

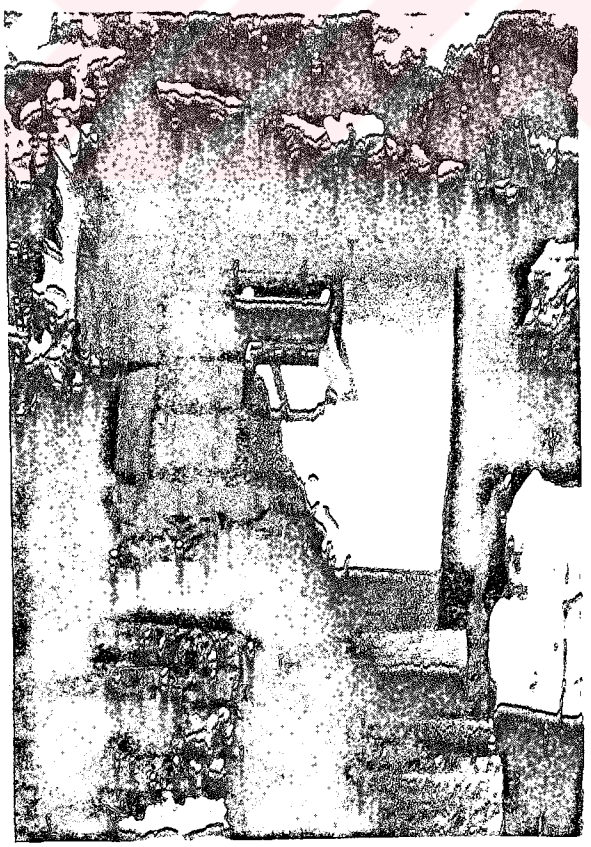

Resim 2

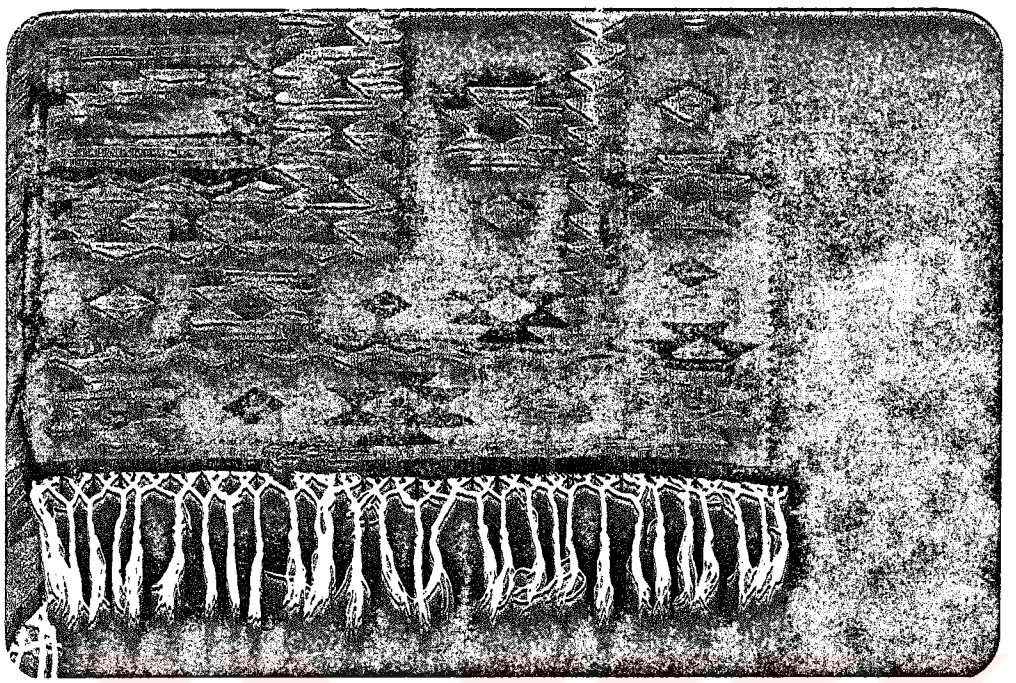

Resim 3

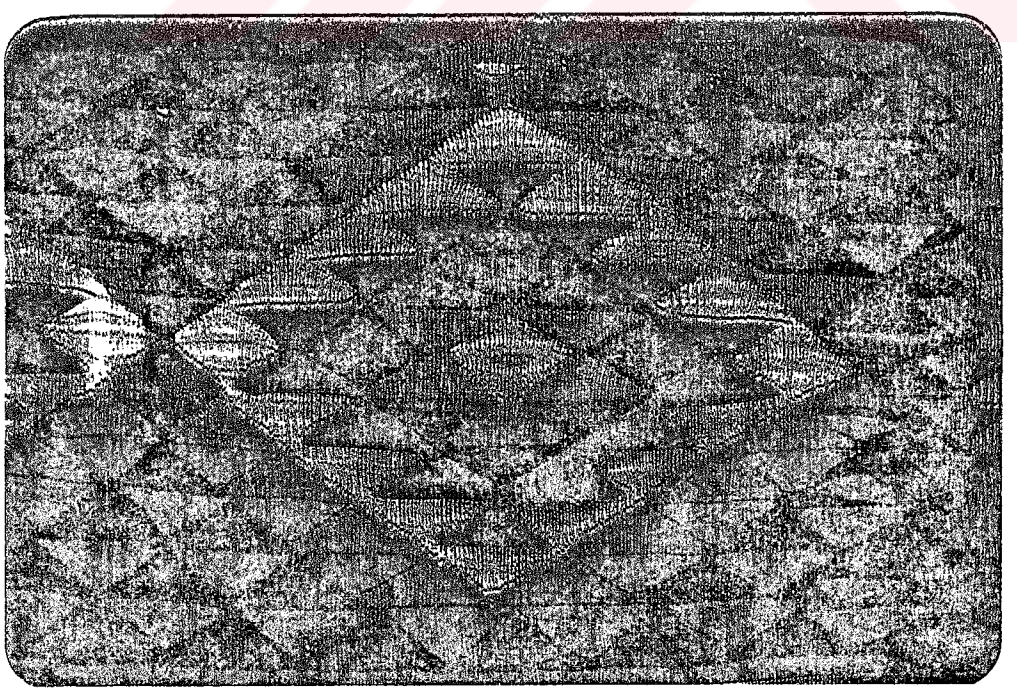

Resim 4

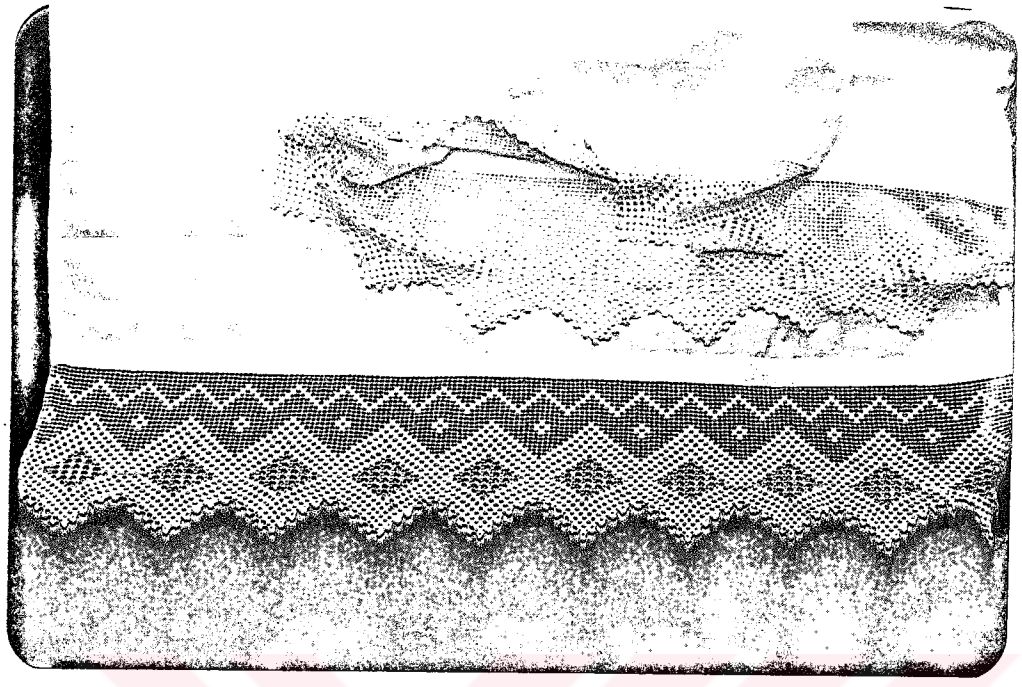

Resim 5

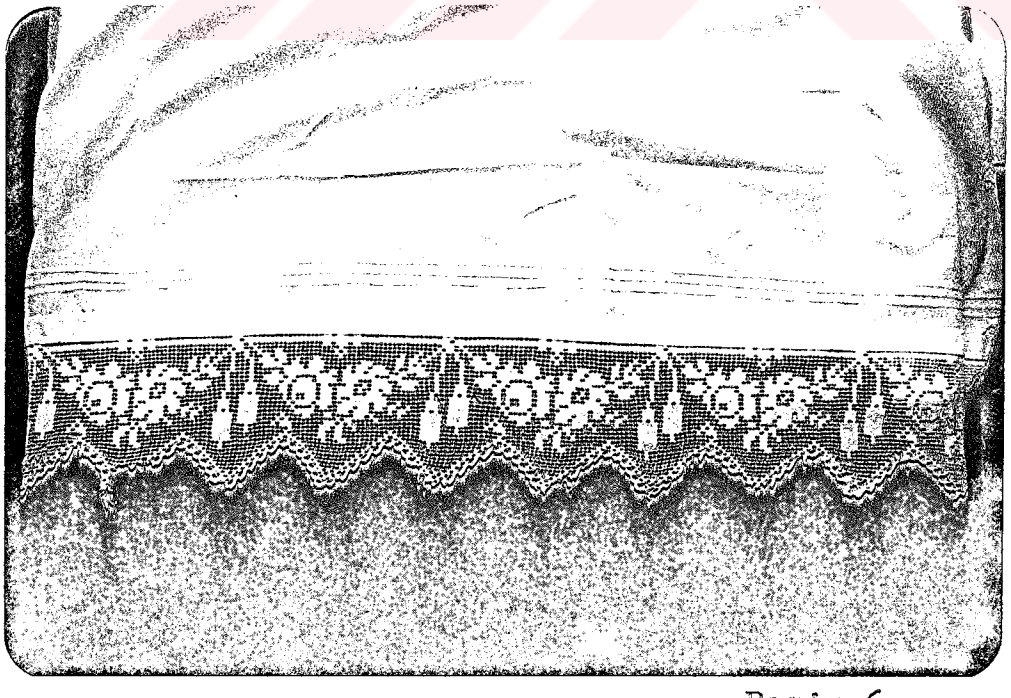

Resim 6

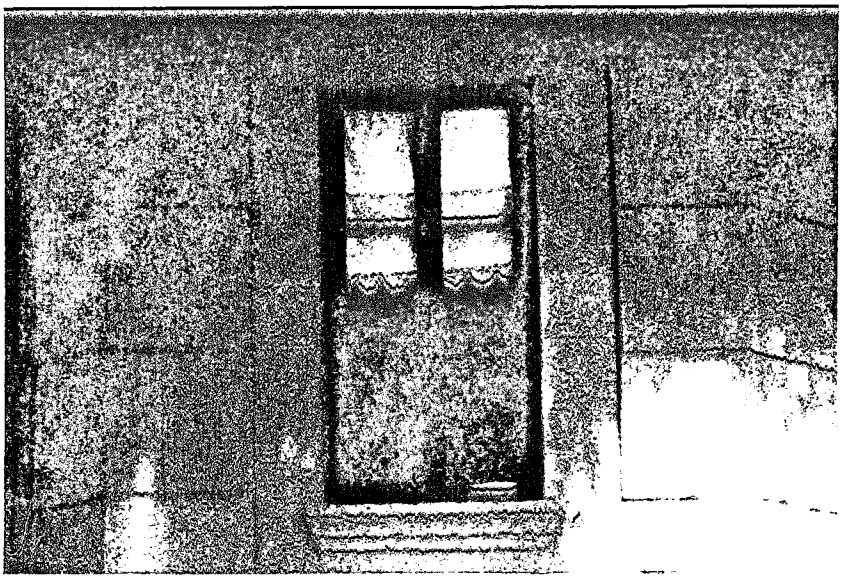

Resim 7

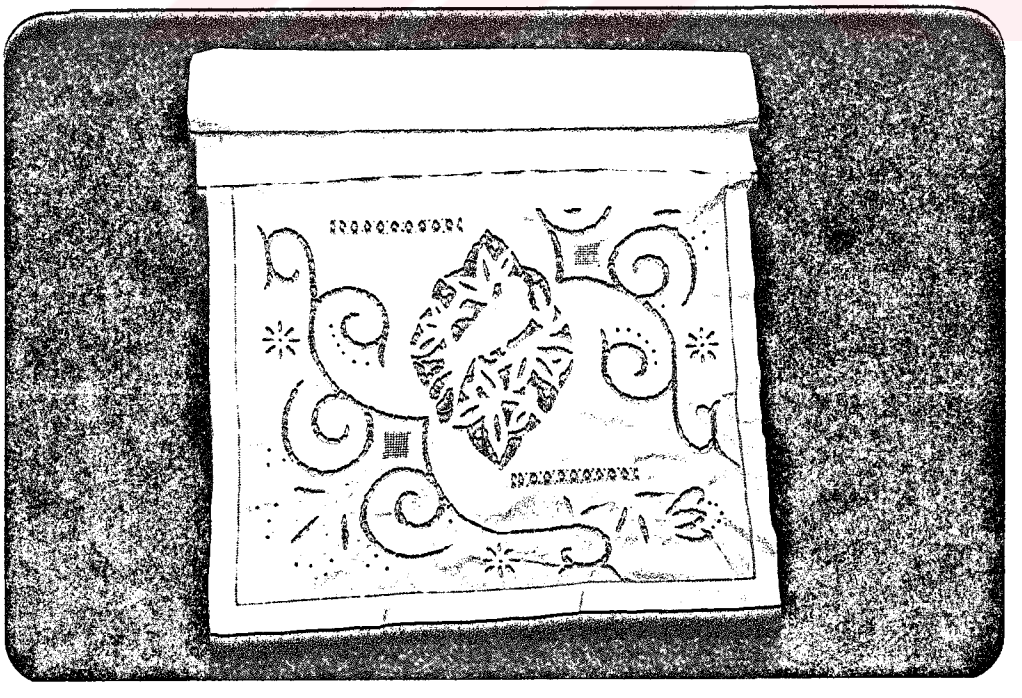

Resim 8

Resim 9

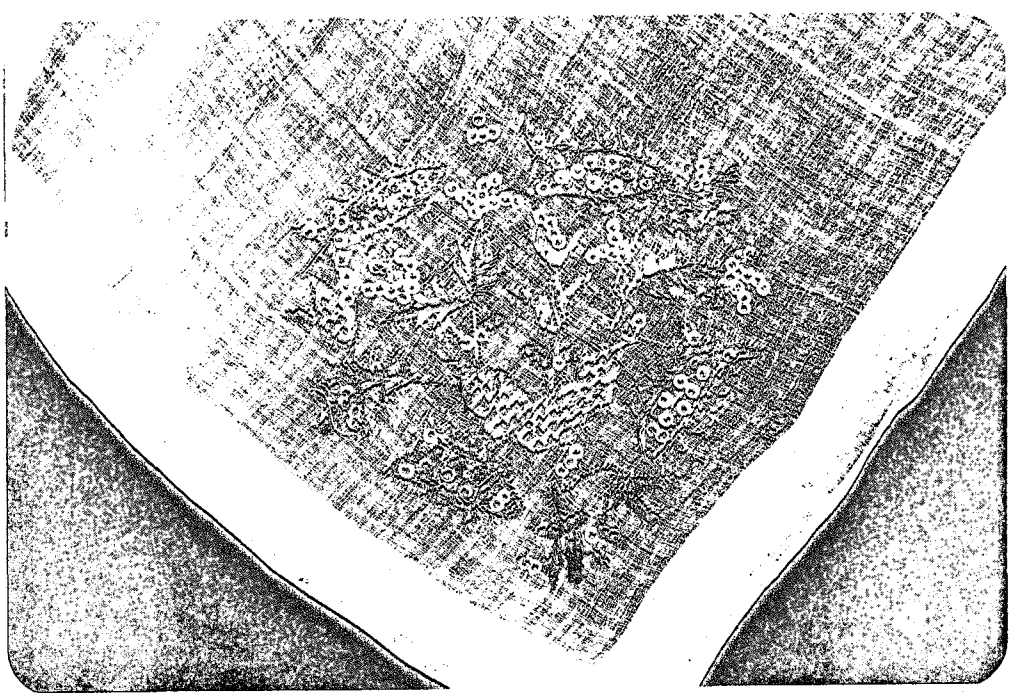

Resim 10

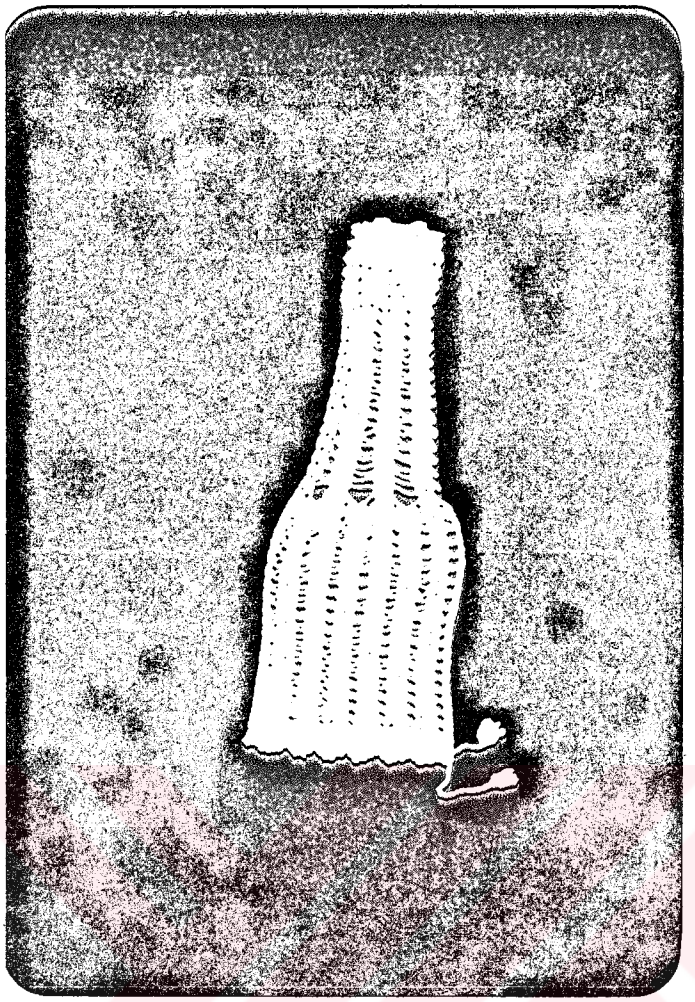

Resim 11

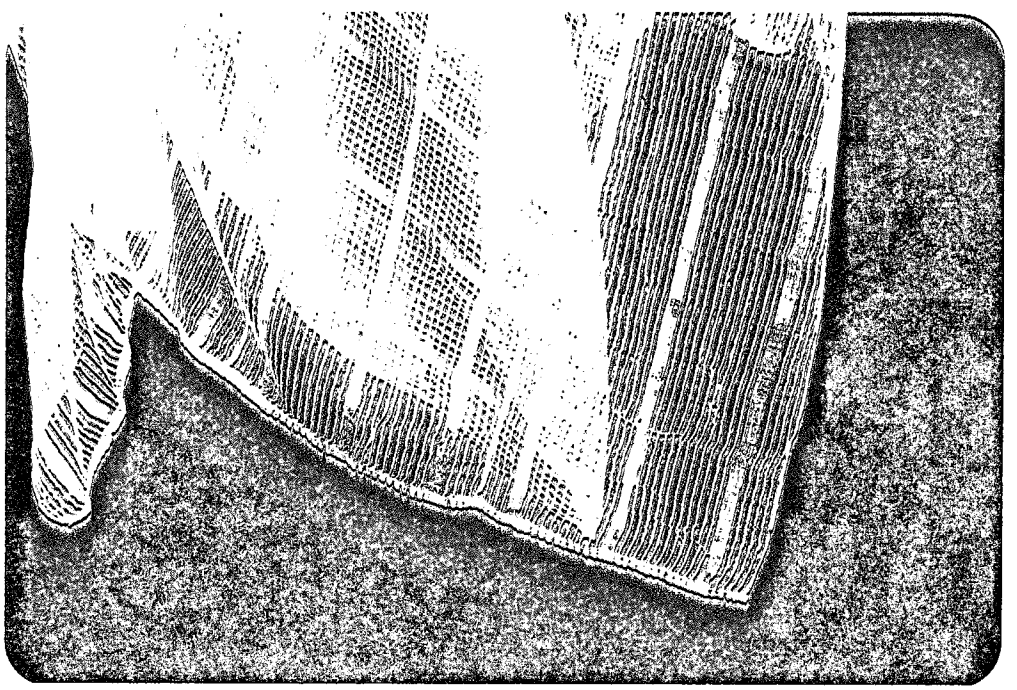

Resim 12

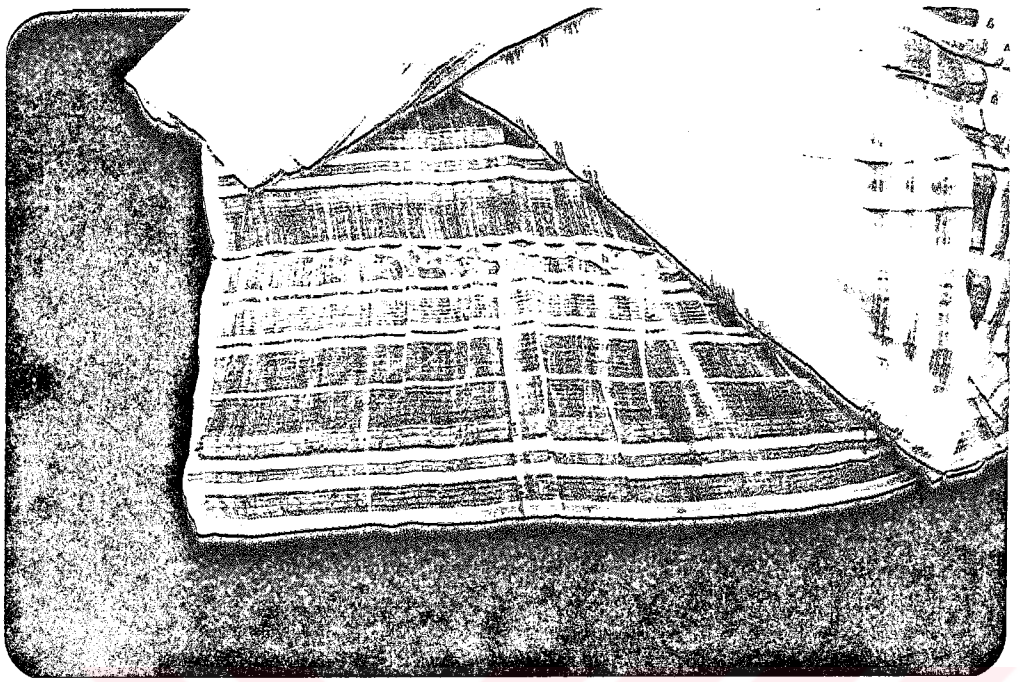

Resim 13

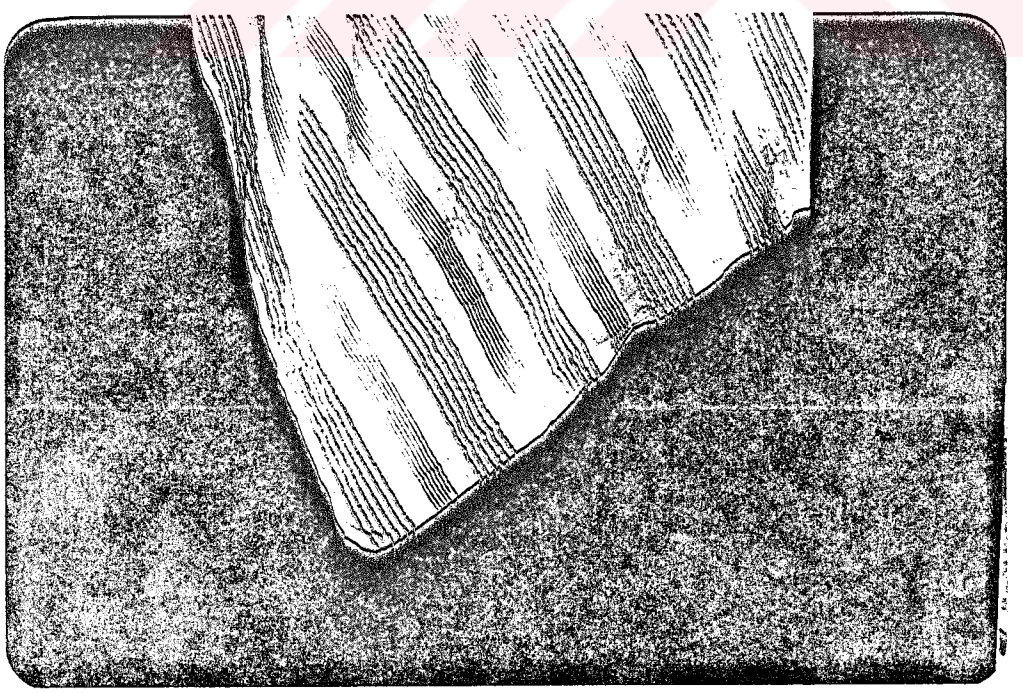

Resim 14

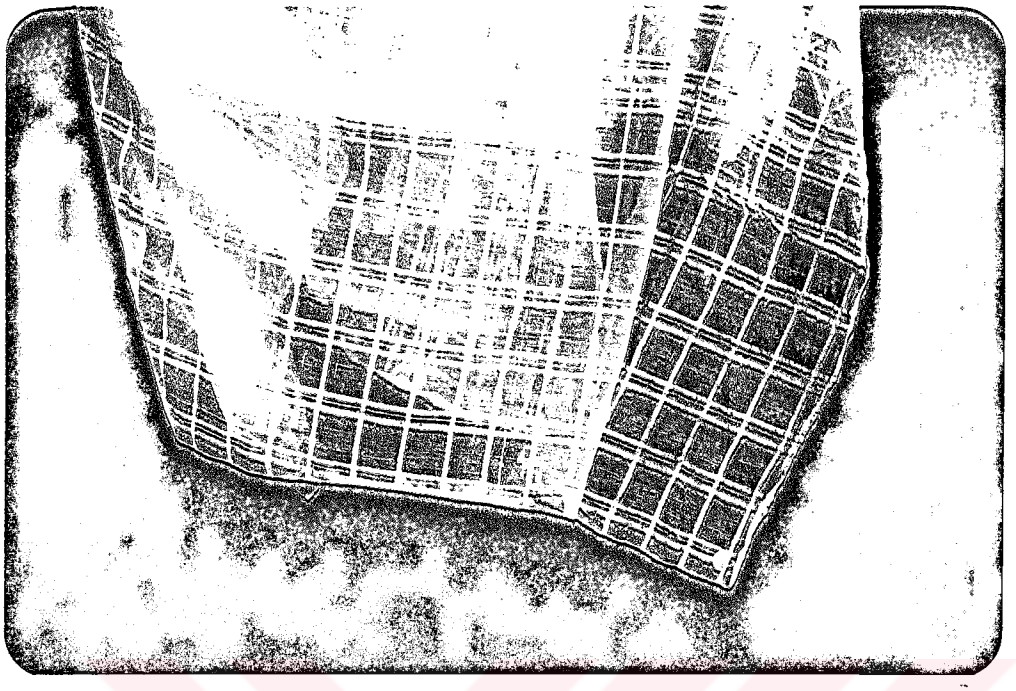

Resim 15

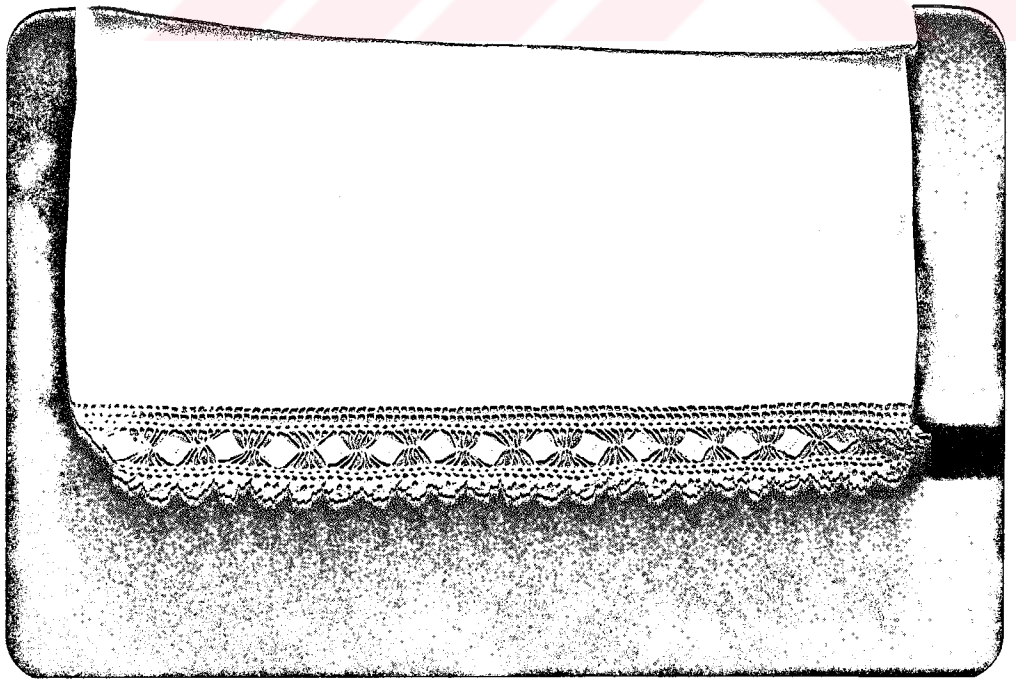

Resim 16

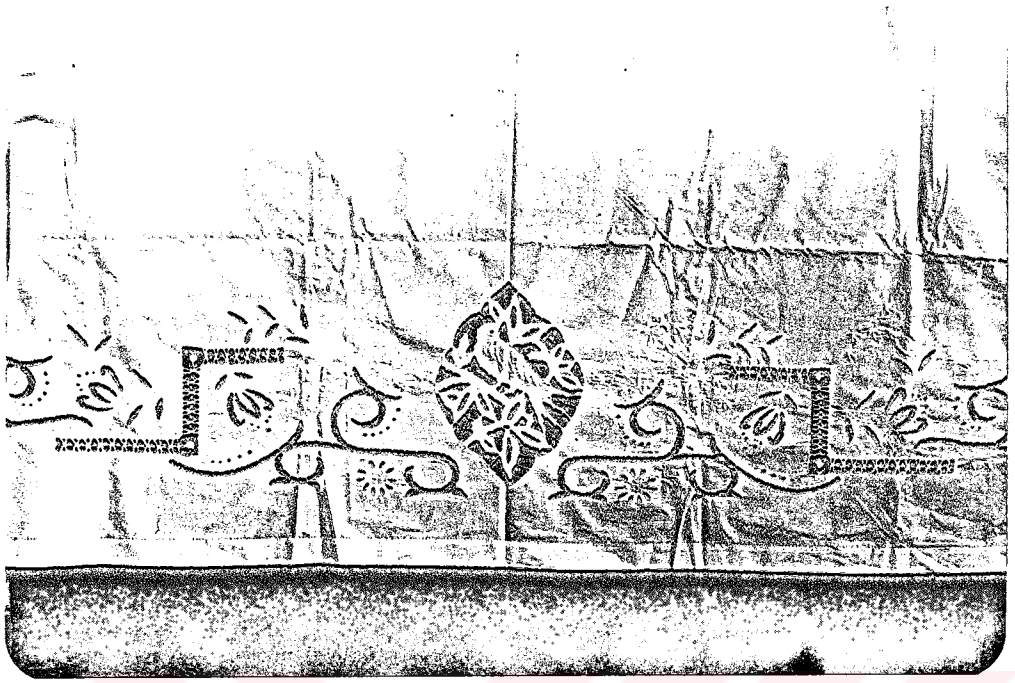

Resim 17

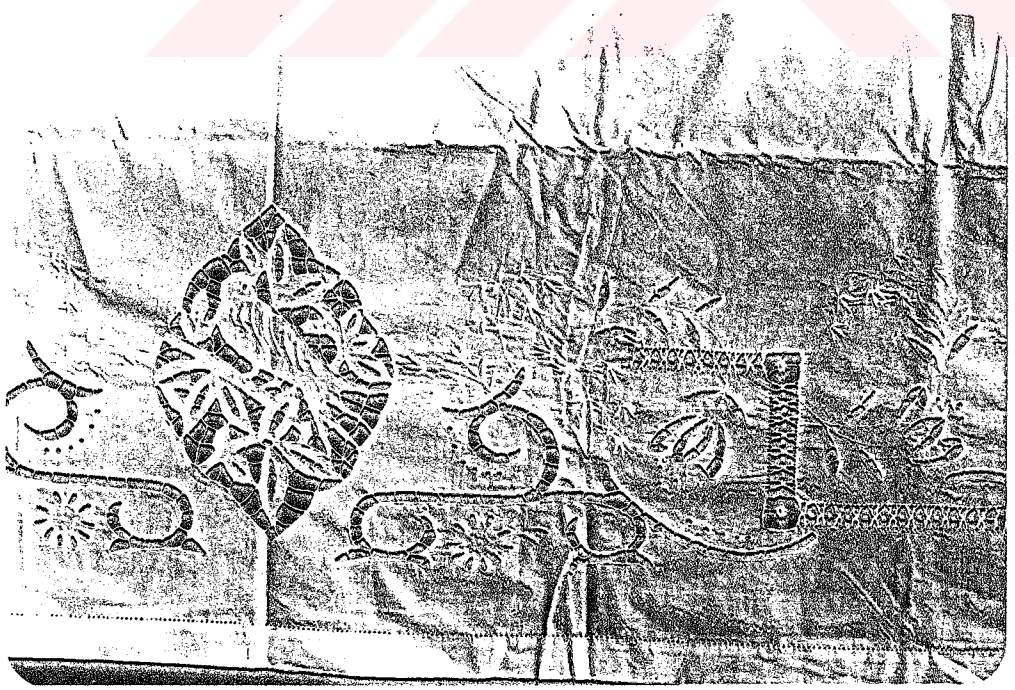

Resim 18

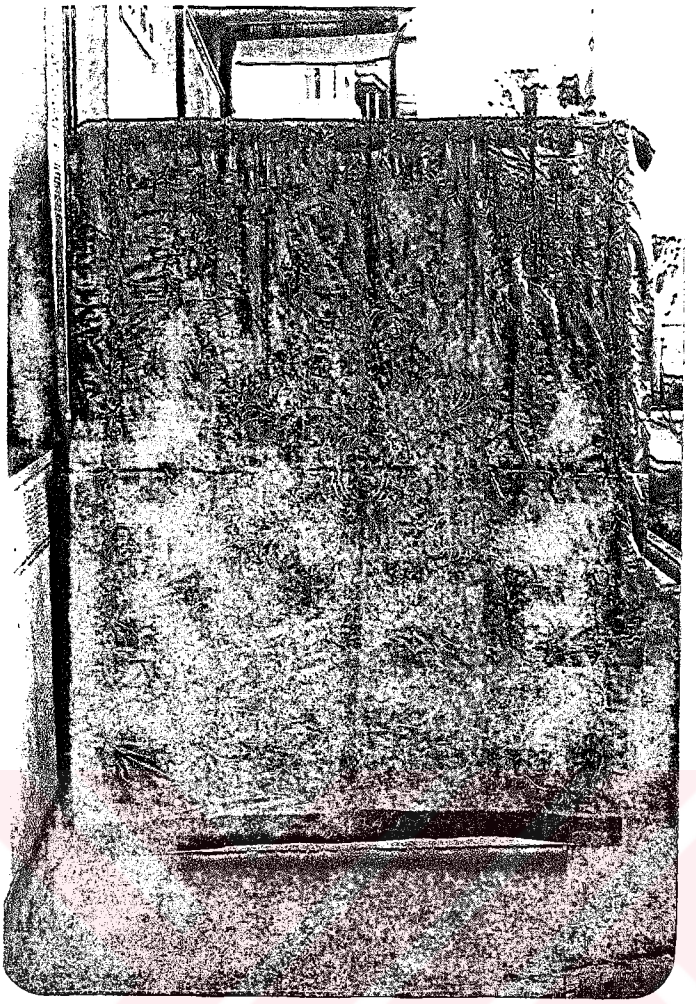

Resim 19

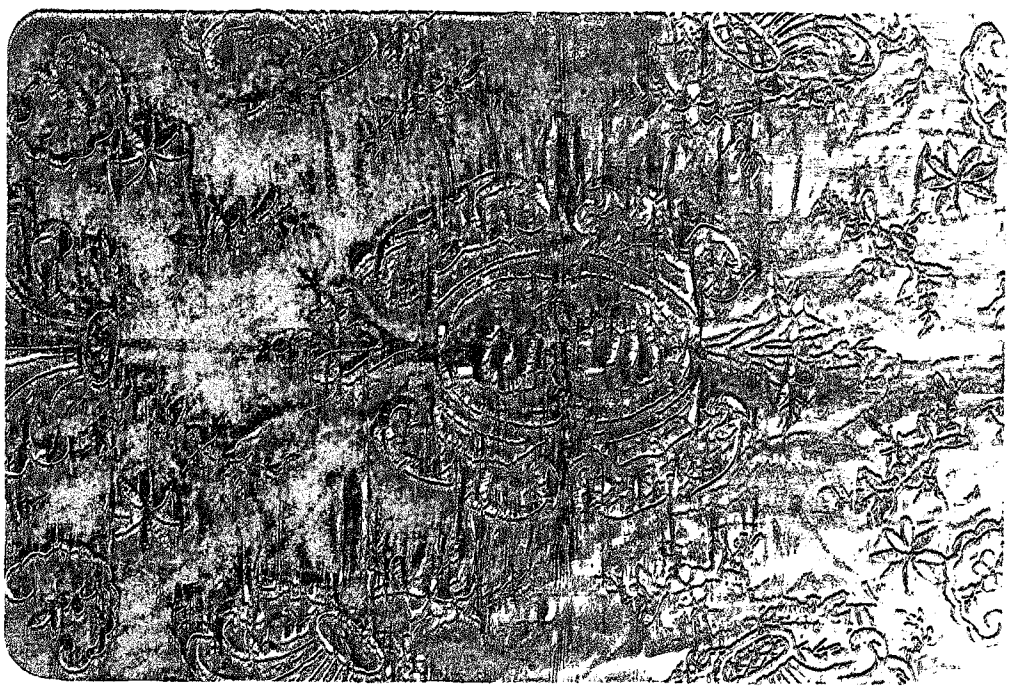

Resim 20

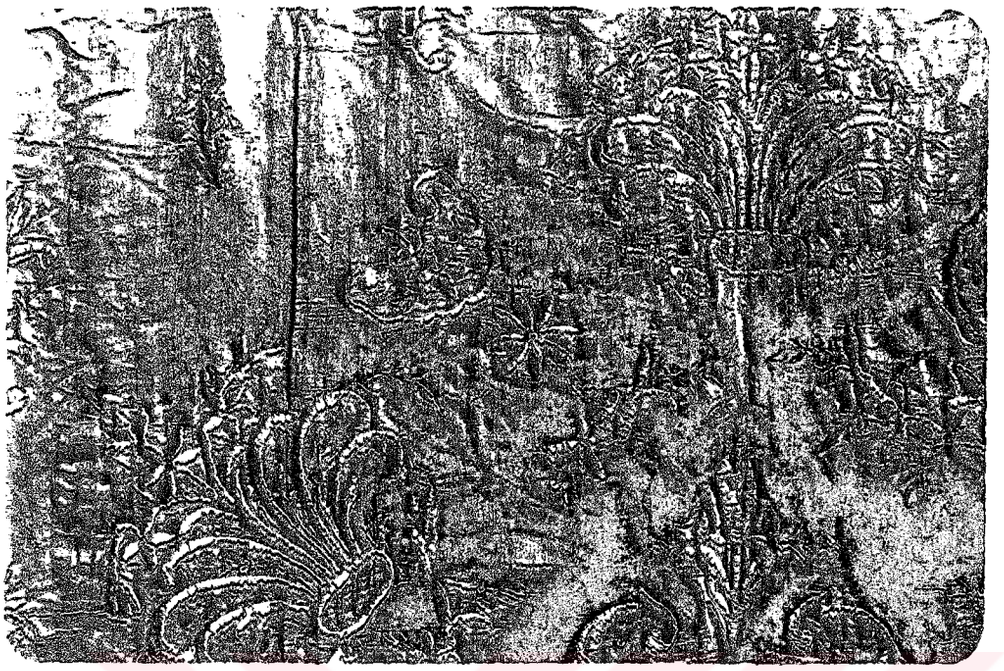

Resim 21

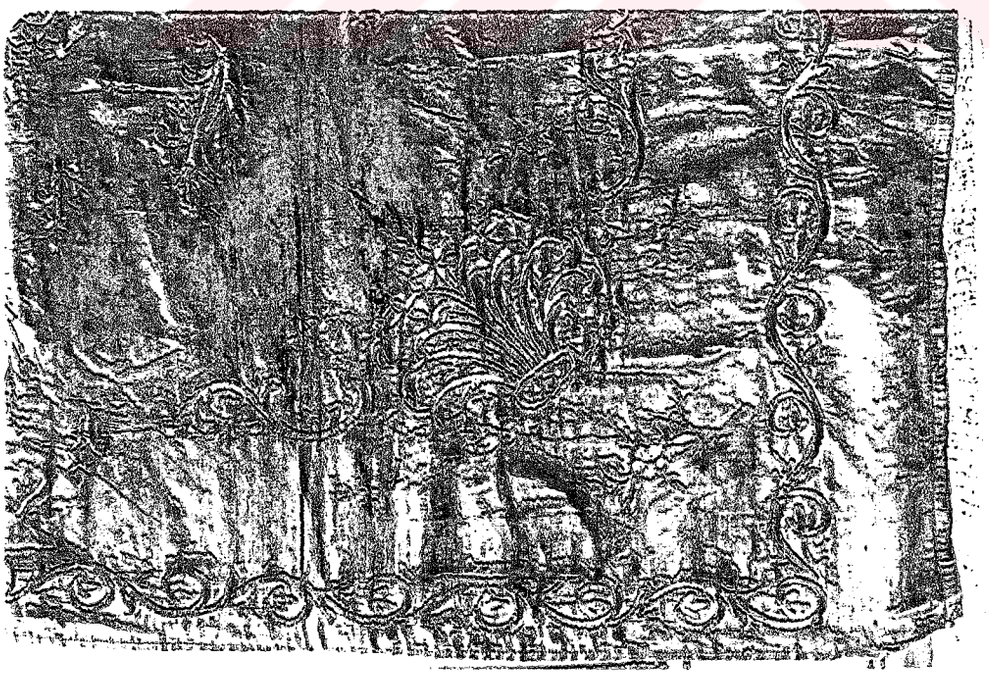

Resim 22

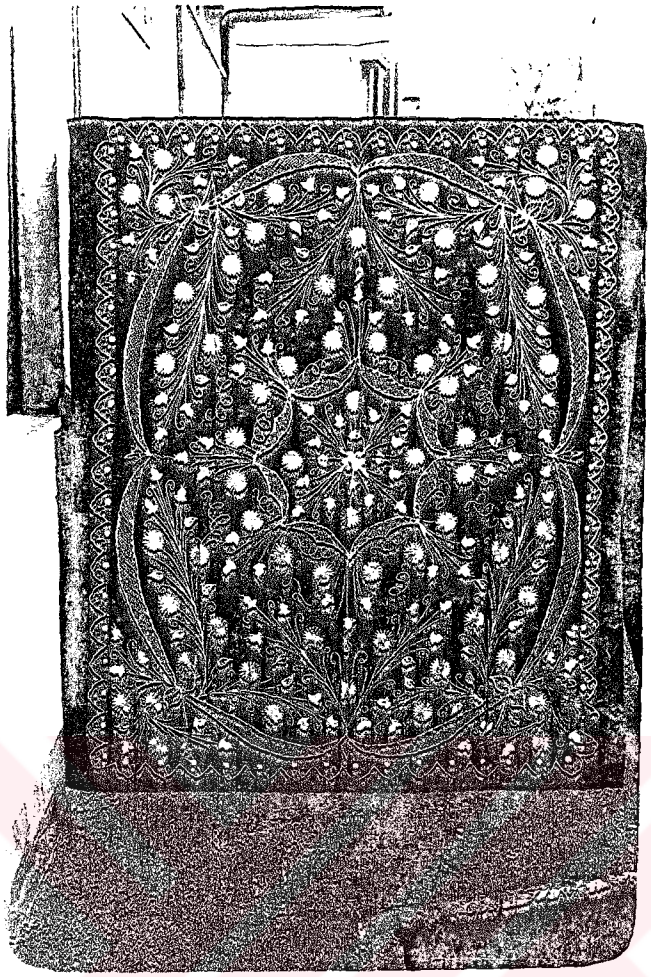

Resim 23

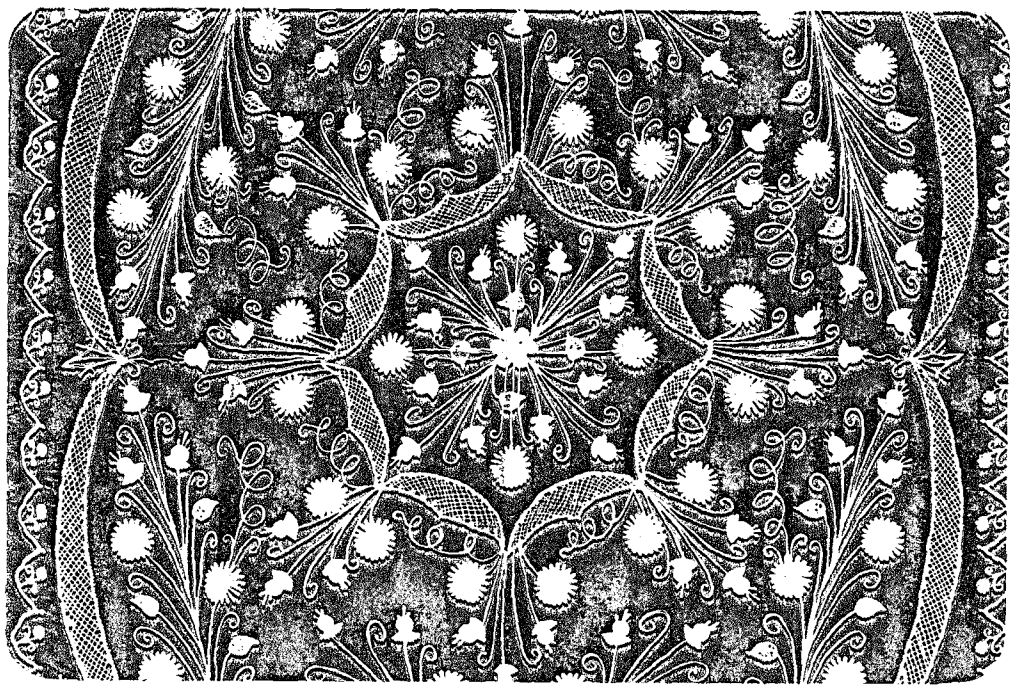

Resim 24

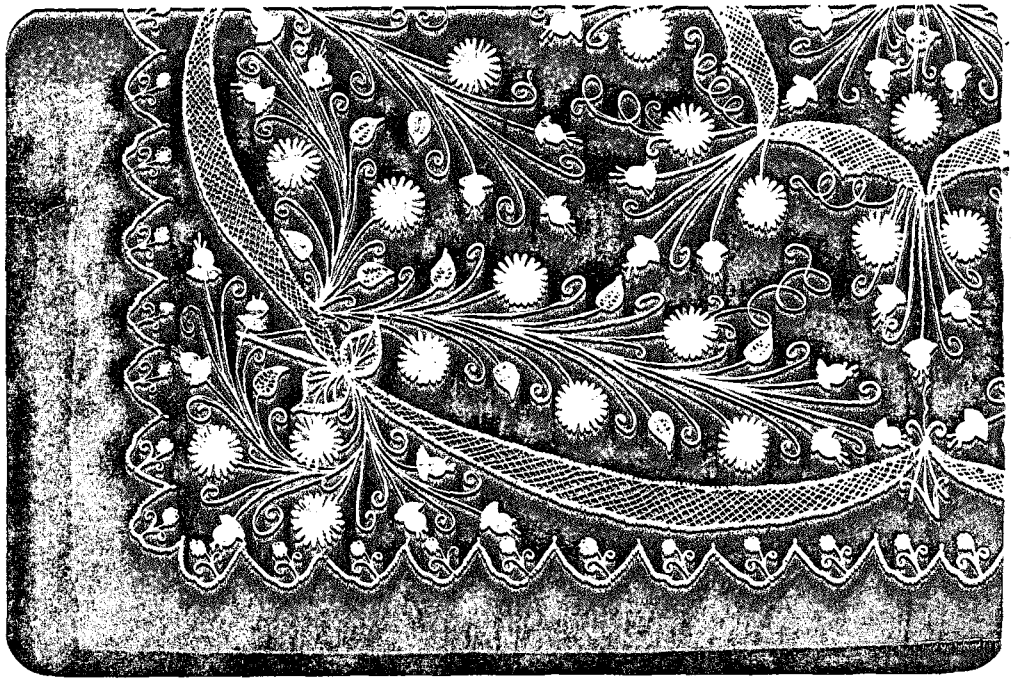

Resim 25

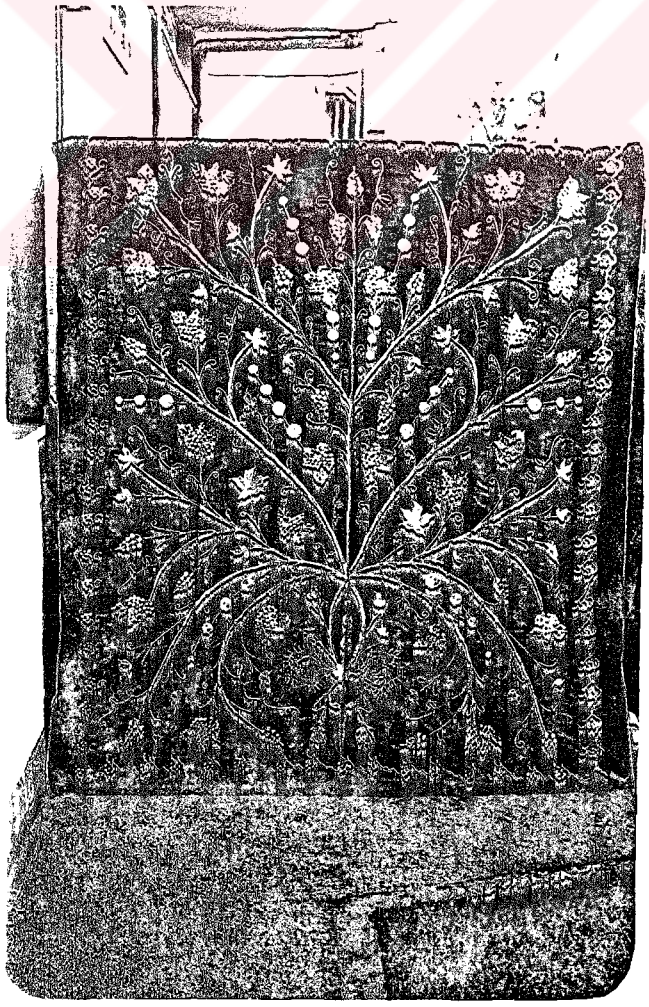

Resim 26

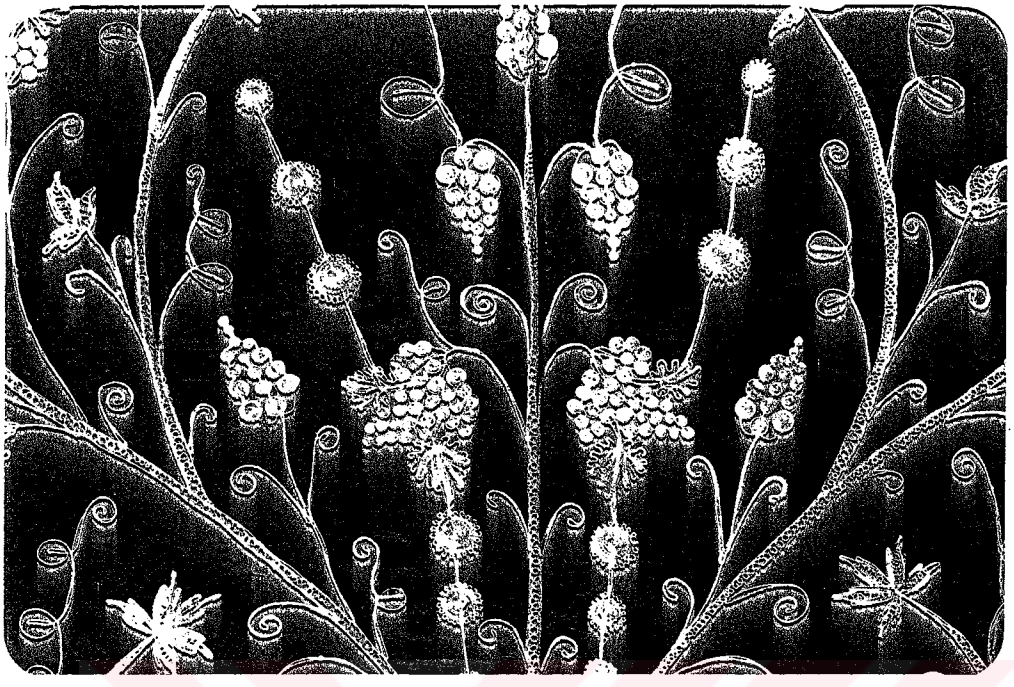

Resim 27

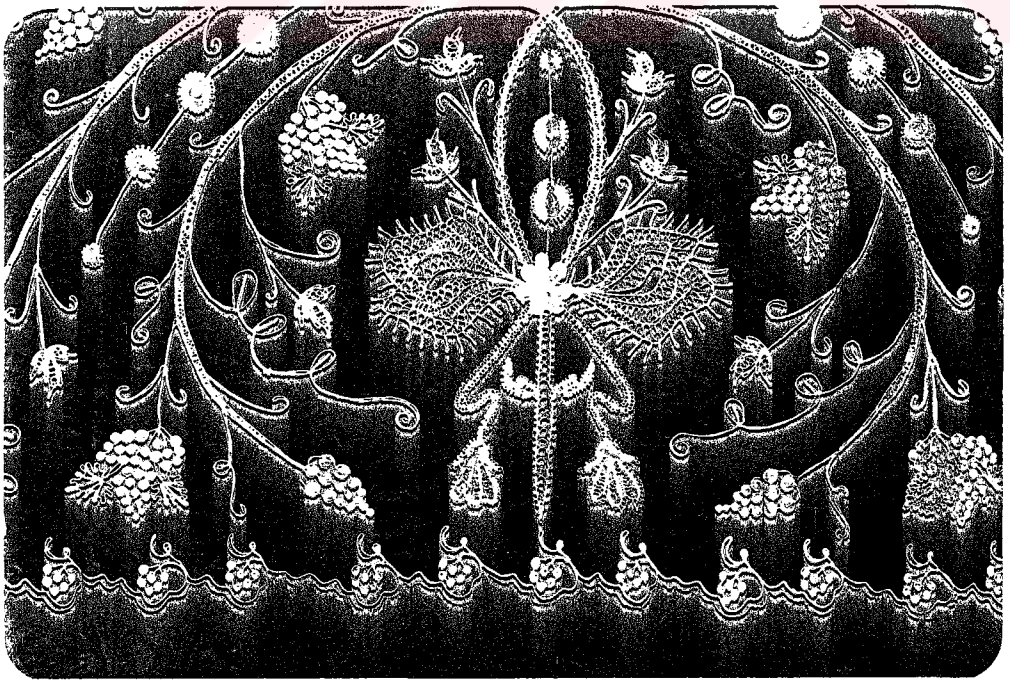

Resim 28

Resim 29

Resim 30

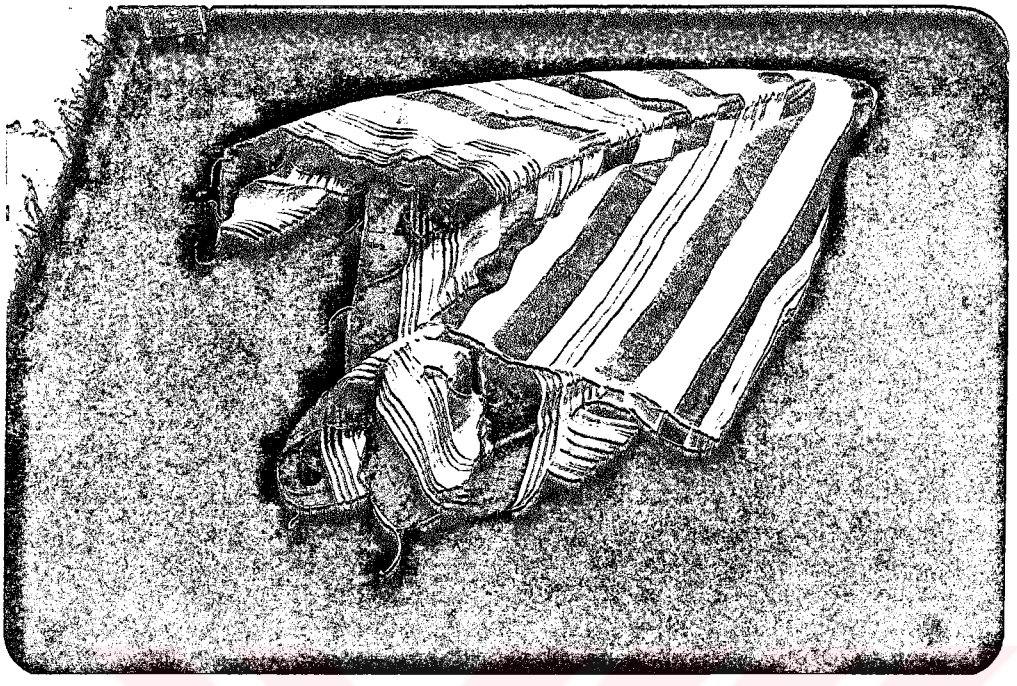

Resim 31

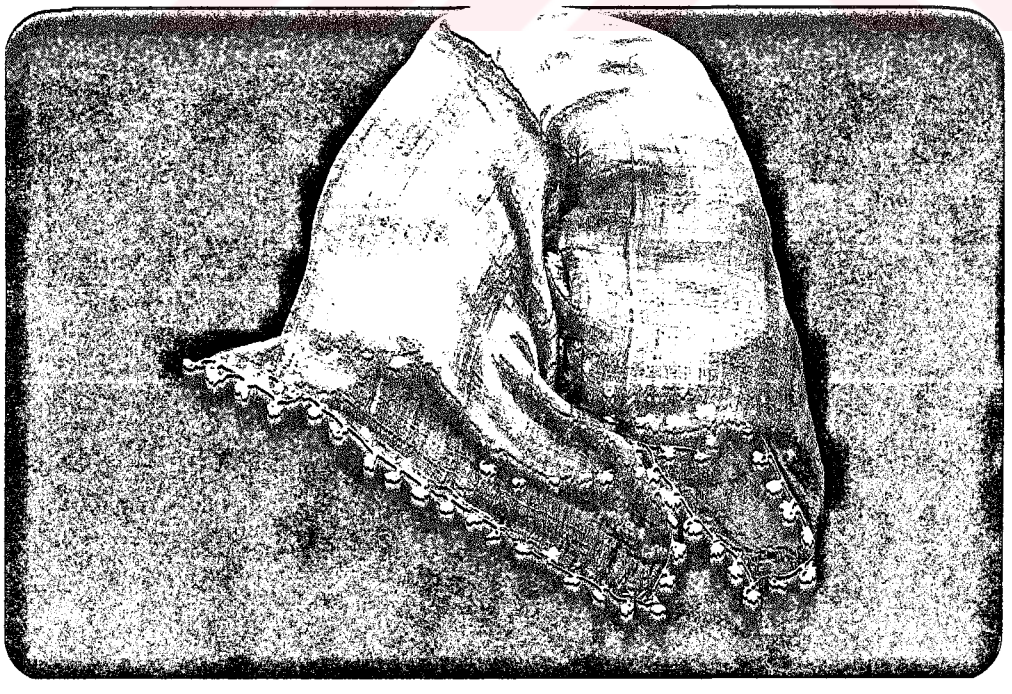

Resim 32

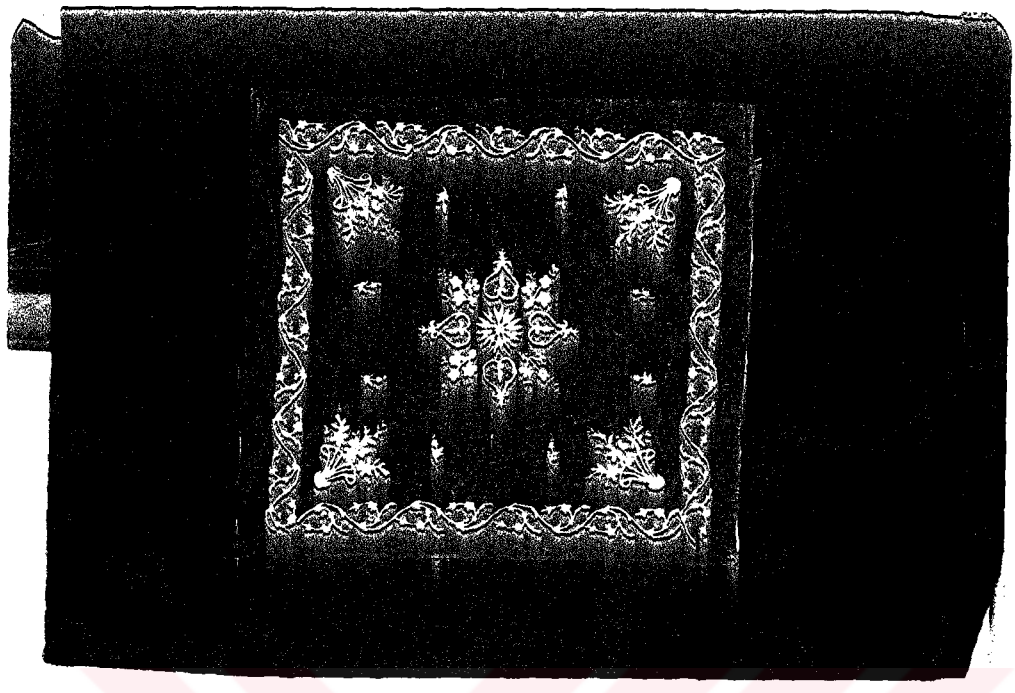

Resim33

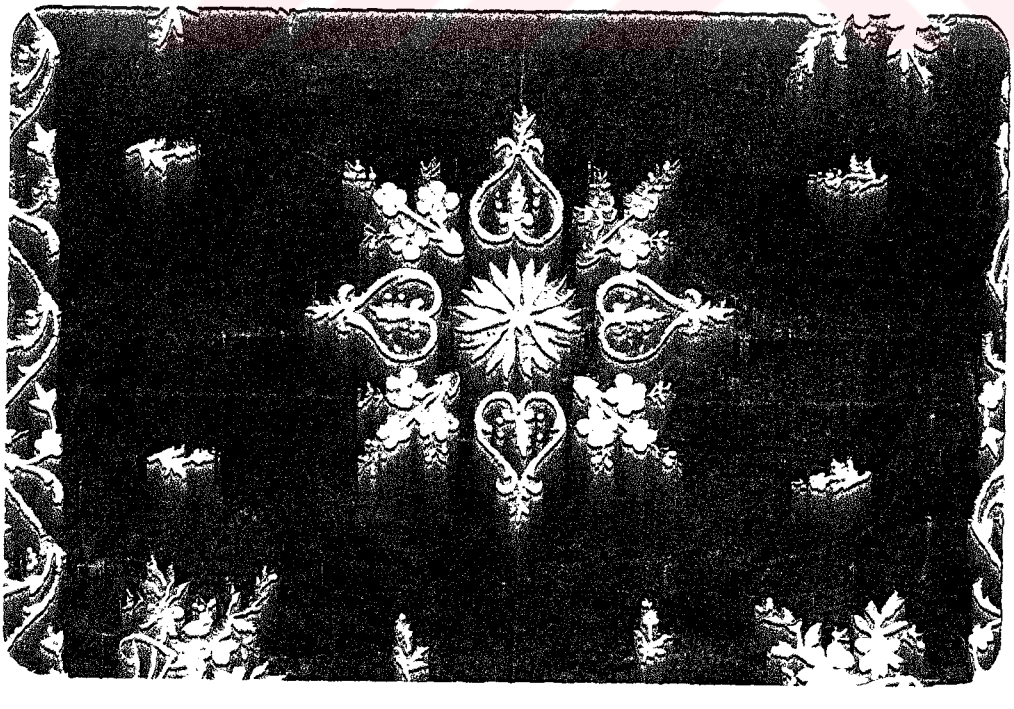

Resim 34

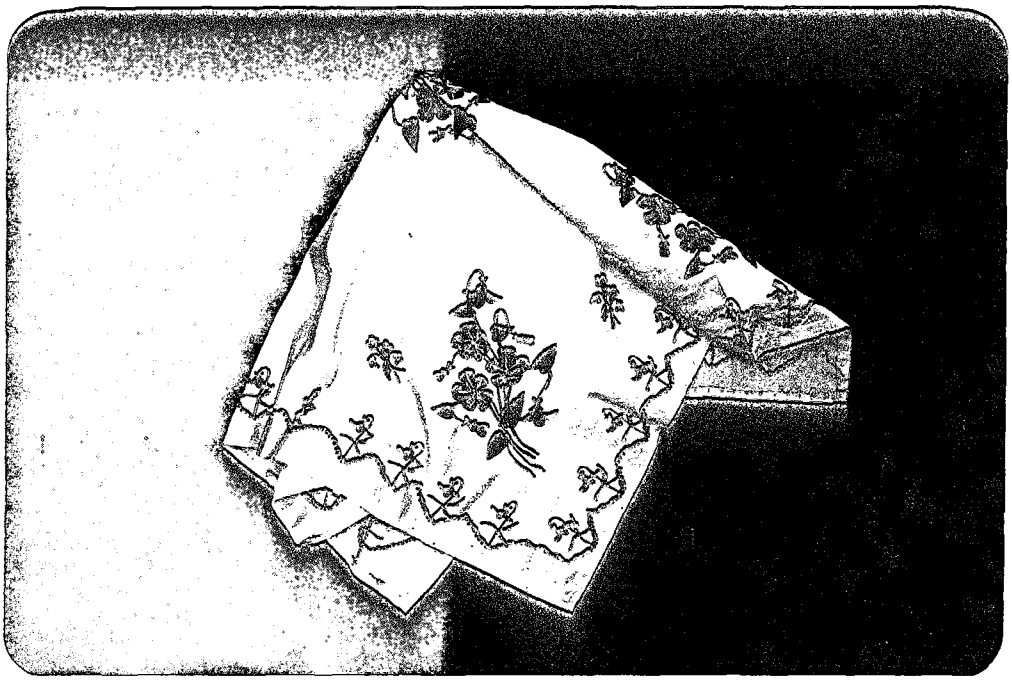

Resim 35

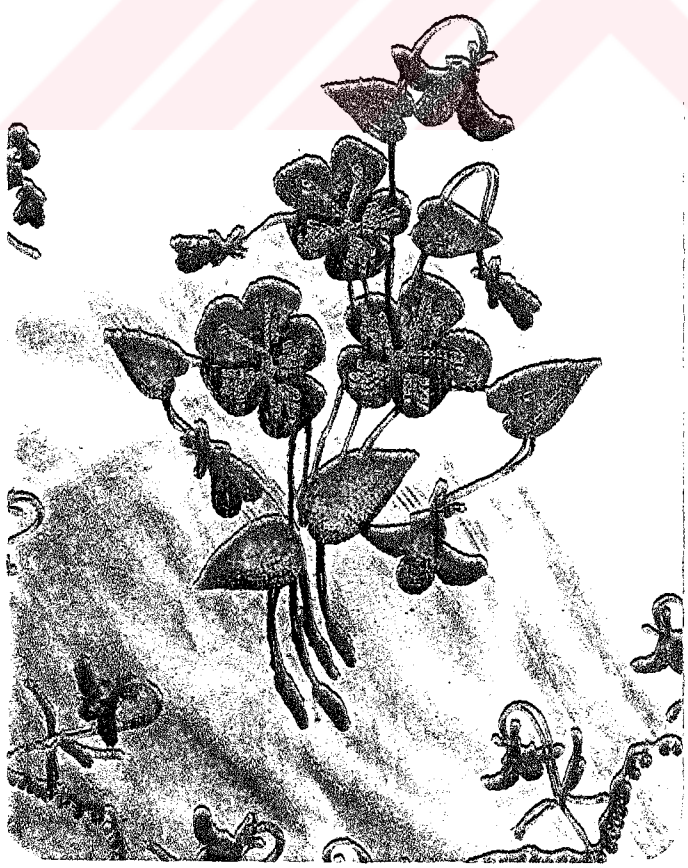

Resim 36

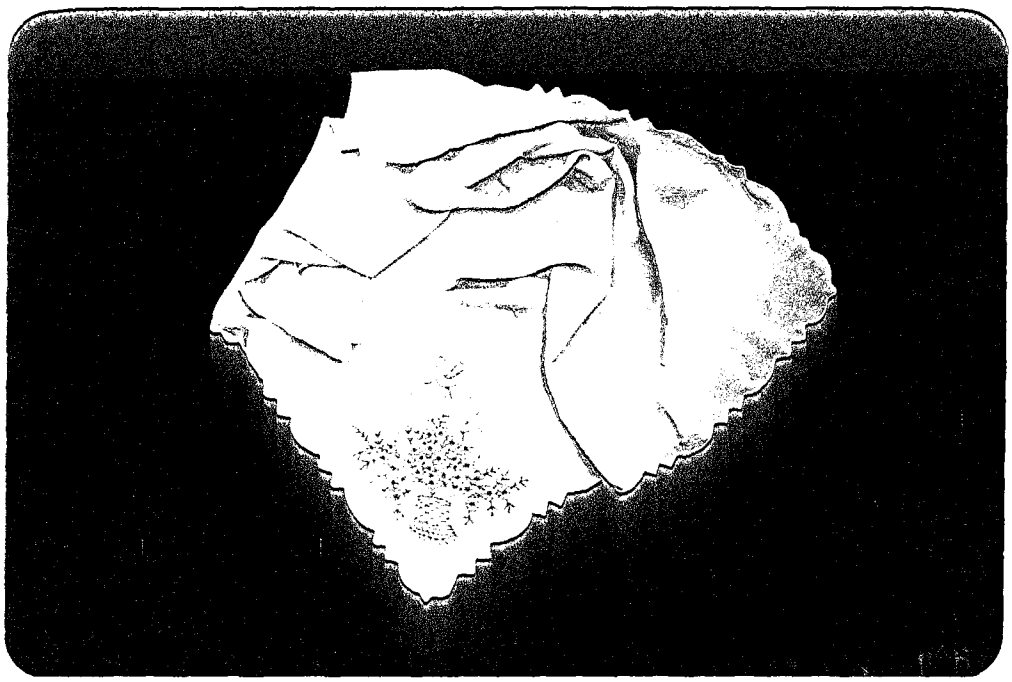

Resim 37

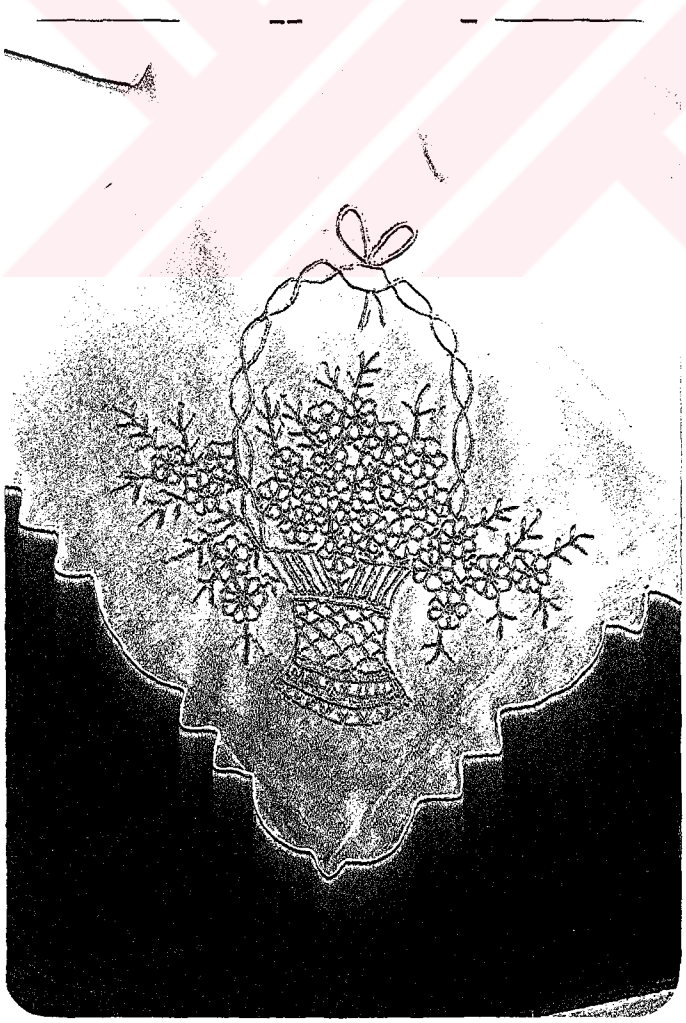

Resim 38

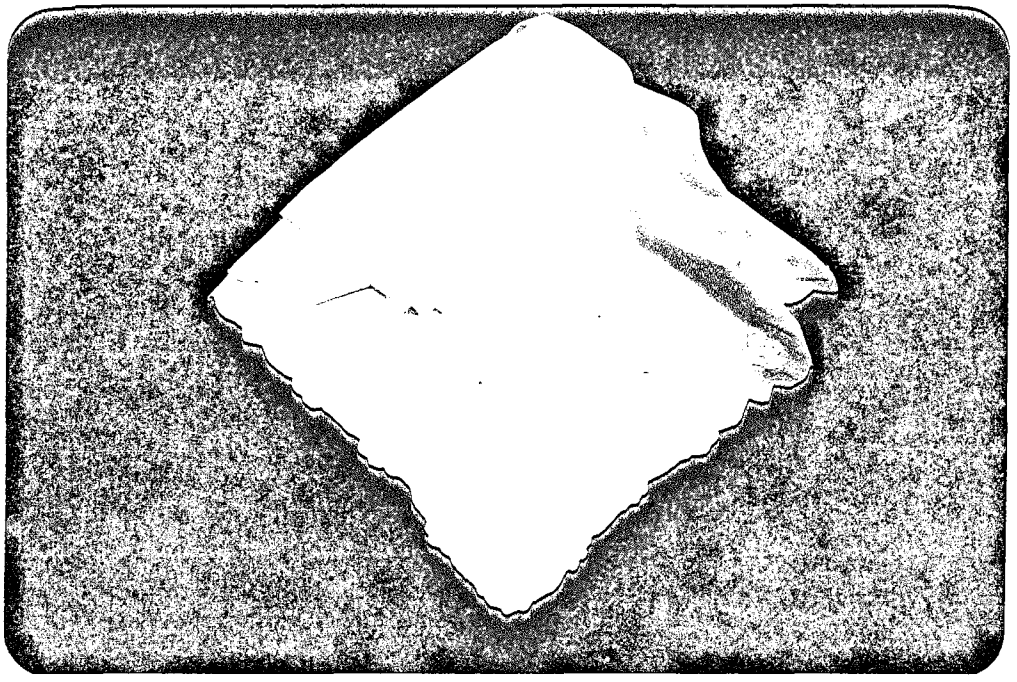

Resim 39

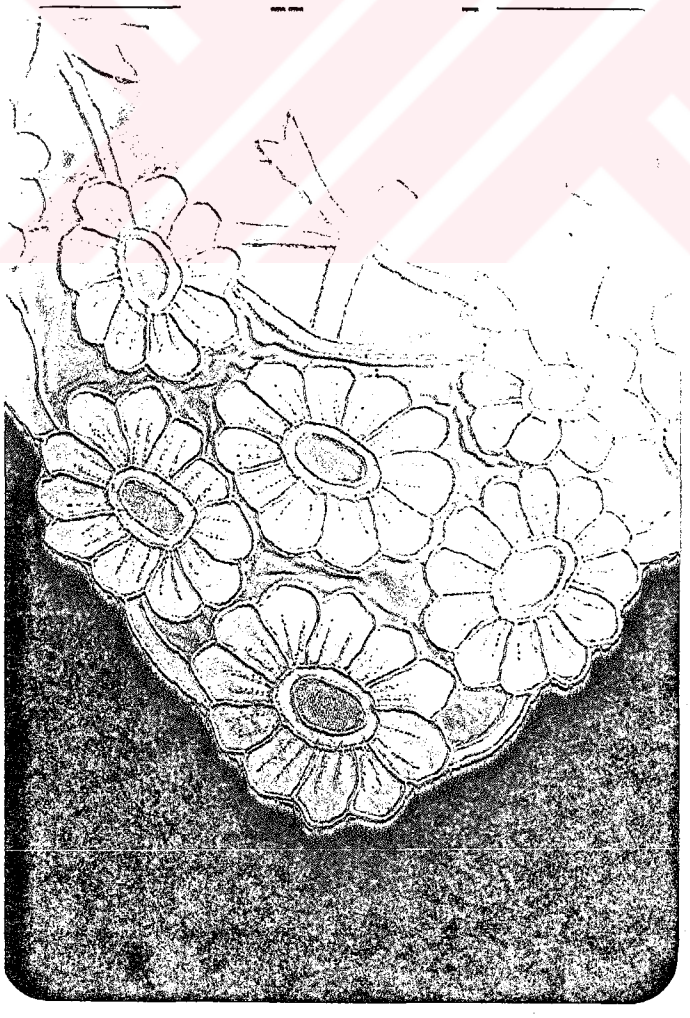

Resim 40

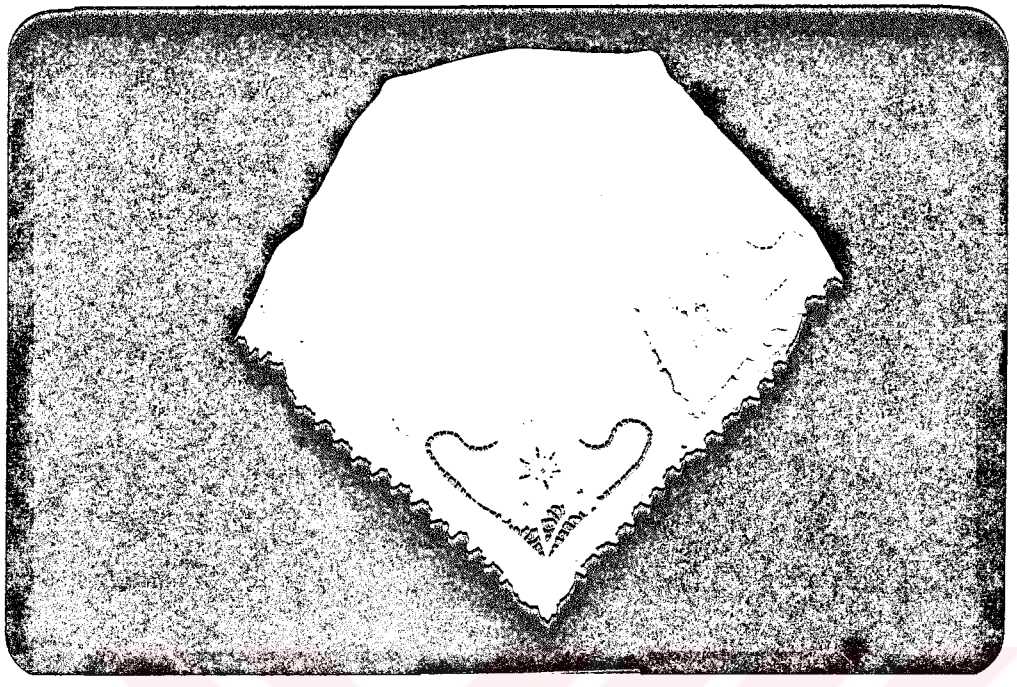

Resim 41

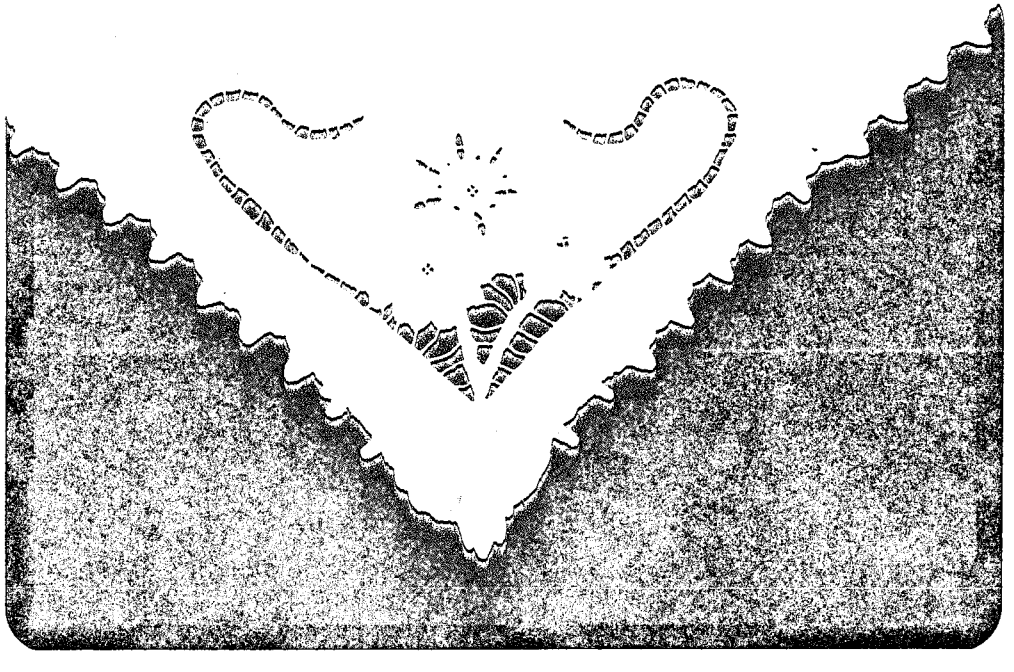

Resim 42

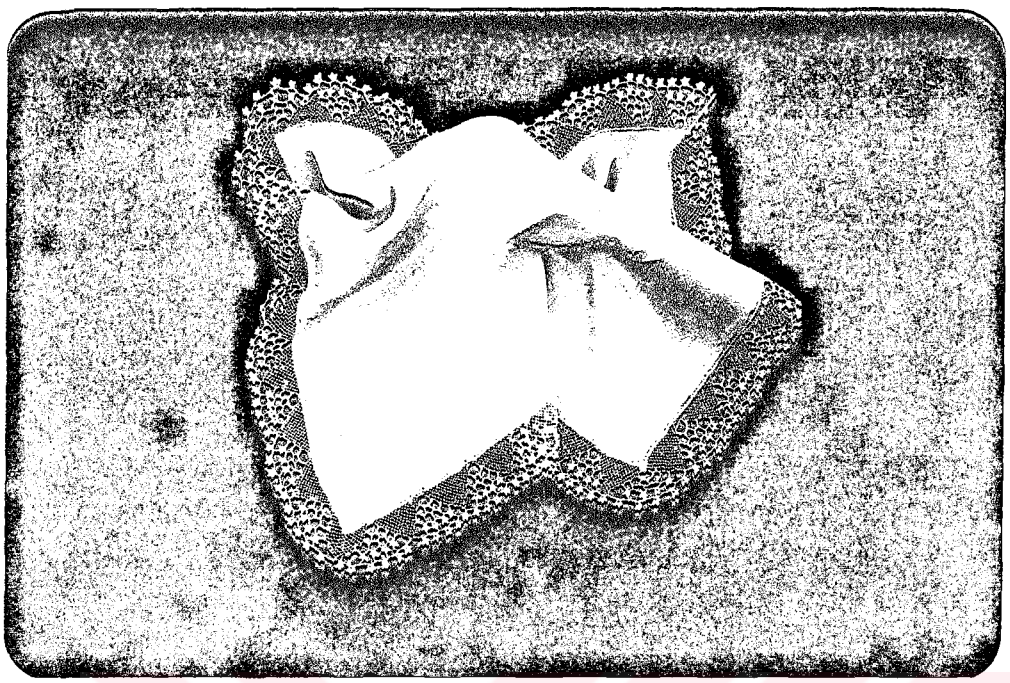

Resim 43

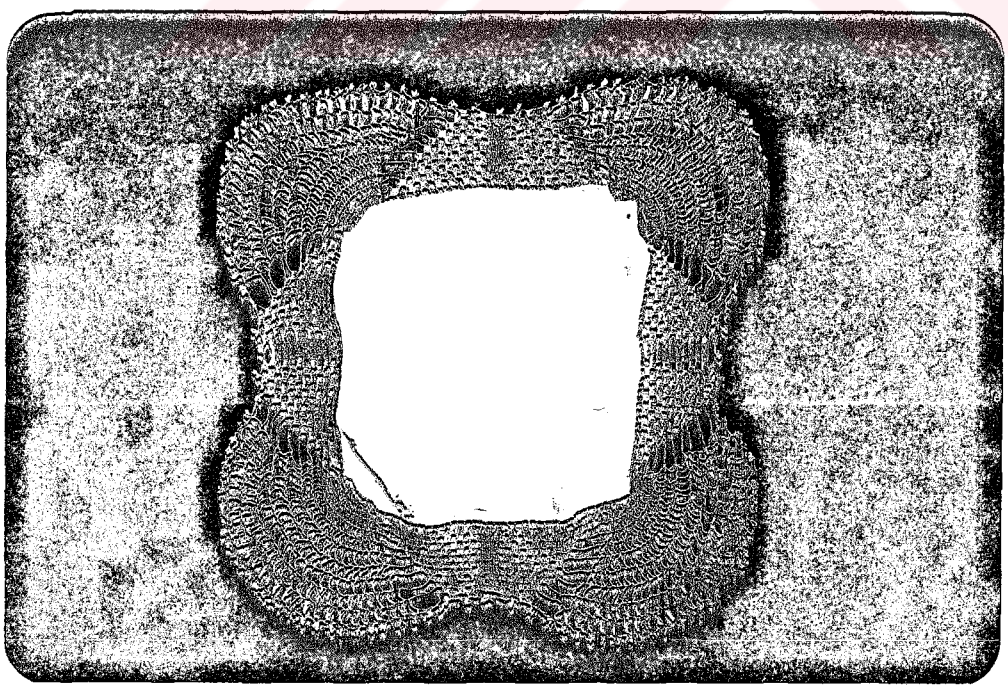

Resim 44

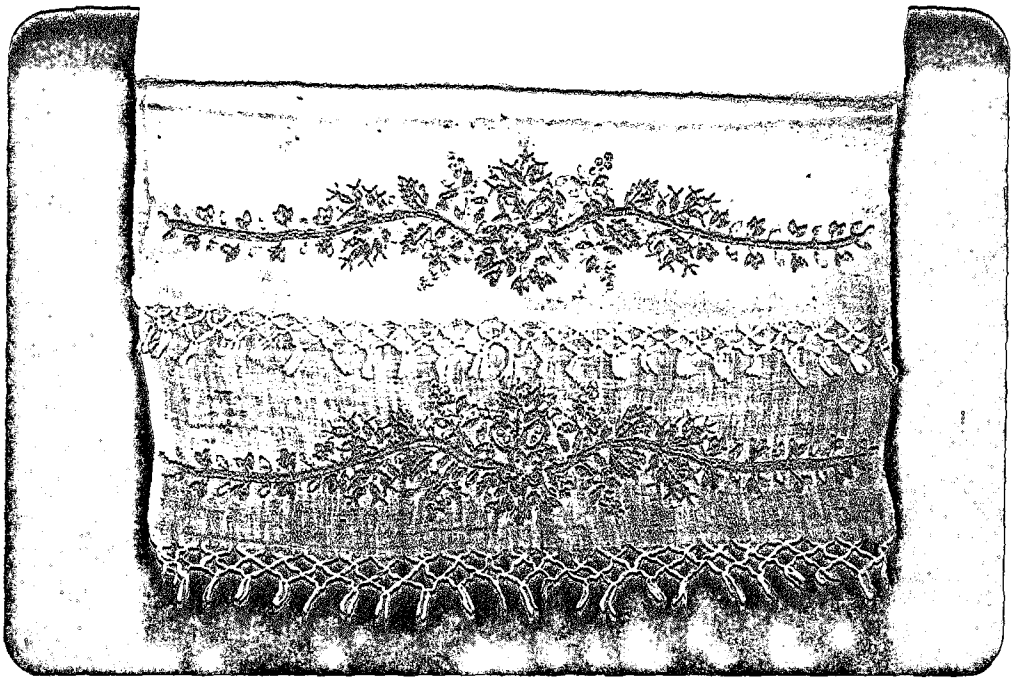

Resim 45

Resim 46

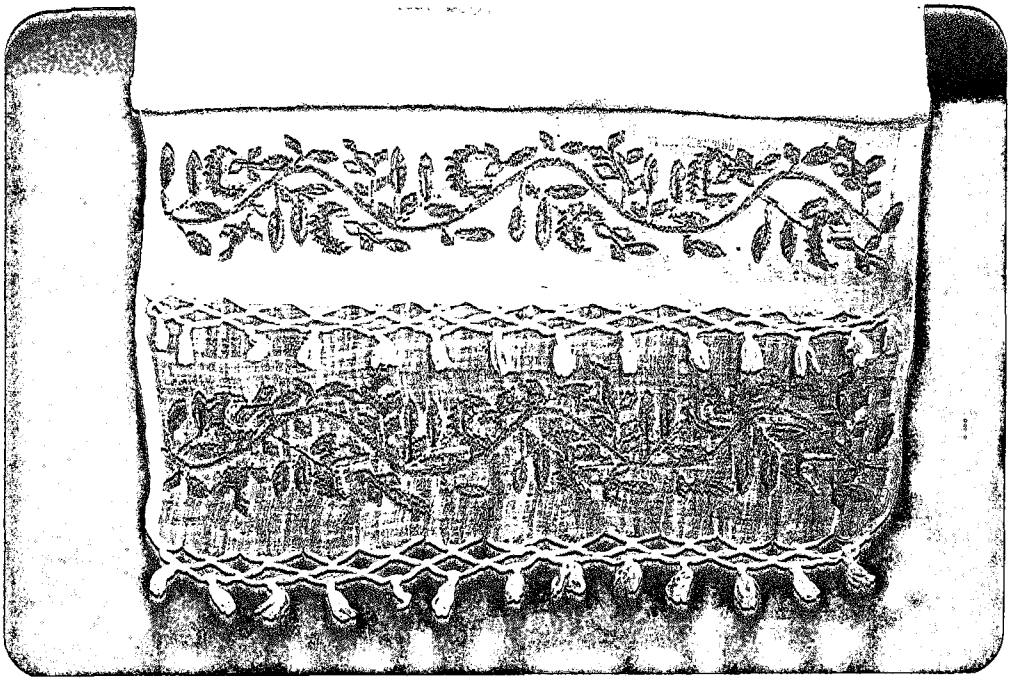

Resim 47

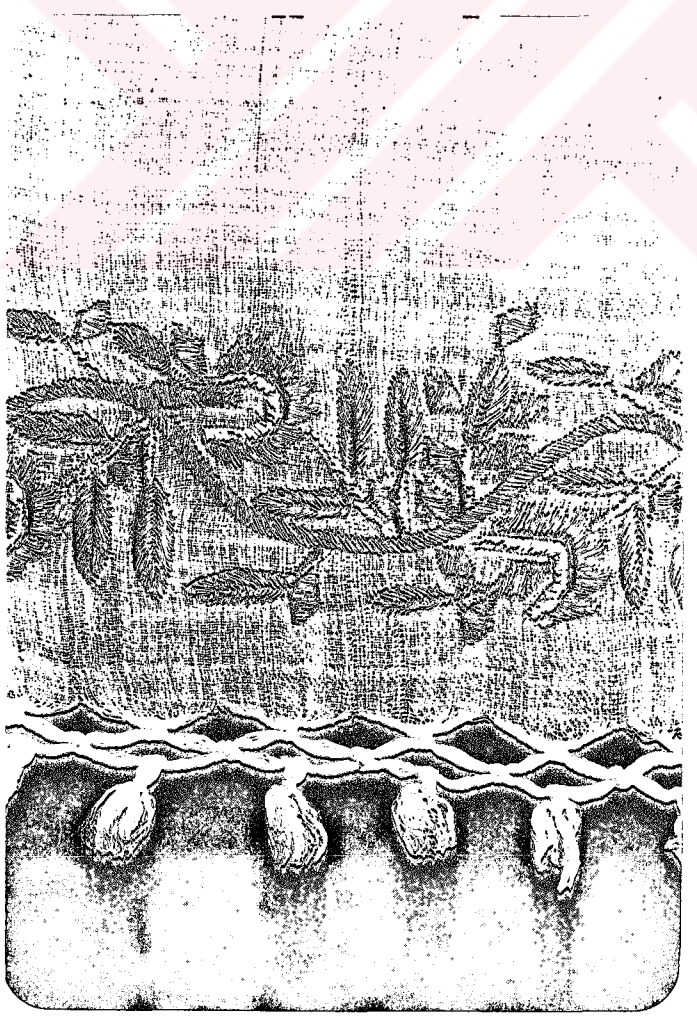

Resim 48

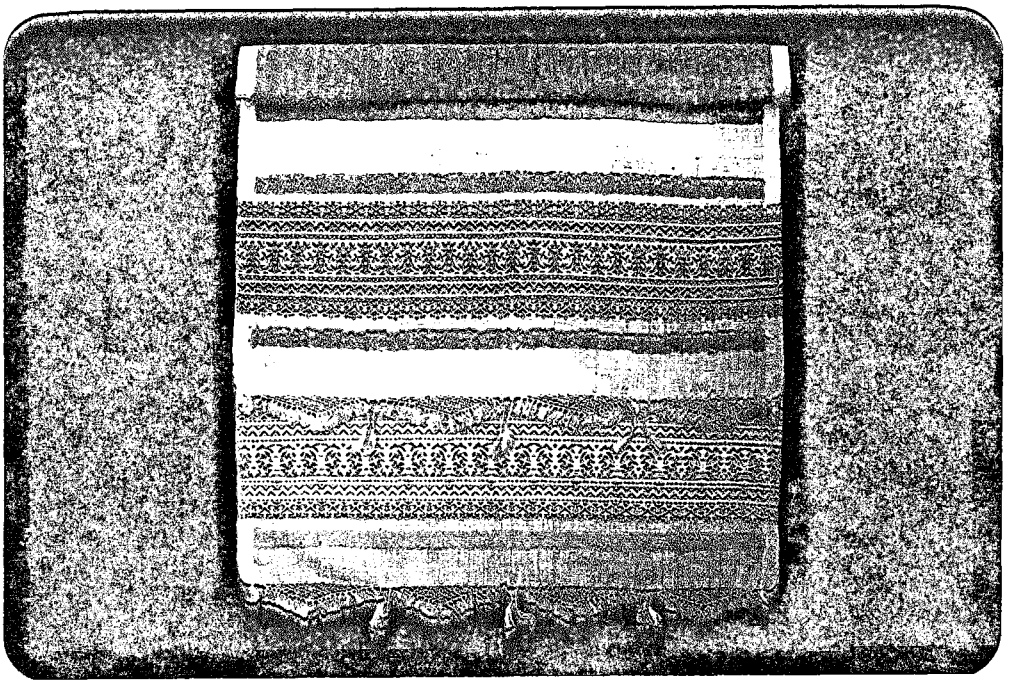

Resim 49

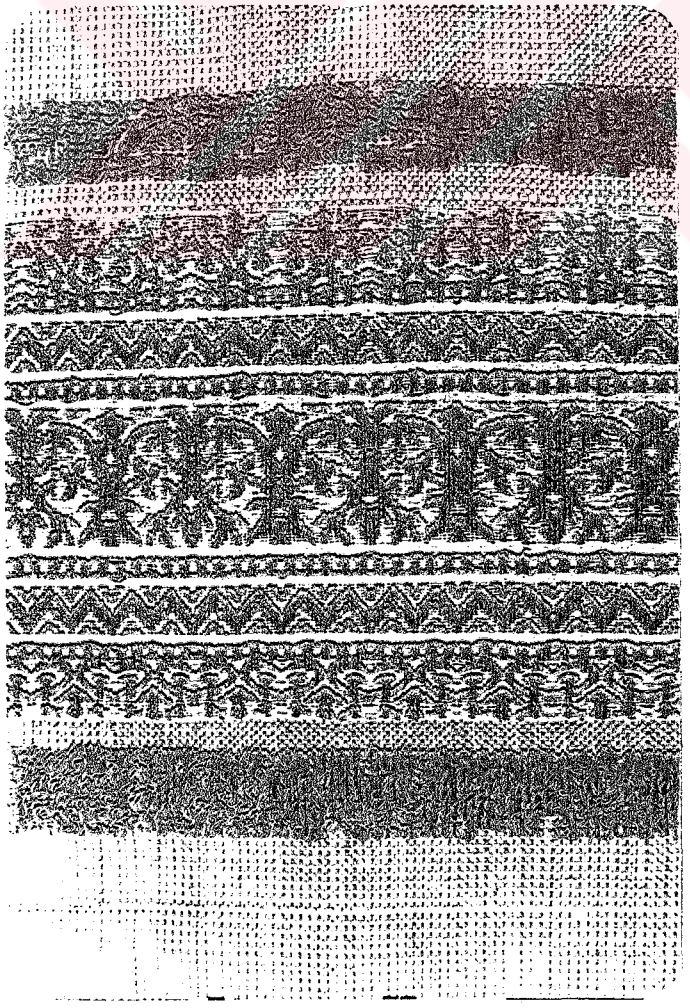

Resim 50

Resim 51

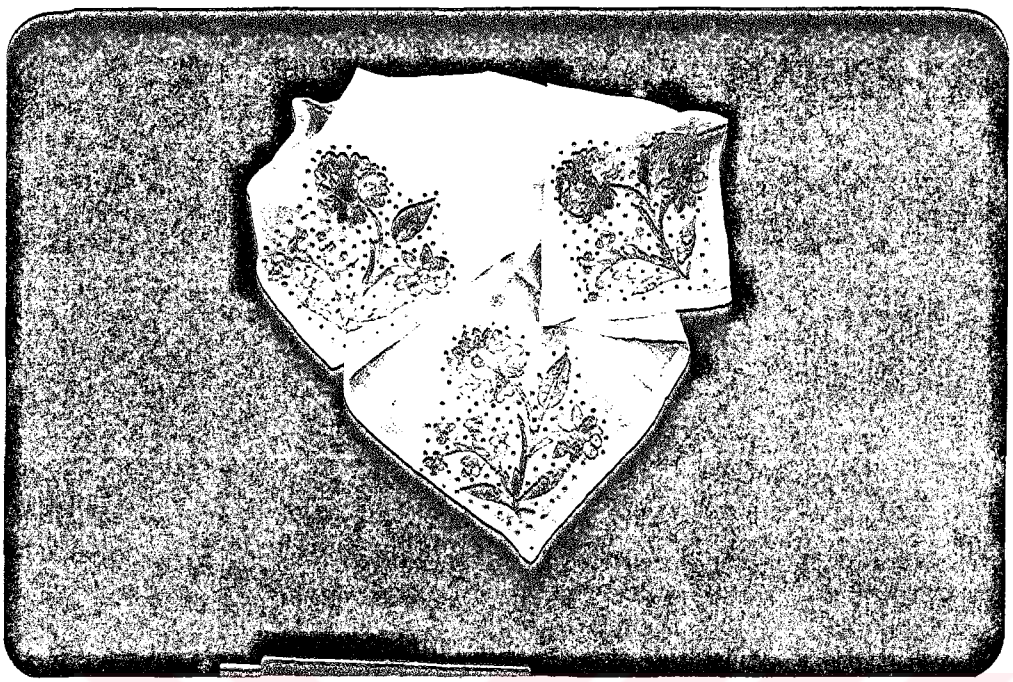

Resim 53

Resim 54

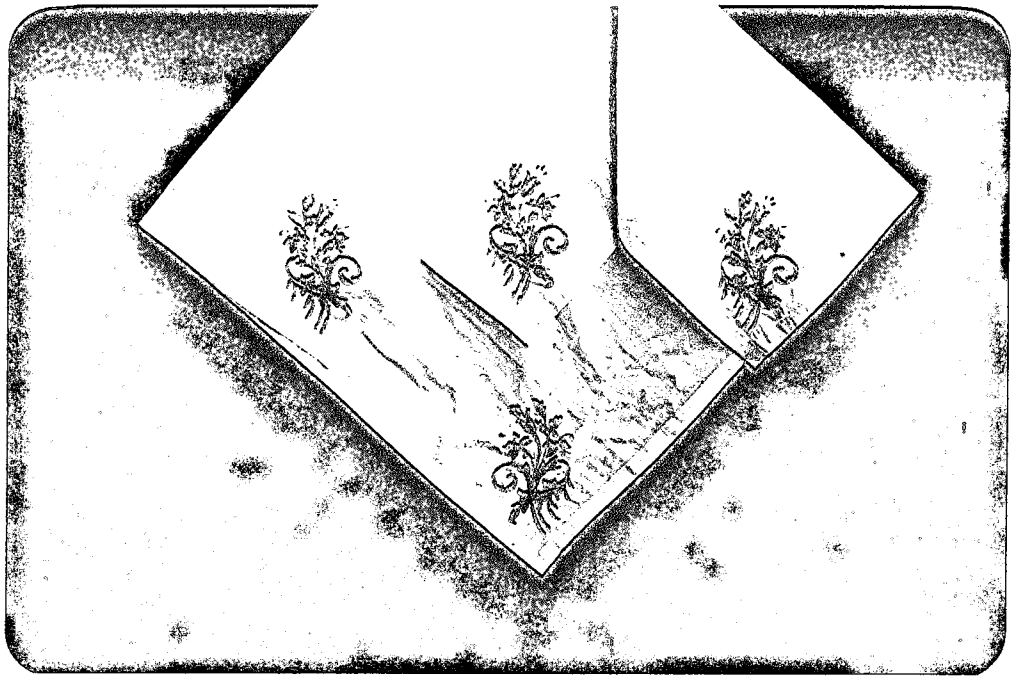

Resim 55

Resim 56

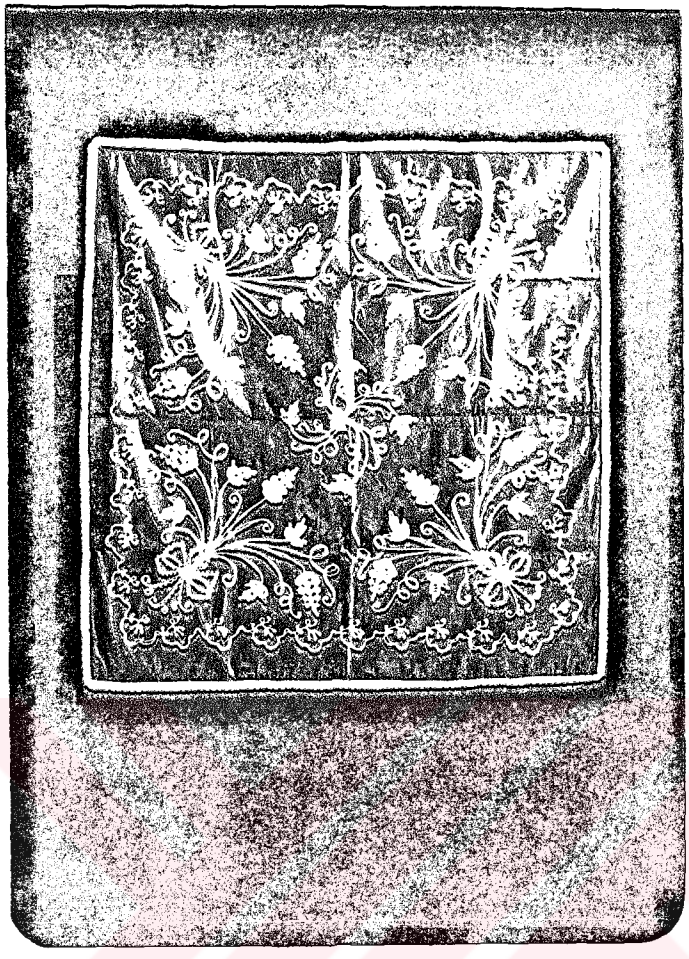

Resim 57

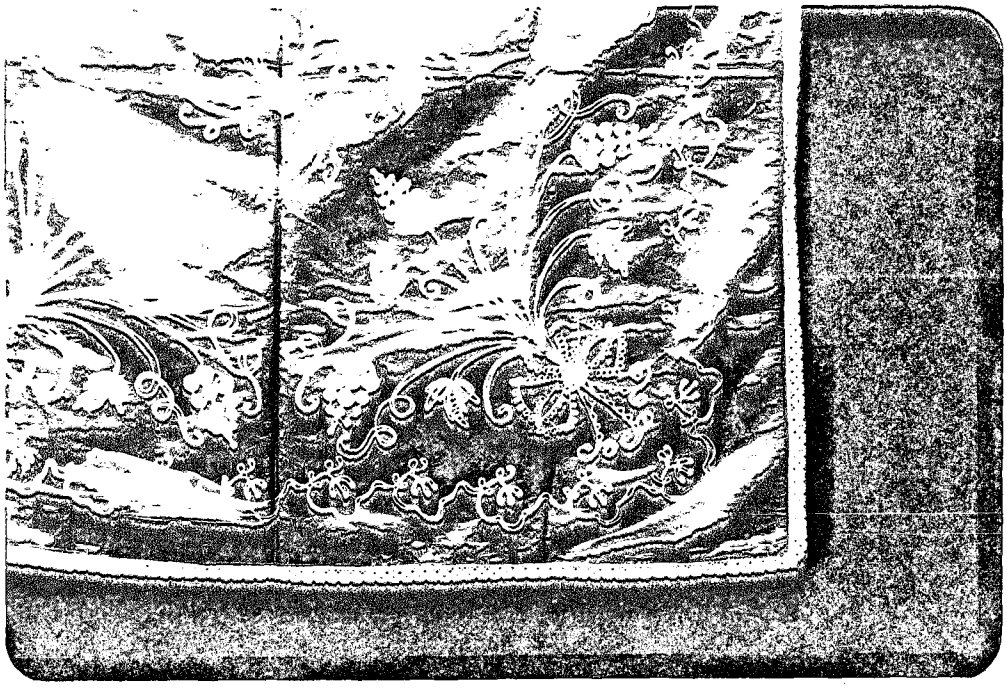

Resim 58

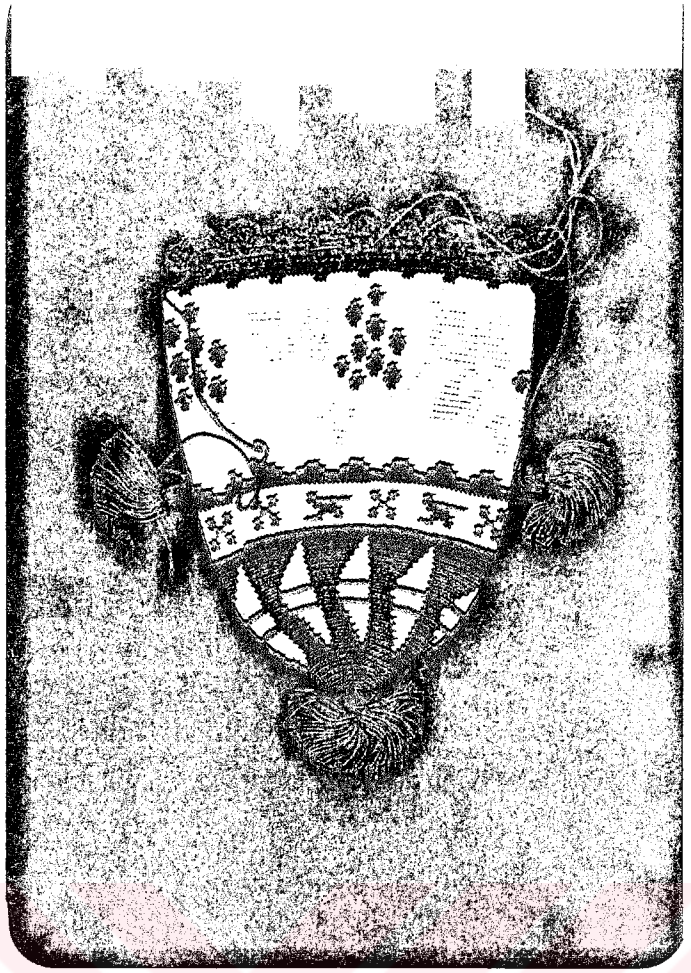

Resim 59

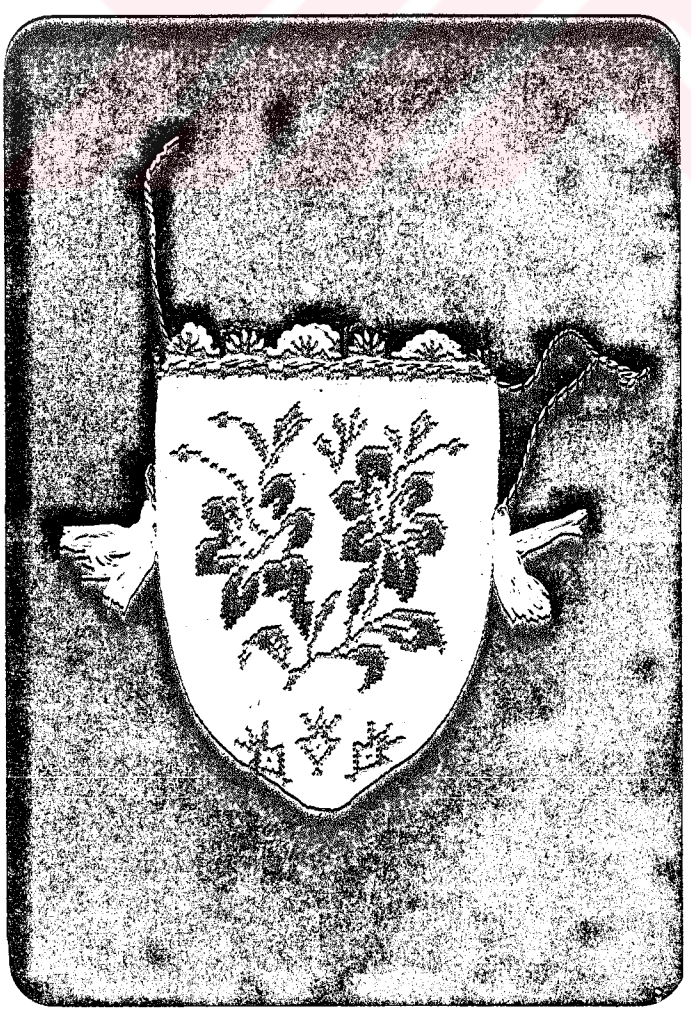

Resim 60

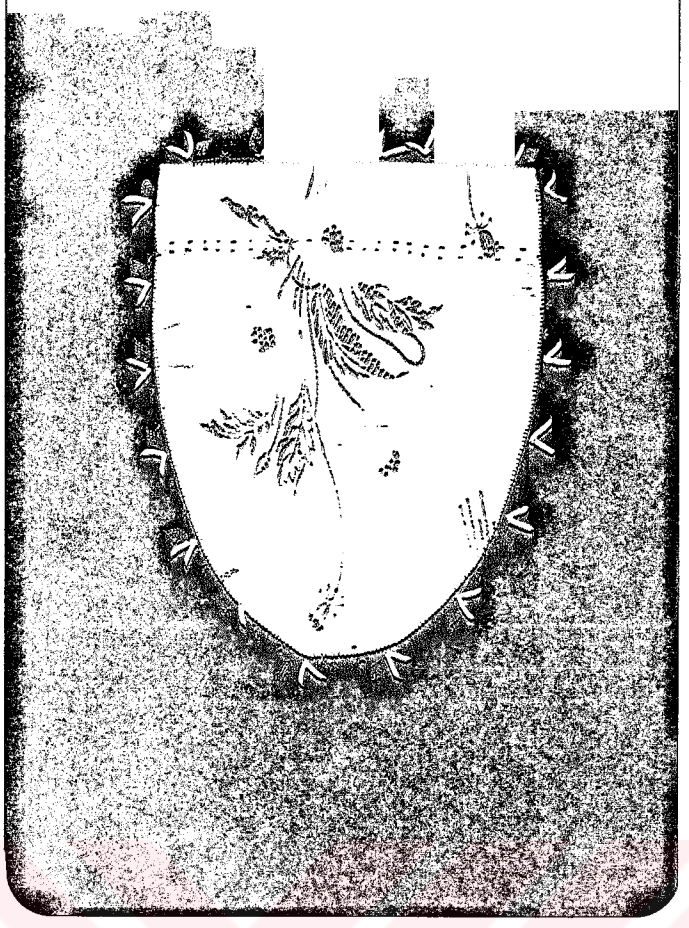

Resim 61

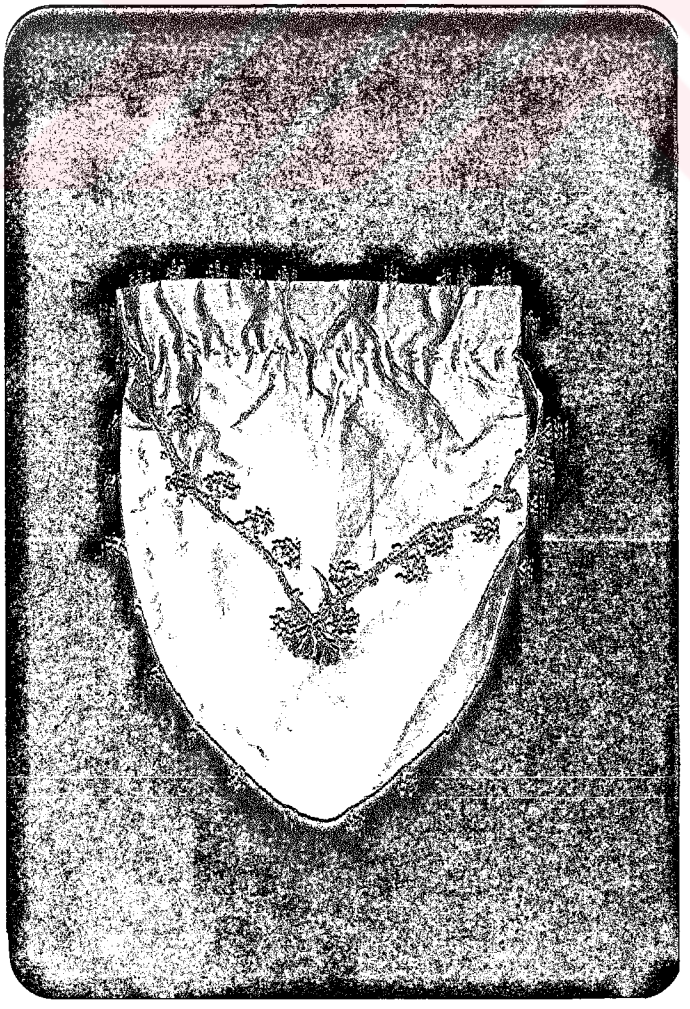

Resim 62

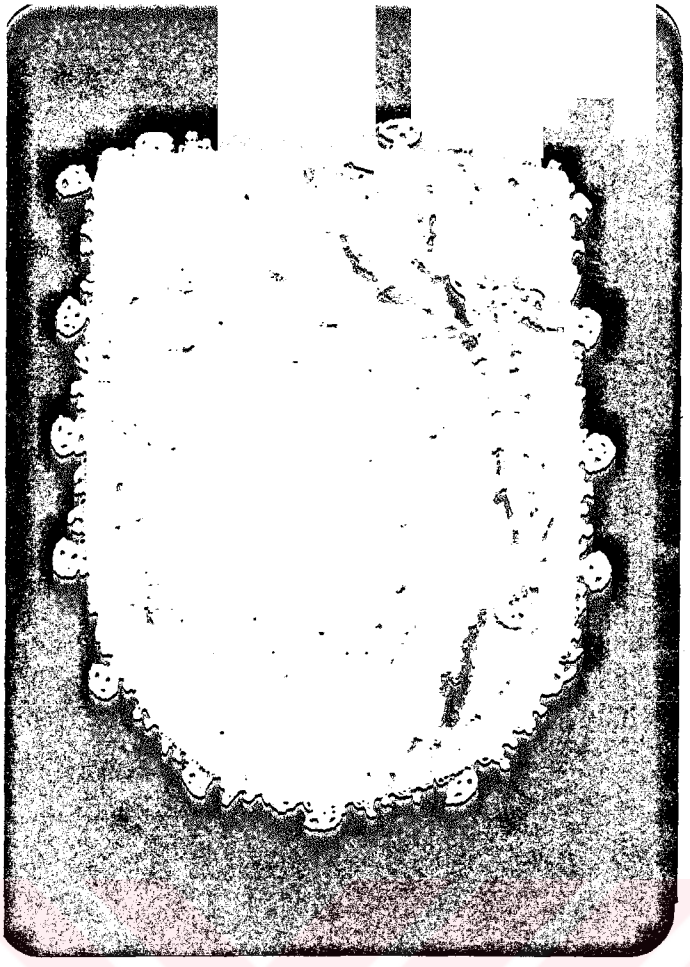

Resim 63

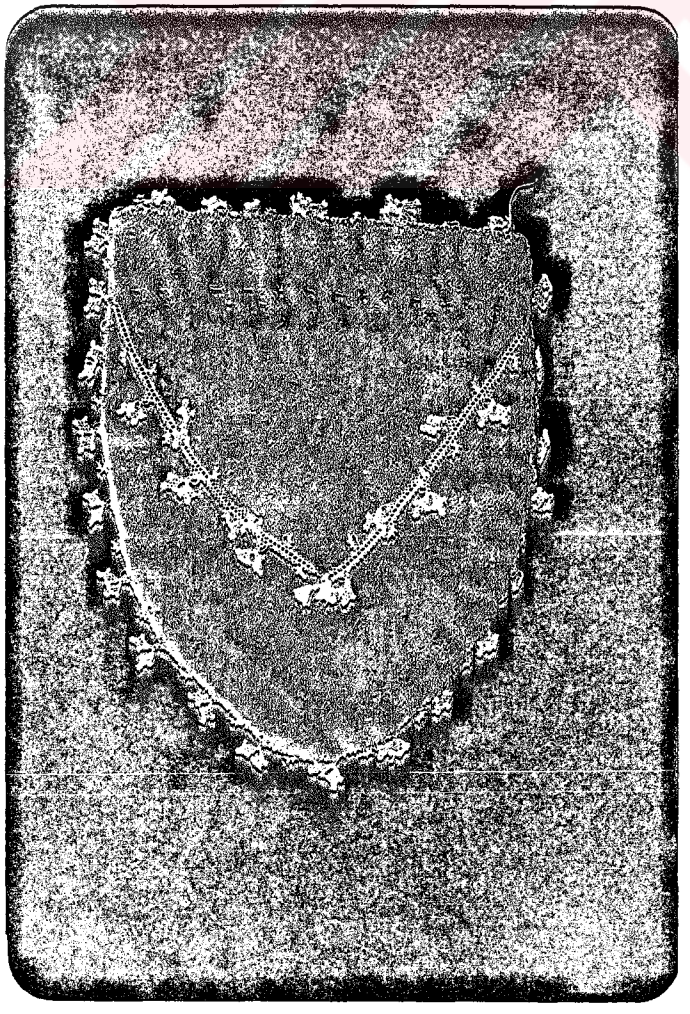

Resim 64

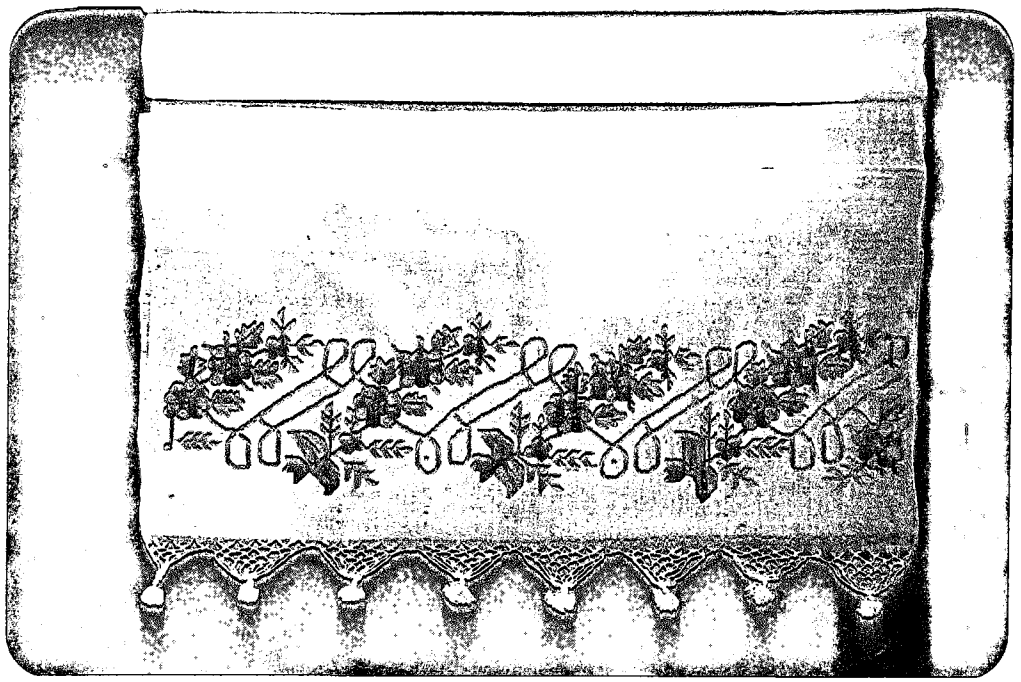

Resim 65

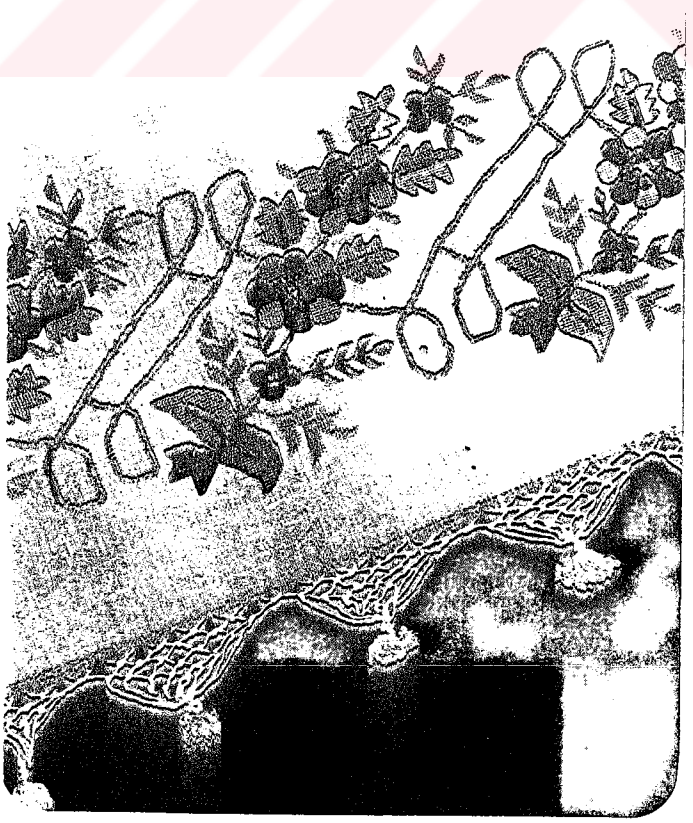

Resim 66

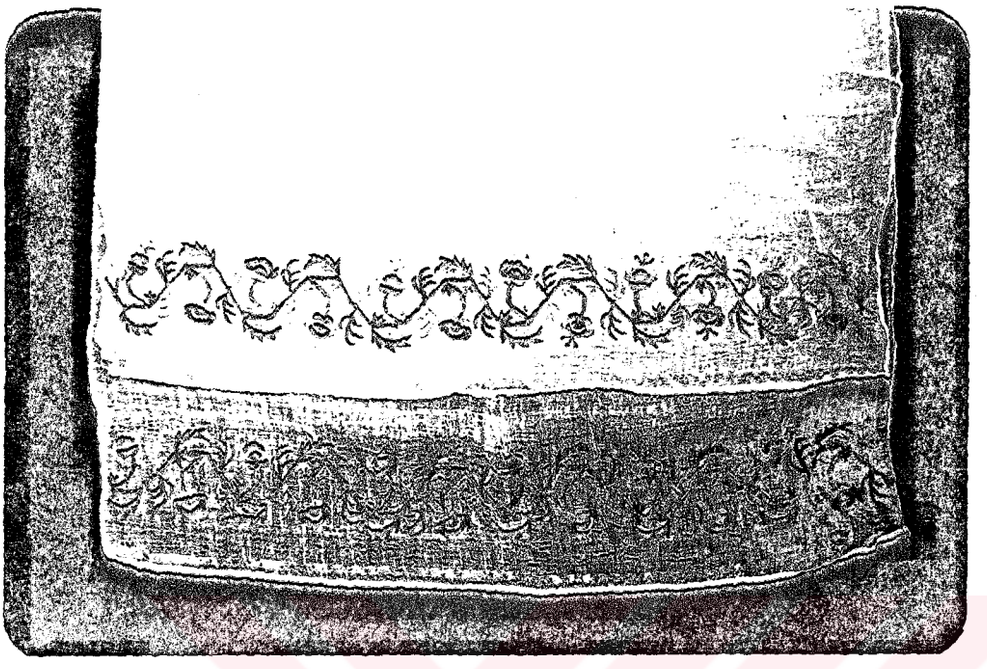

Resim 67

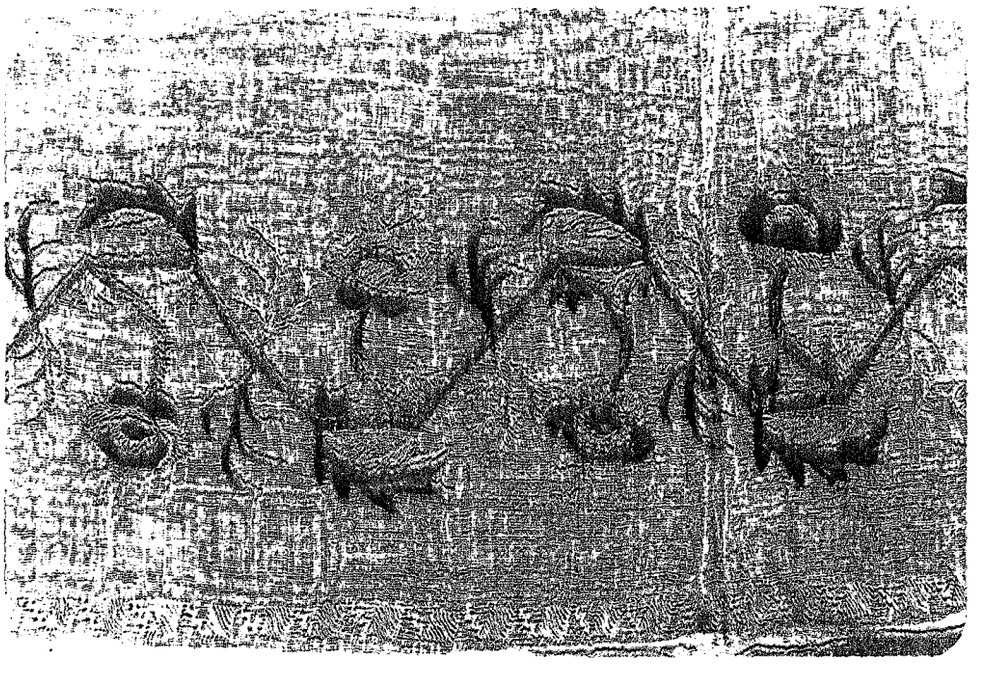

Resim 68

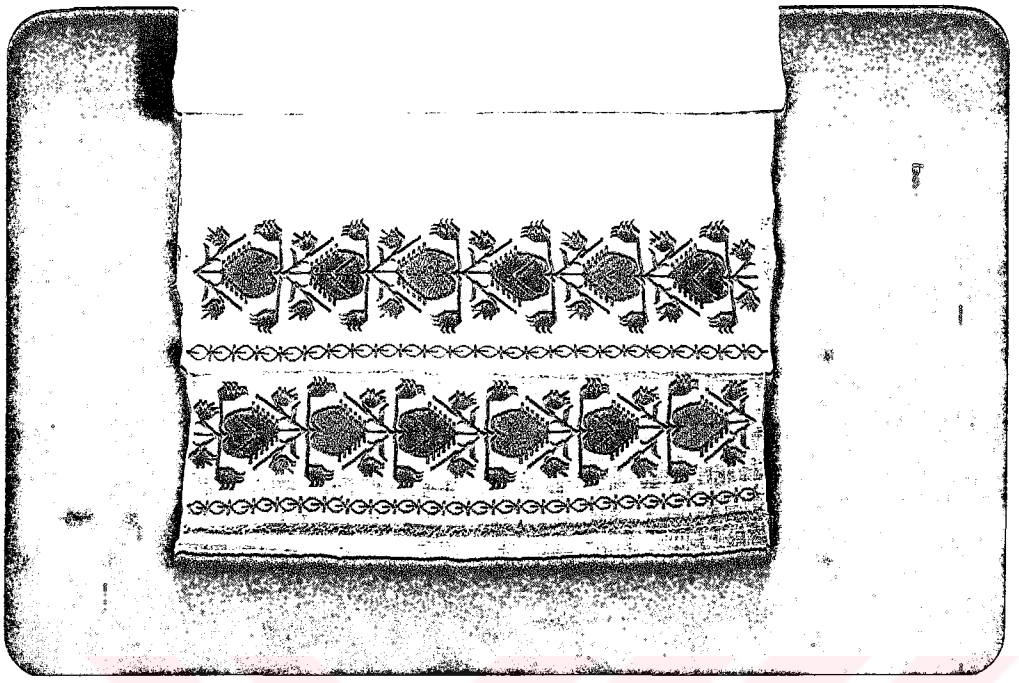

Resim 69

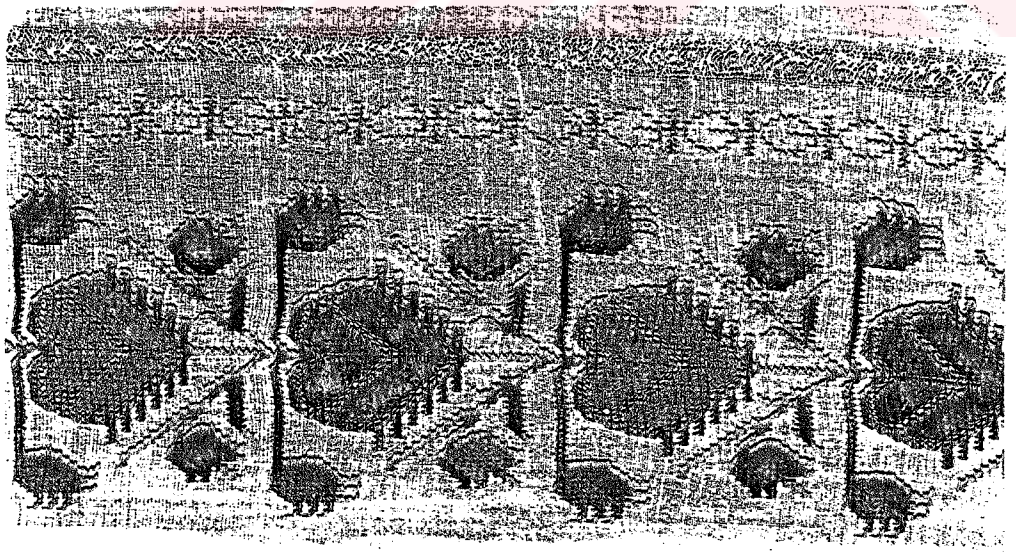

Resim 70

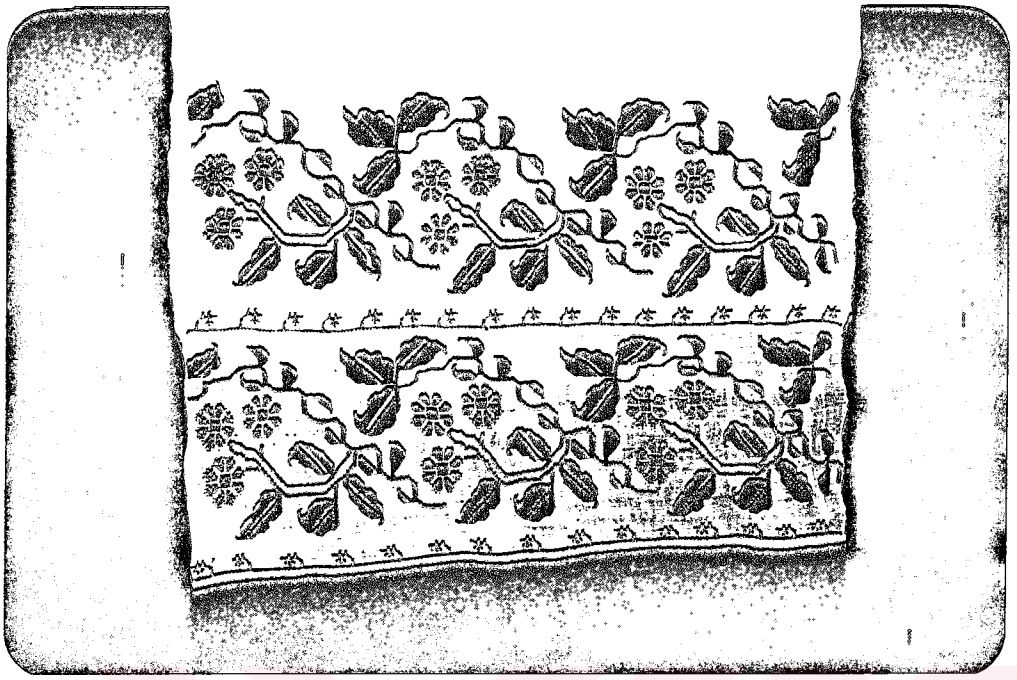

Resim 71

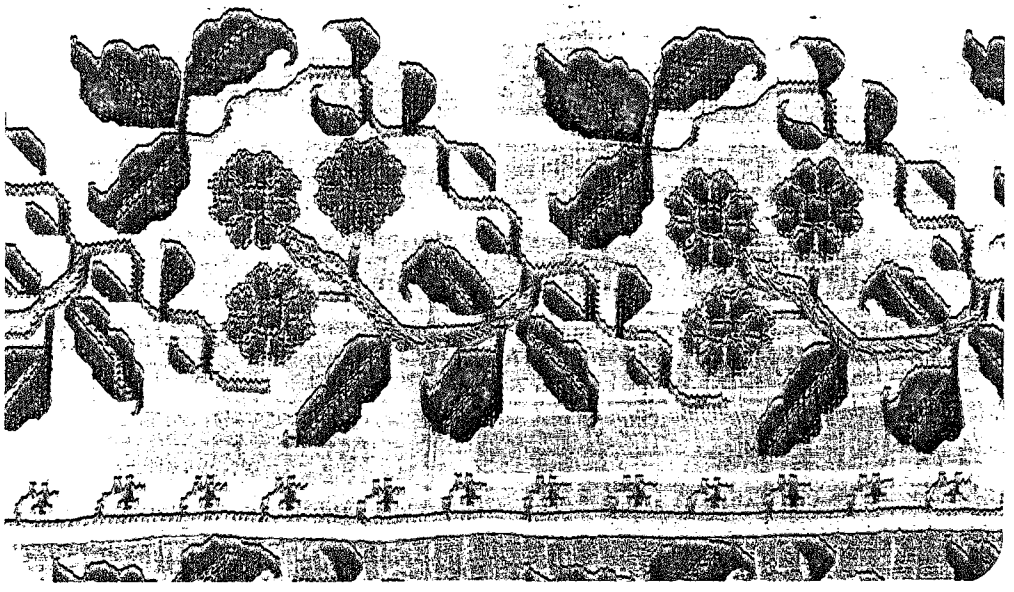

Resim 72

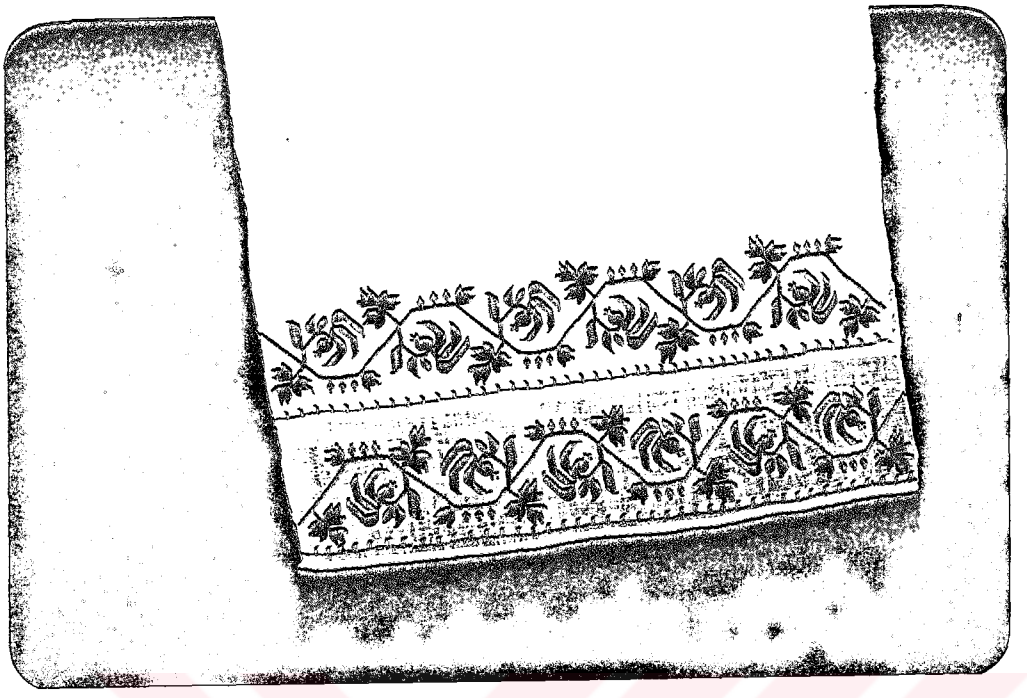

Resim 73

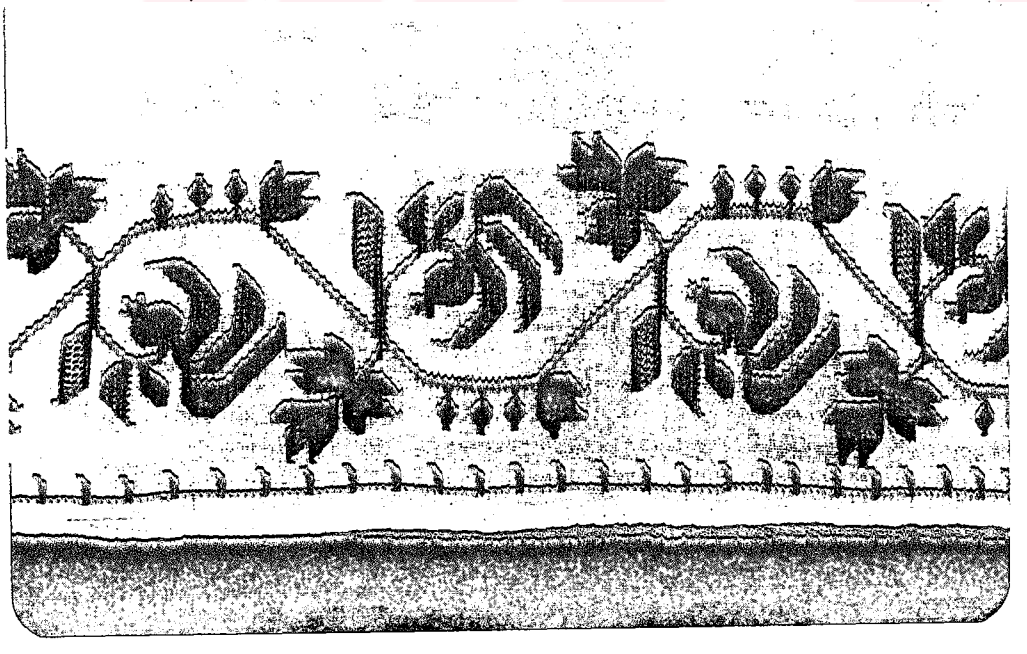

Resim 74

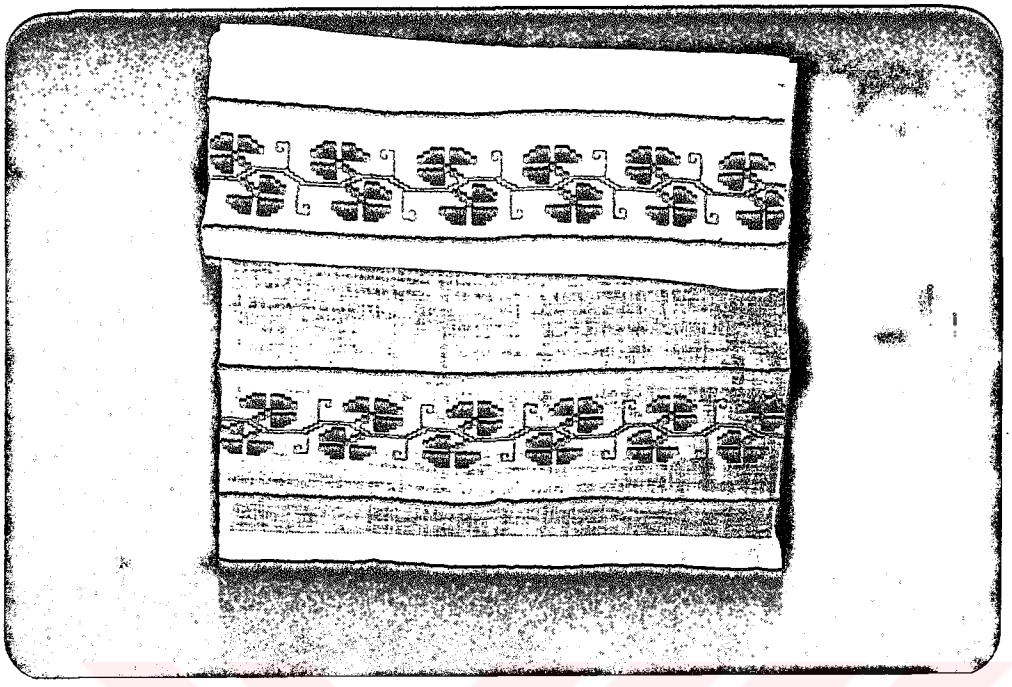

Resim 75

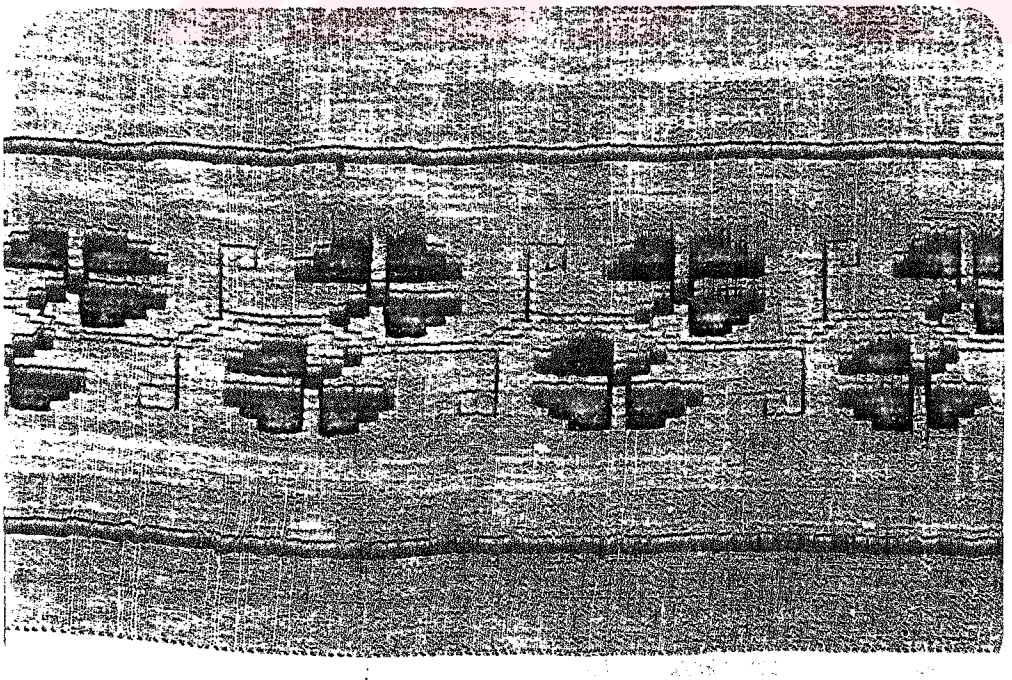

Resim 76

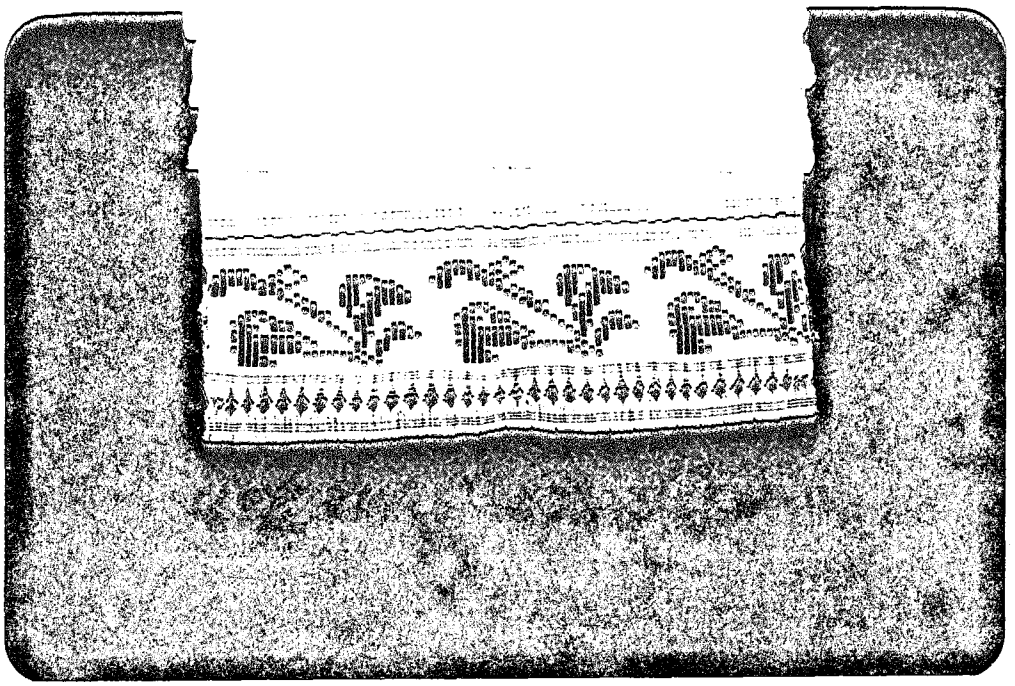

Resim 77

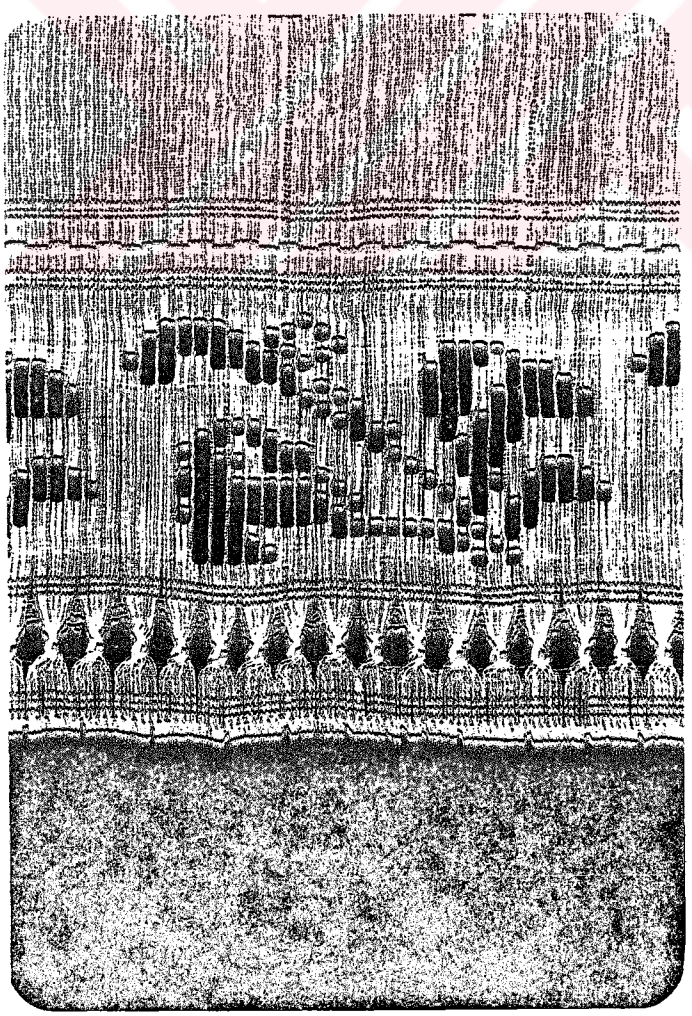

Resim 78

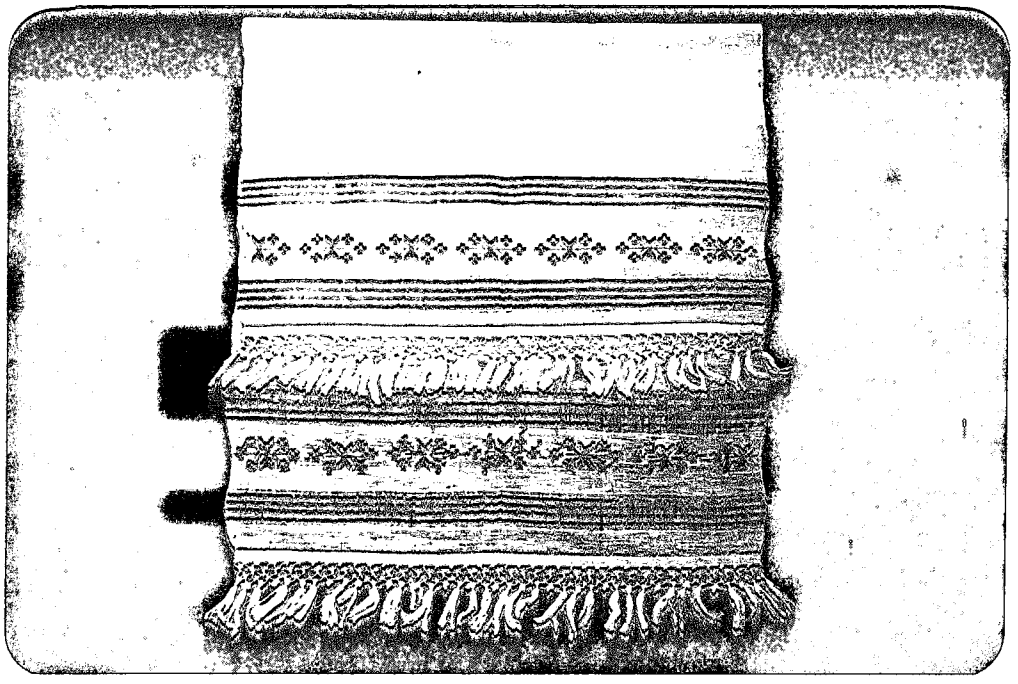

Resim 79

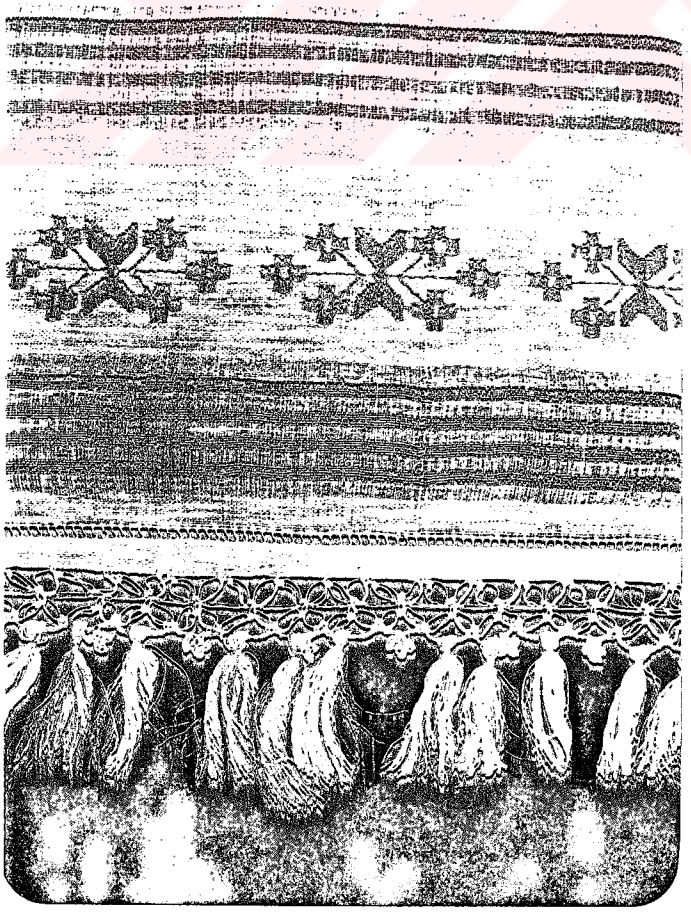

Resim 80

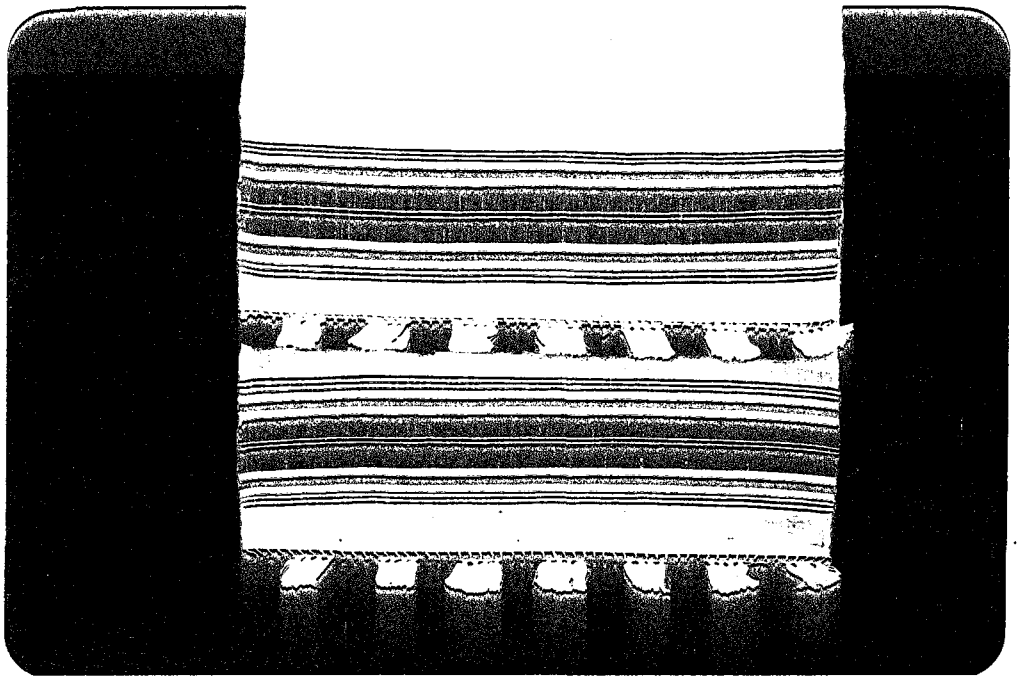

Resim 81

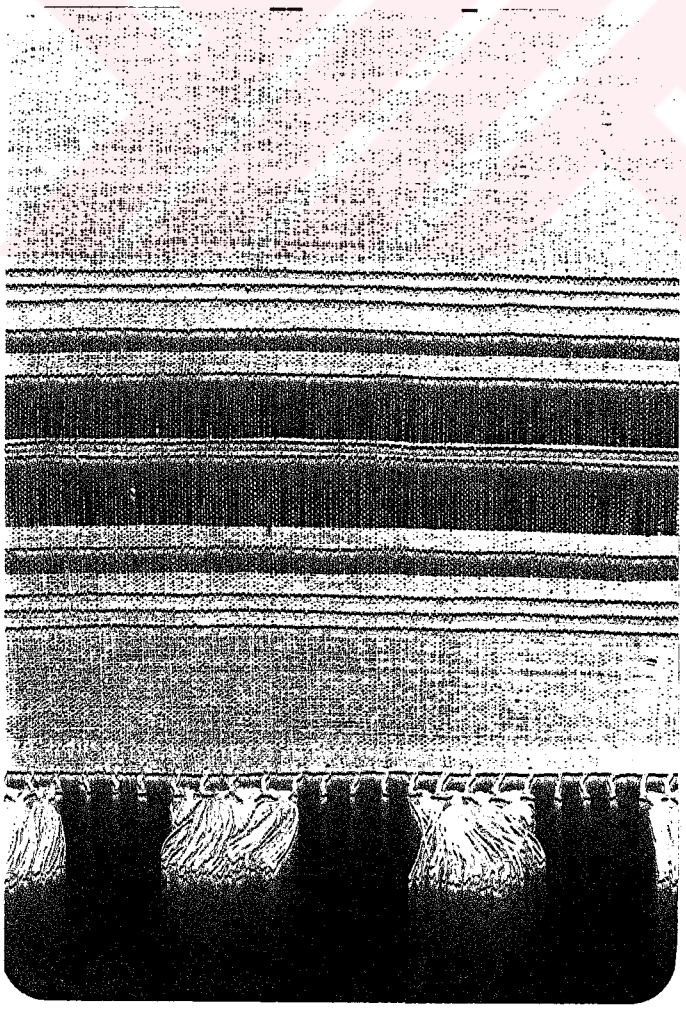

Resim 82

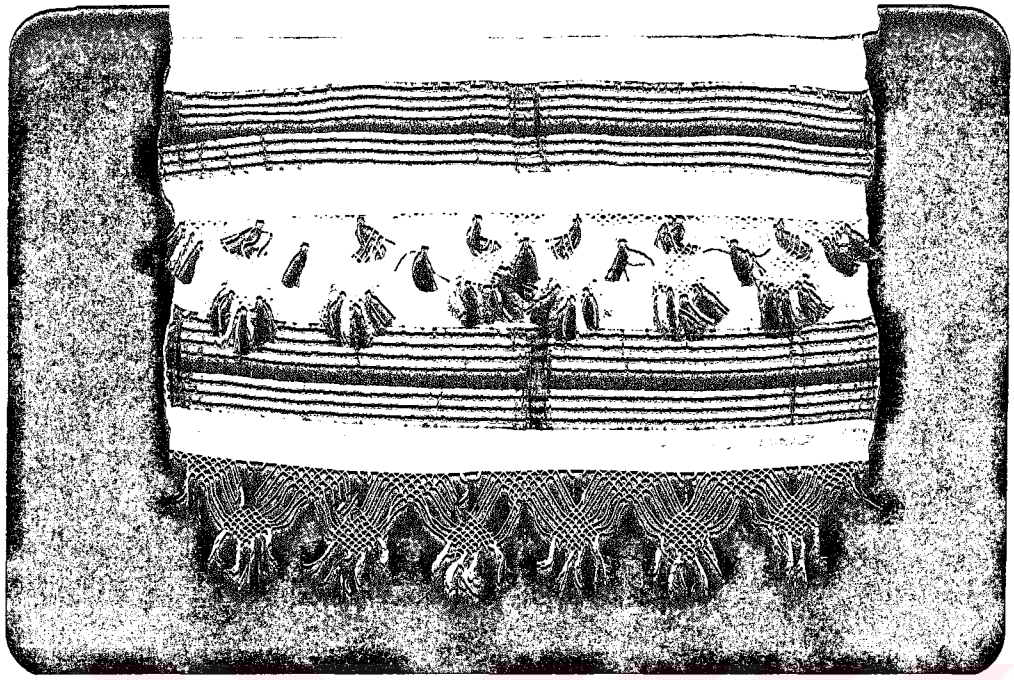

Resim 83

Resim 84

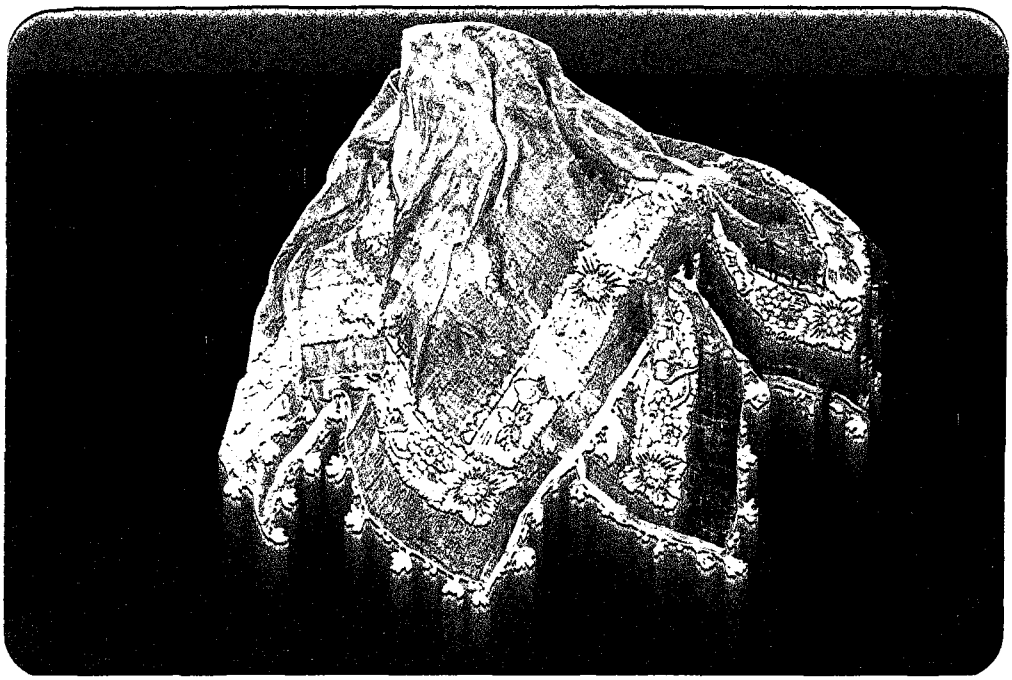

Resim 85

Resim 86

Resim 87

Resim 88

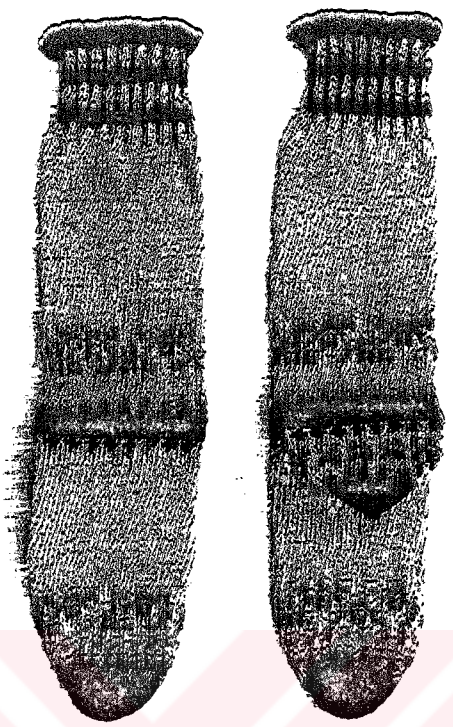

Resim 89

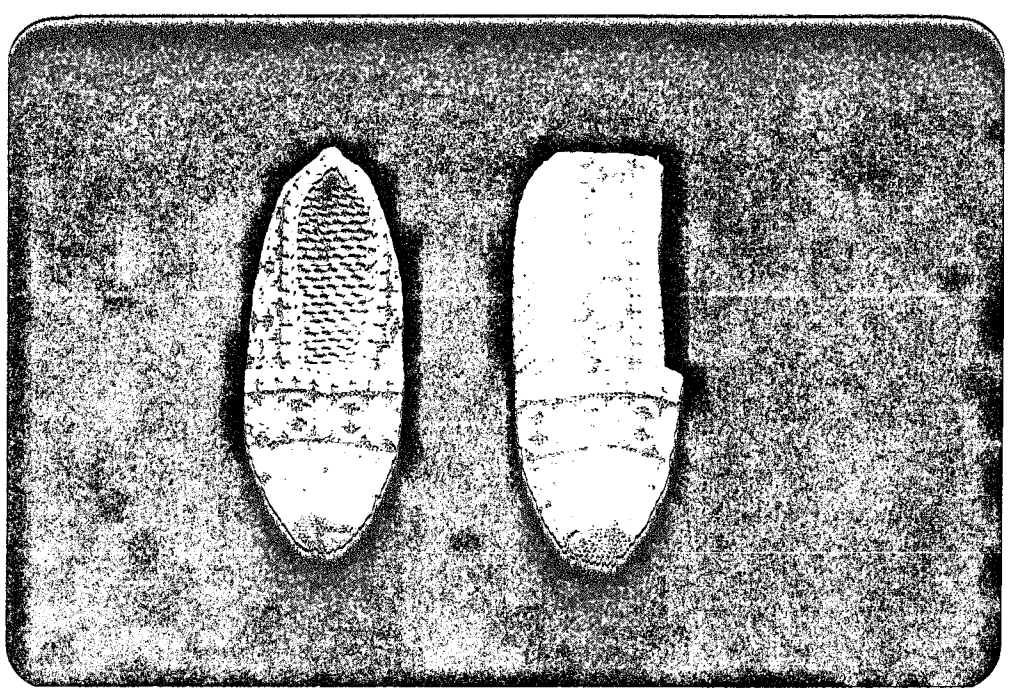

Resim 90

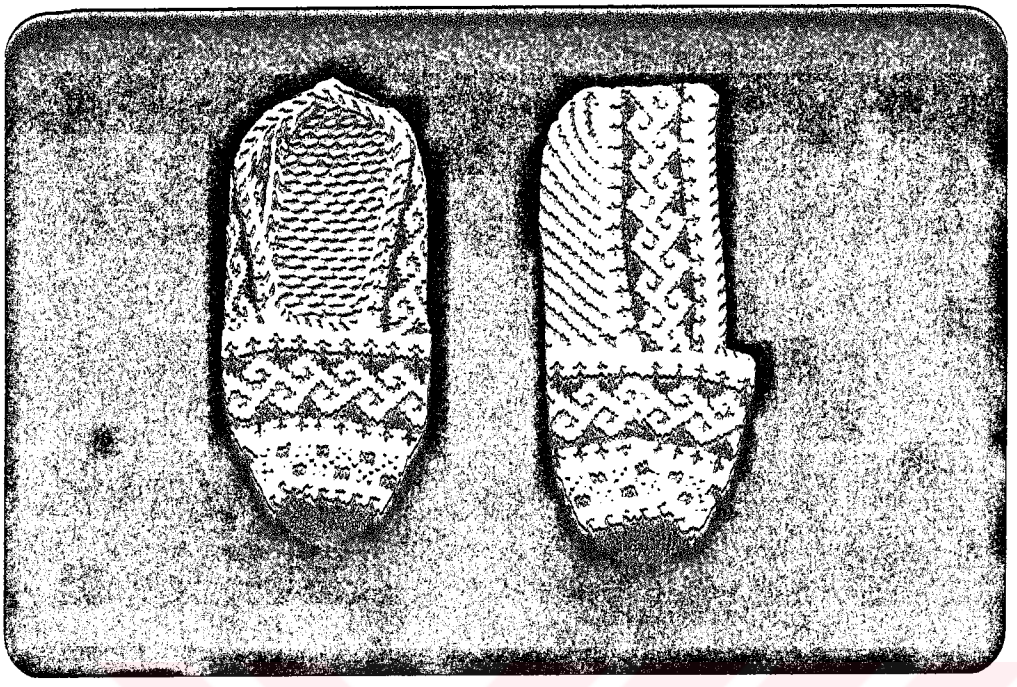

Resim 91

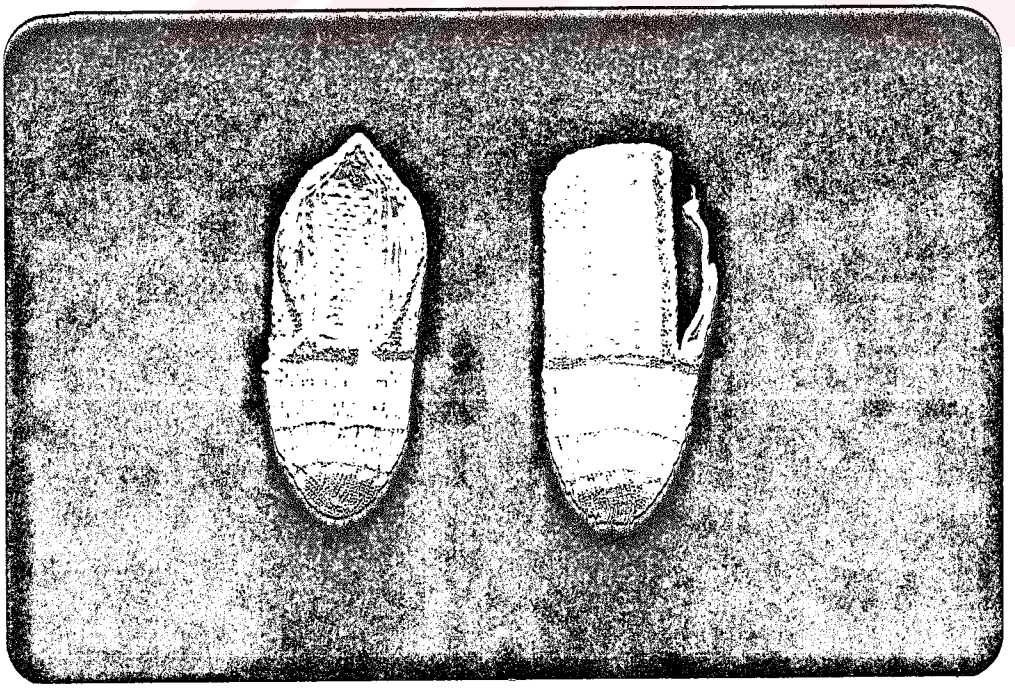

Resim 92

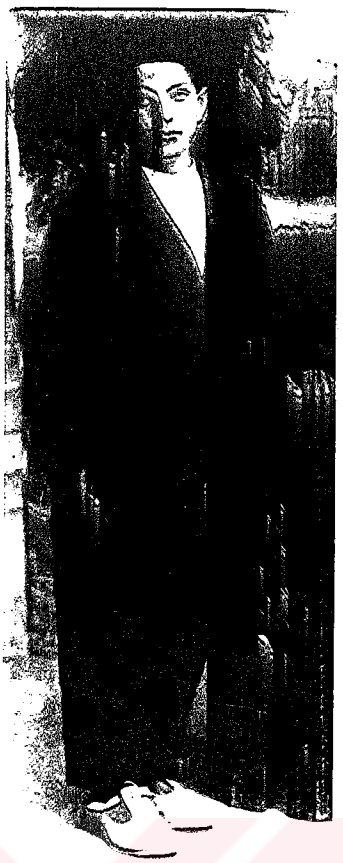

Resim 93

Resim 94

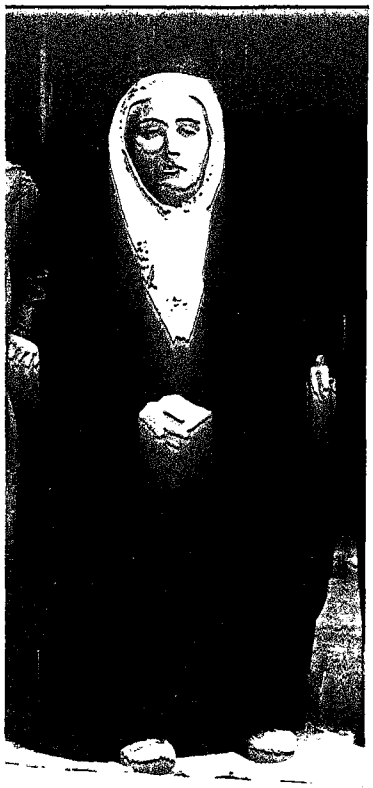

Resim 95

Resim 96

Resim 97

Resim 98

Resim 99

Resim 100

Resim 101

Resim 102

Resim 103

Resim 104

Resim 105

Resim 106

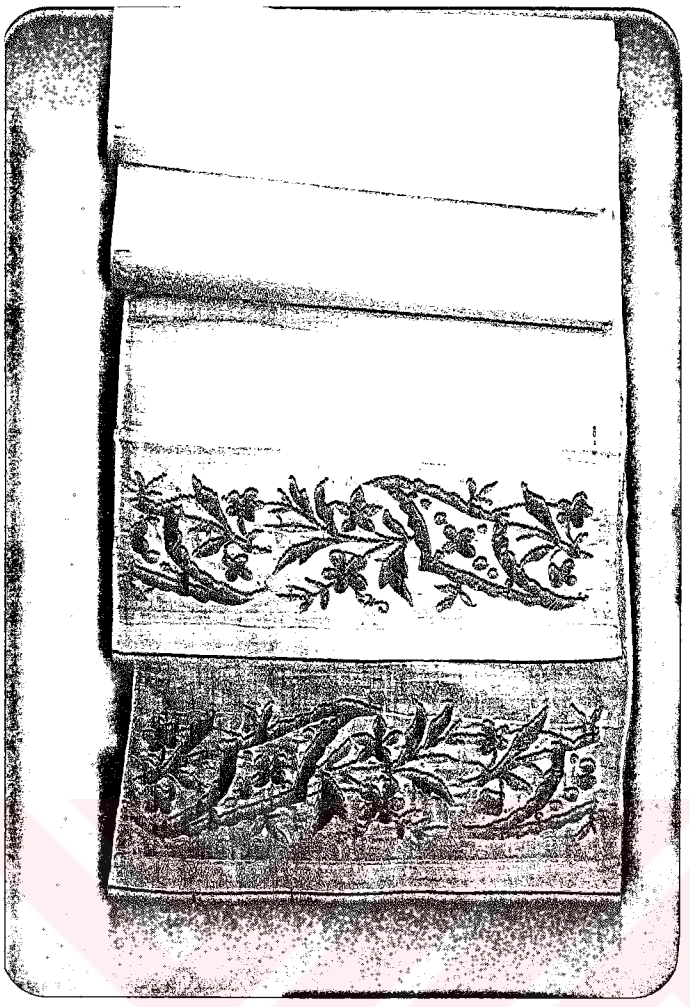

Resim 107

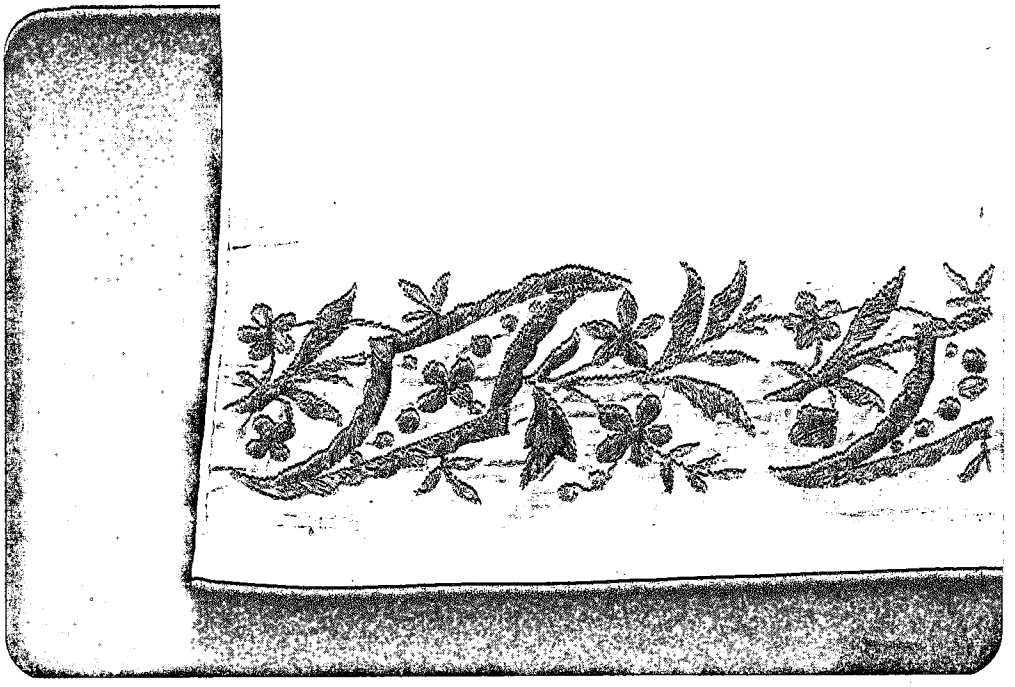

Resim 108

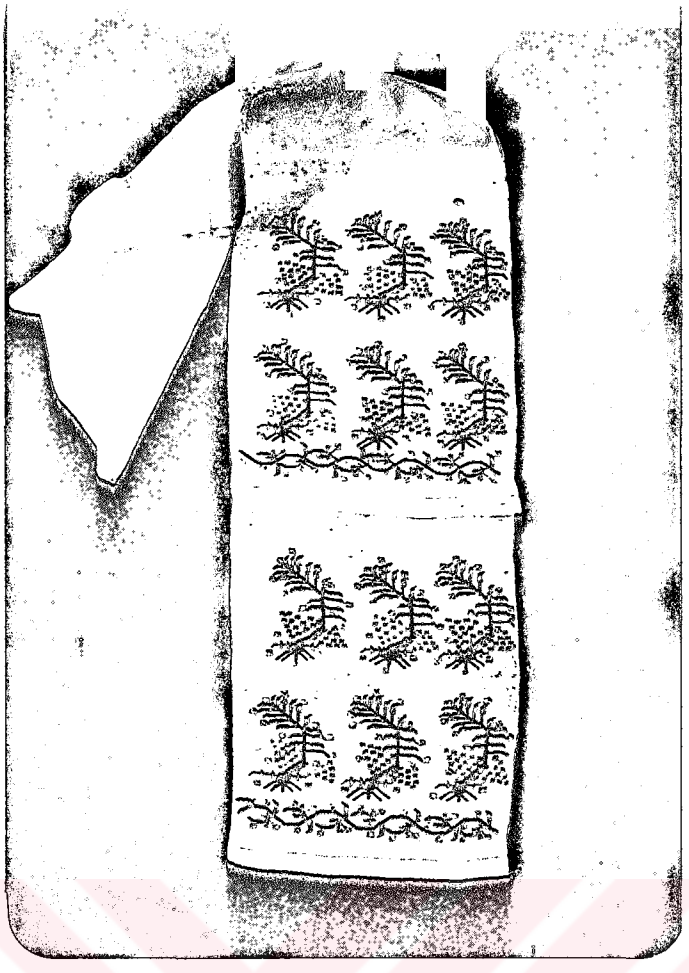

Resim 109

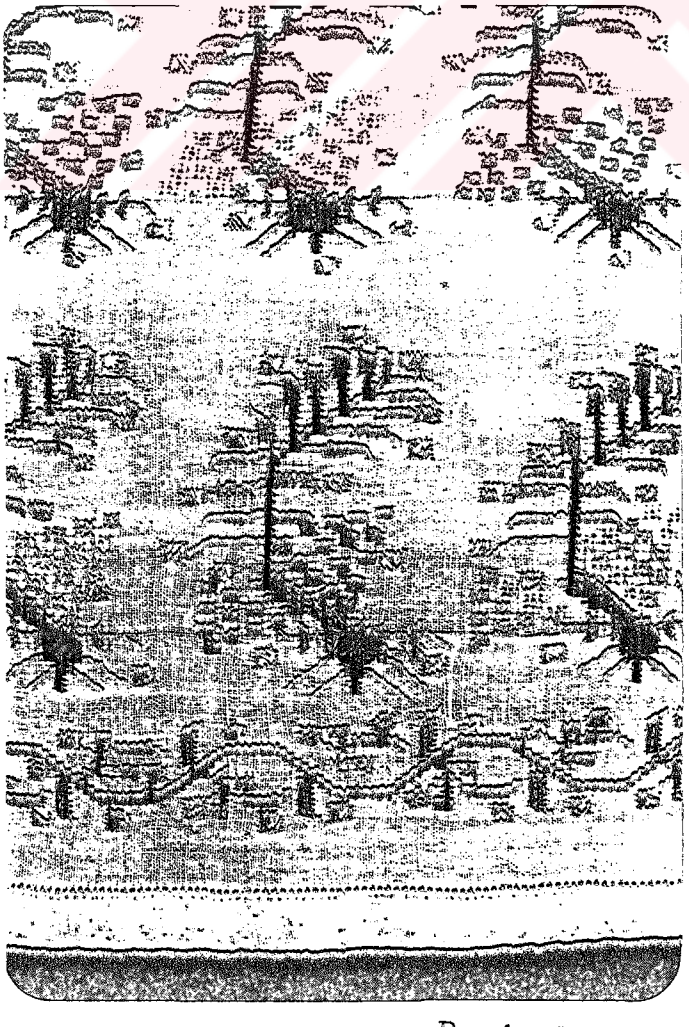

Resim 110

Resim 111

Resim 112

Resim 113

Resim 114

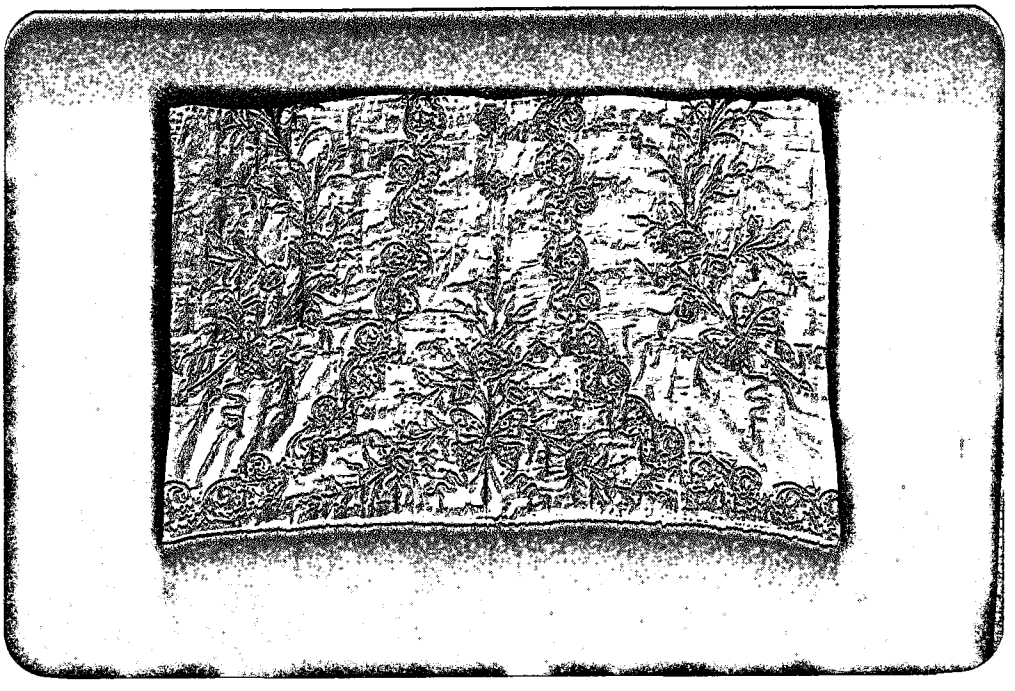

Resim 115

Resim 116

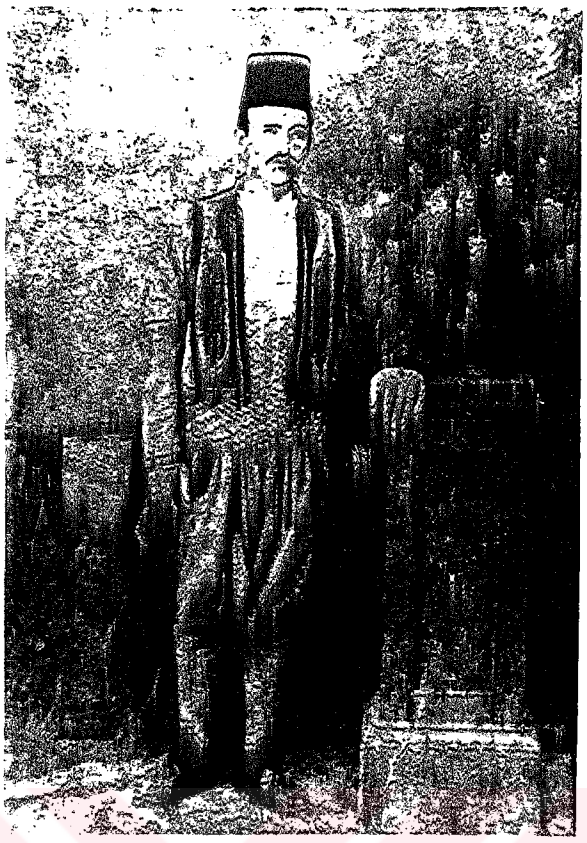

Resim 117

Resim 118

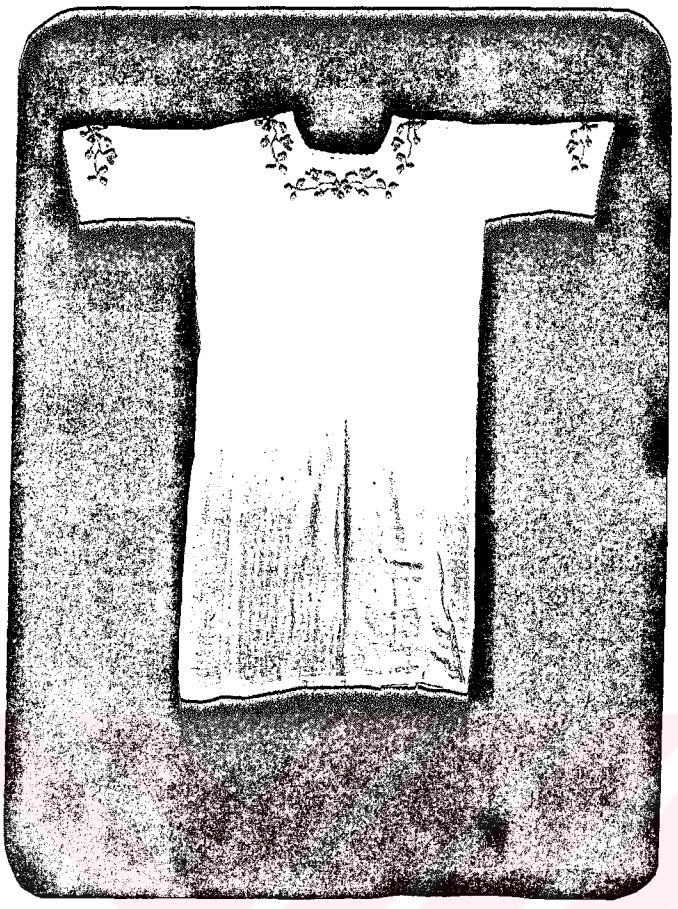

Resim 119

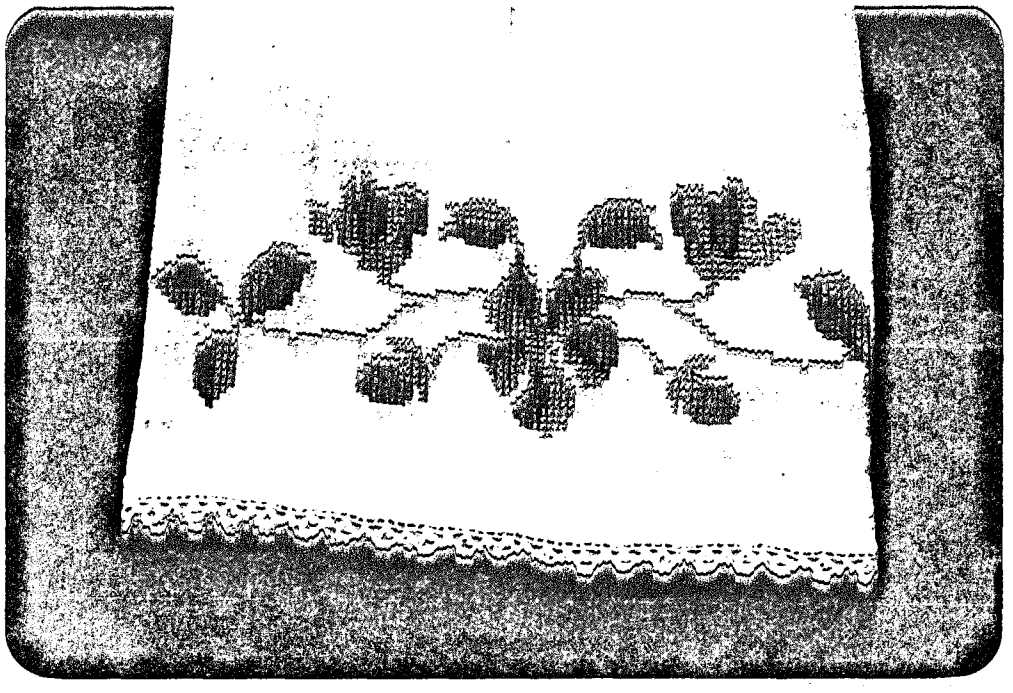

Resim 120

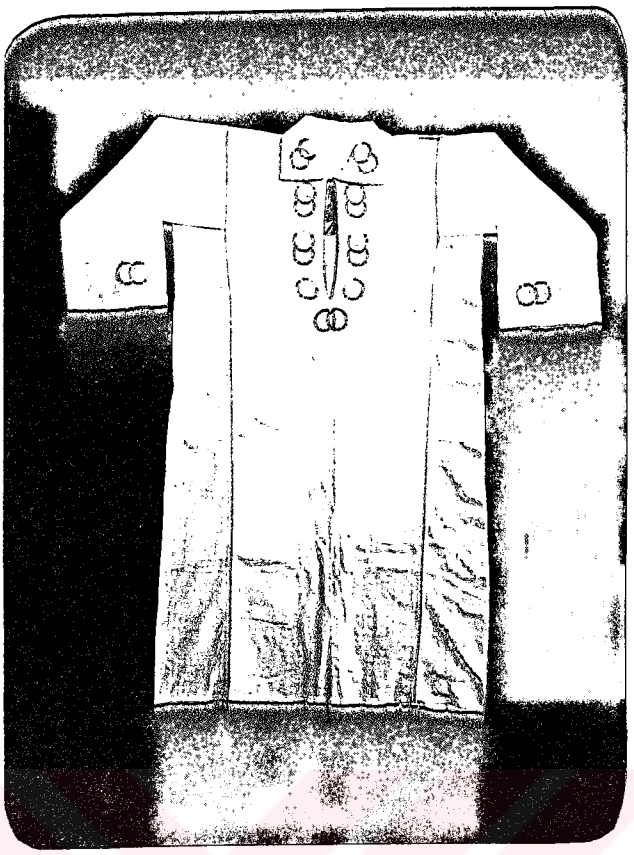

Resim 121

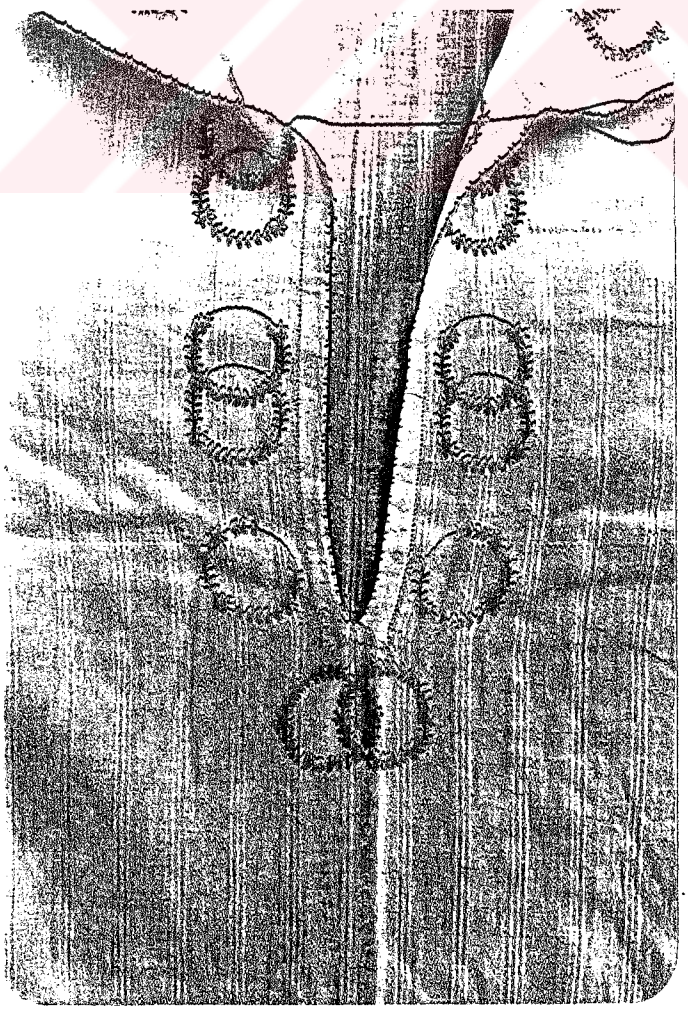

Resim 123

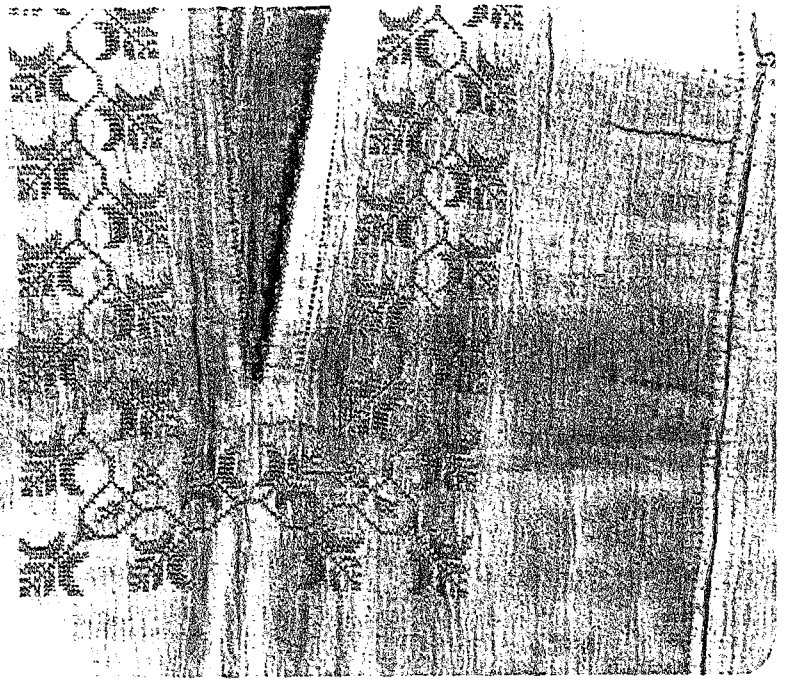

Resim 124

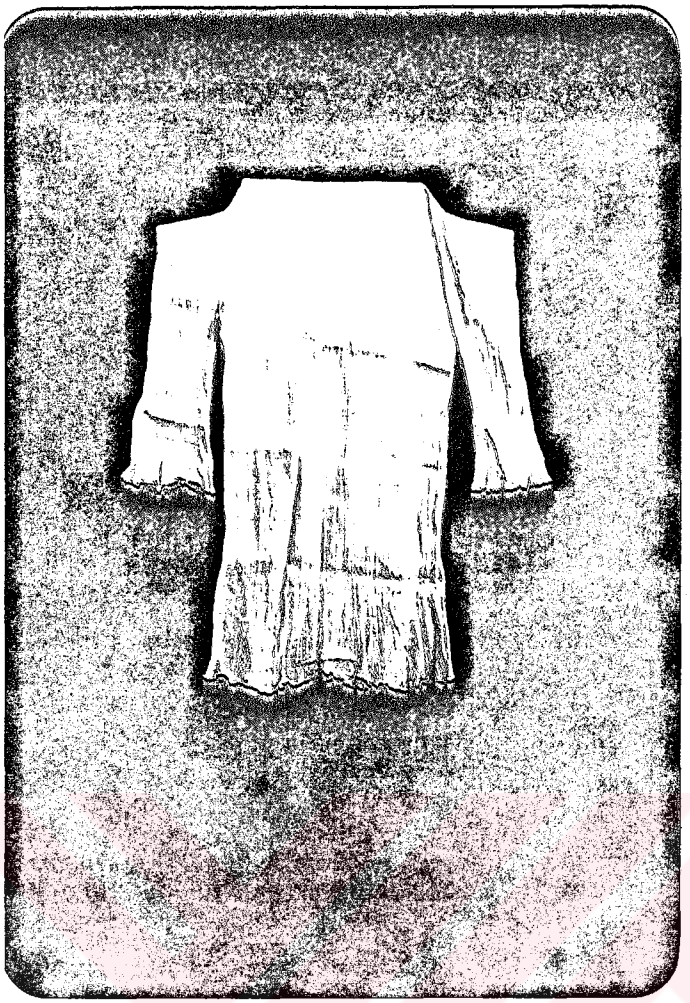

Resim 125

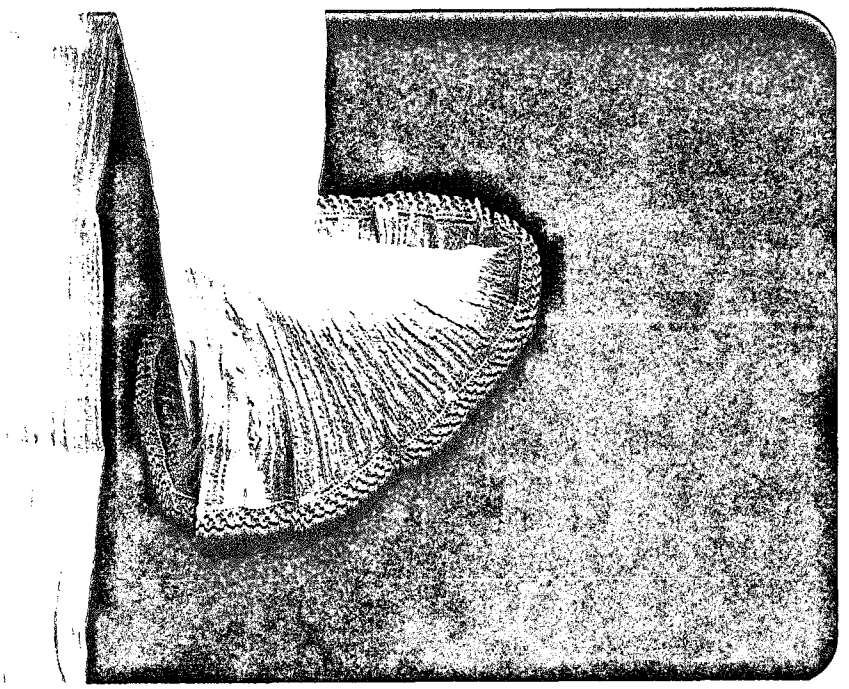

Resim 126

Resim 127

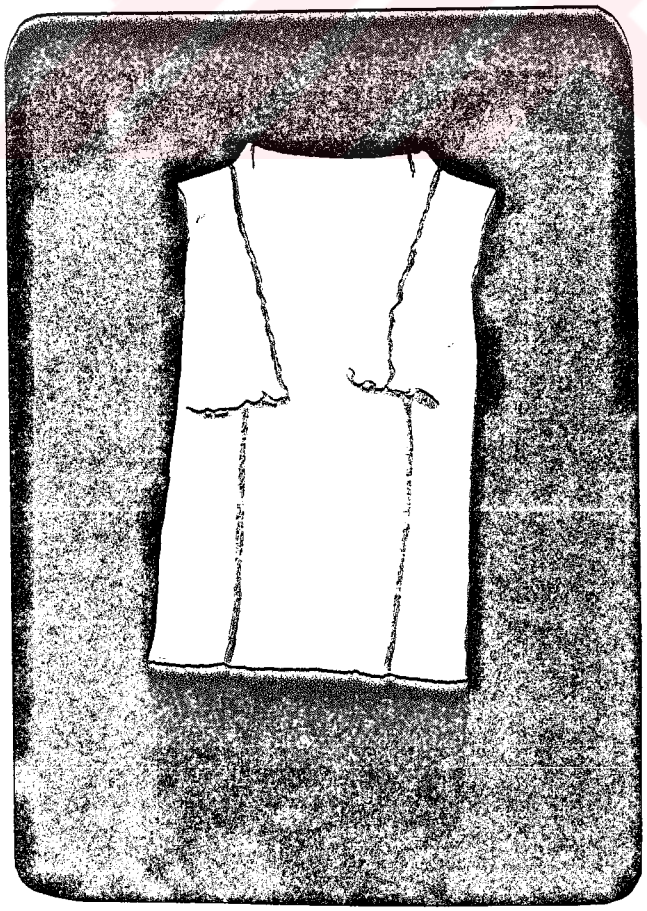

Resim 128

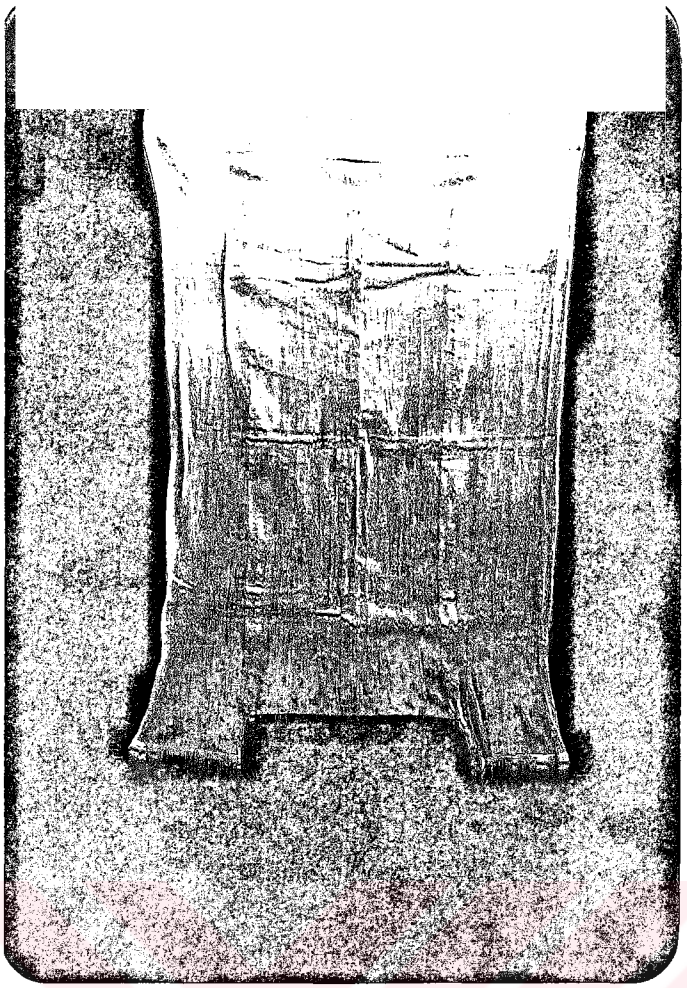

Resim 129

Resim 130

Resim 131

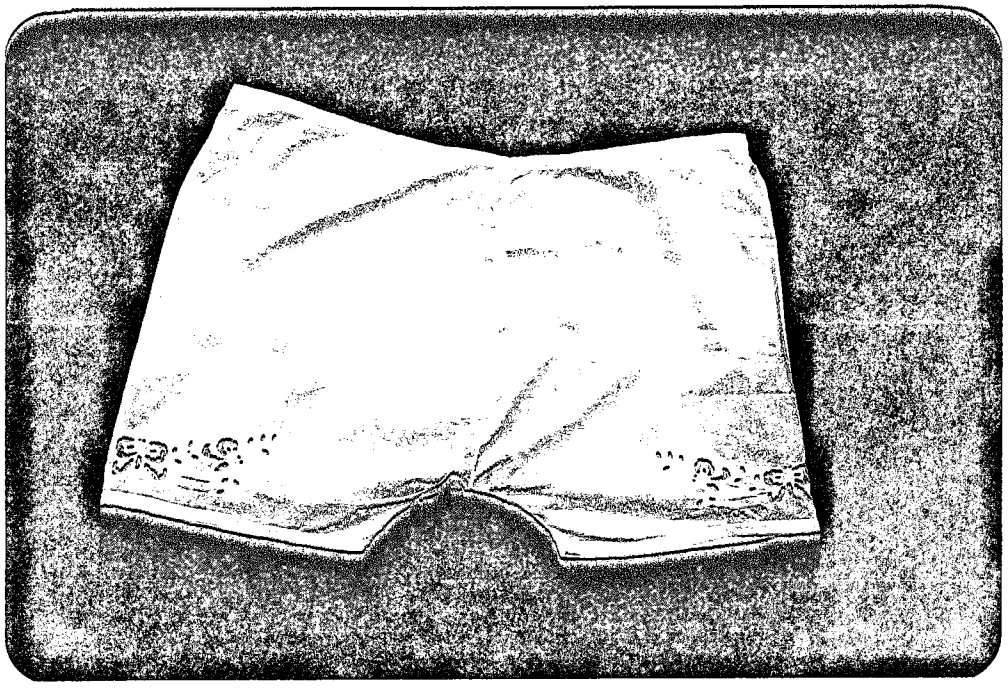

Resim 132

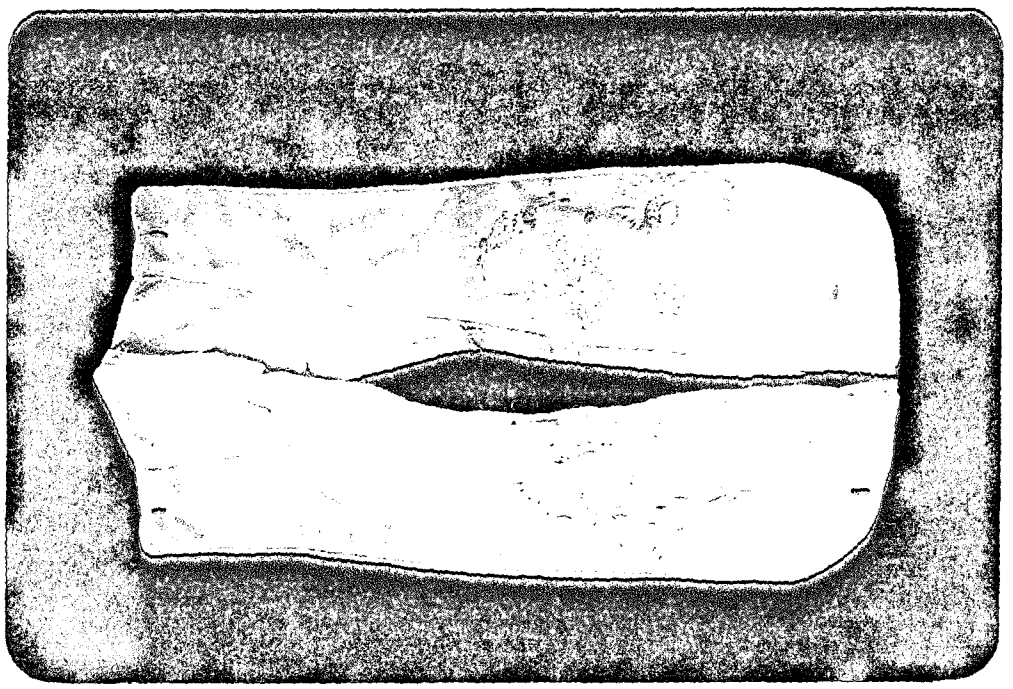

Resim 133

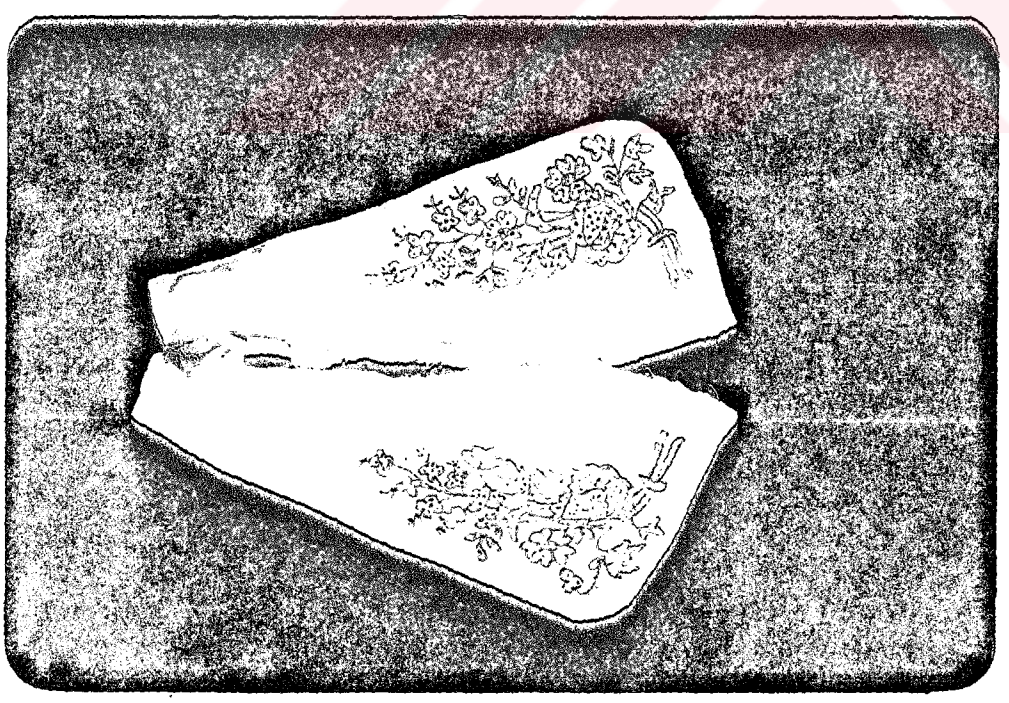

Resim 134

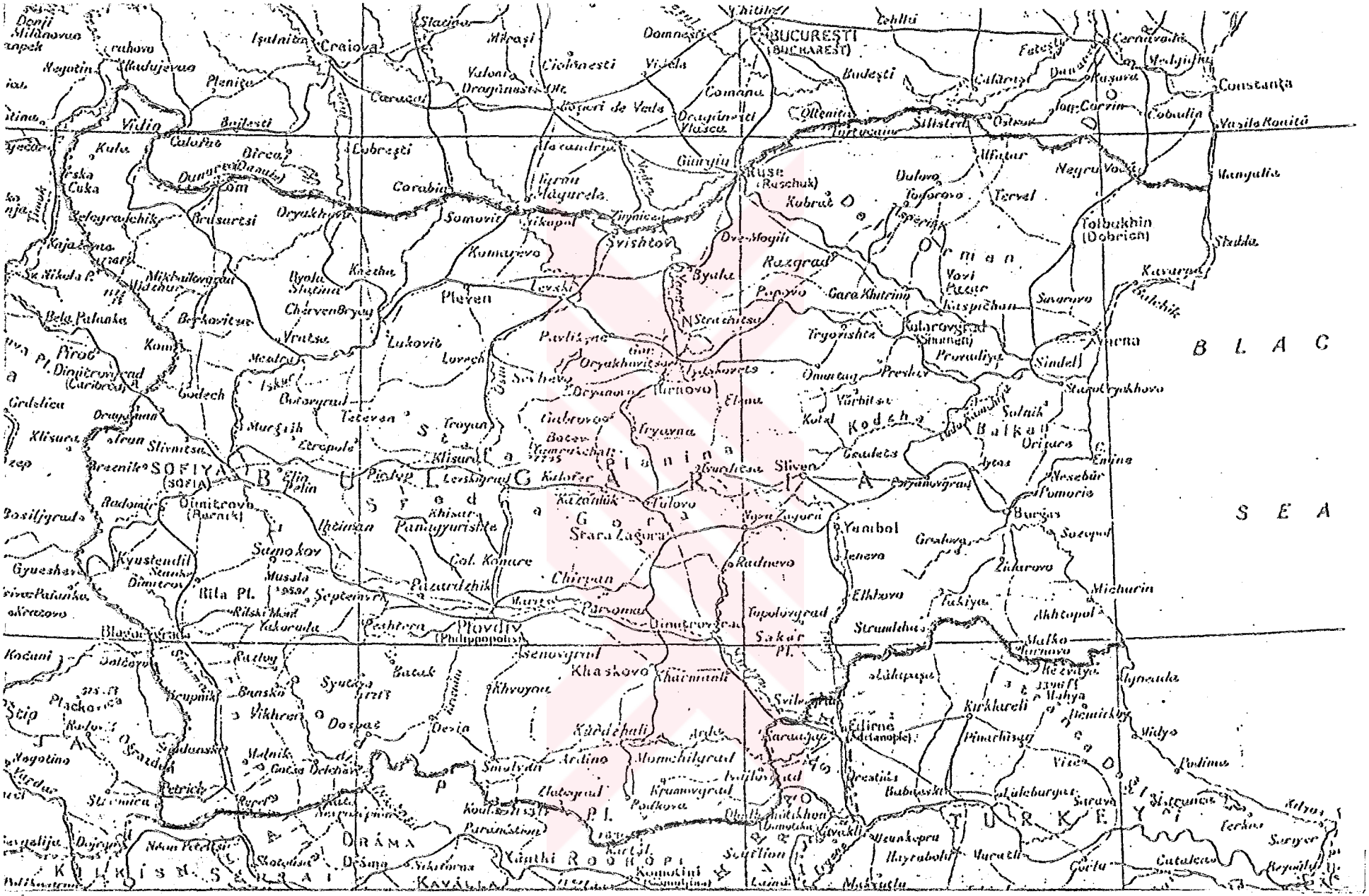
BUCUREŞTI
(BUCHAREST)
Craiova
Ruse
(Ruschuk)
Constanta
Varna
SOFIYA
(SOFIA)
Plovdiv
(Philippopolis)
Stara Zagora
Sliven
Burgas
Yambol
Haskovo
Kirkkareli
Edirne
(Adrianople)
Tolbukhin
(Dobrich)
Dimitrovo
(Pernik)
Dimitrovgrad
(Caribrod)
Blagoevgrad
Gorna Dzhumaya
Petrich
Svilengrad
Topolovgrad
Sakar Pl.
Rila Pl.
Pirin Pl.
Rhodope Mts.
Kavalla
Xanthi
Drama
Serres
Strumitsa
Gevgelija
Negotin
Vidin
Craiova
Turnu Severin
Caracal
Slatina
Pitesti
Targoviste
Ploiesti
Buzau
Braila
Galatz
Tulcea
Medgidia
Cernavoda
Fetesti
Slobozia
Calarasi
Oltenita
Giurgiu
Alexandria
Turnu Magurele
Corabia
Bechet
Calafat
Kula
Lom
Vratsa
Pleven
Lovech
Gabrovo
Tryavna
Kazanlik
Yambol
Elhovo
Tsarevo
Michurin
Aytos
Karnobat
Nesebur
Pomorie
Sozopol
Zarovo
Tsarevo
Malko Tarnovo
Kyustendil
Gyueshevo
Radomir
Samokov
Dupnitsa
Blagoevgrad
Petrich
Simitli
Razlog
Bansko
Gotse Delchev
Nevrokop
Xanthi
Komotini
Alexandroupolis
Dedeagach
Ormanli
Kurtbunar
Kavarna
Balchik
Shabla
Mangalia
Negru Voda
Kobadin
Vasile Roaită
Ion Corvin
Ostrov
Silistra
Tutrakan
Kubrat
Dulovo
Tervel
Razgrad
Popovo
Kaspichan
Shumen
Provadiya
Omurtag
Preslav
Targovishte
Varbitsa
Kotel
Kodzha Balkan
Orlitsa
Sindel
Stara Zagora
Chirpan
Radnevo
Pazardzhik
Septemvri
Panagyurishte
Peshtera
Velingrad
Batak
Dospat
Devin
Smolyan
Ardino
Momchilgrad
Krumovgrad
Ivaylovgrad
Babaeski
Lüleburgaz
Saray
Vize
Midye
Pinarhisar
Kirkkareli
Hayrabolu
Corlu
Catalca
Silistra
Kalfa
Sarayer
Tekirdag
Mustafa
Ihtiman
Samokov
Kyustendil
Dupnitsa
Kocani
Strumica

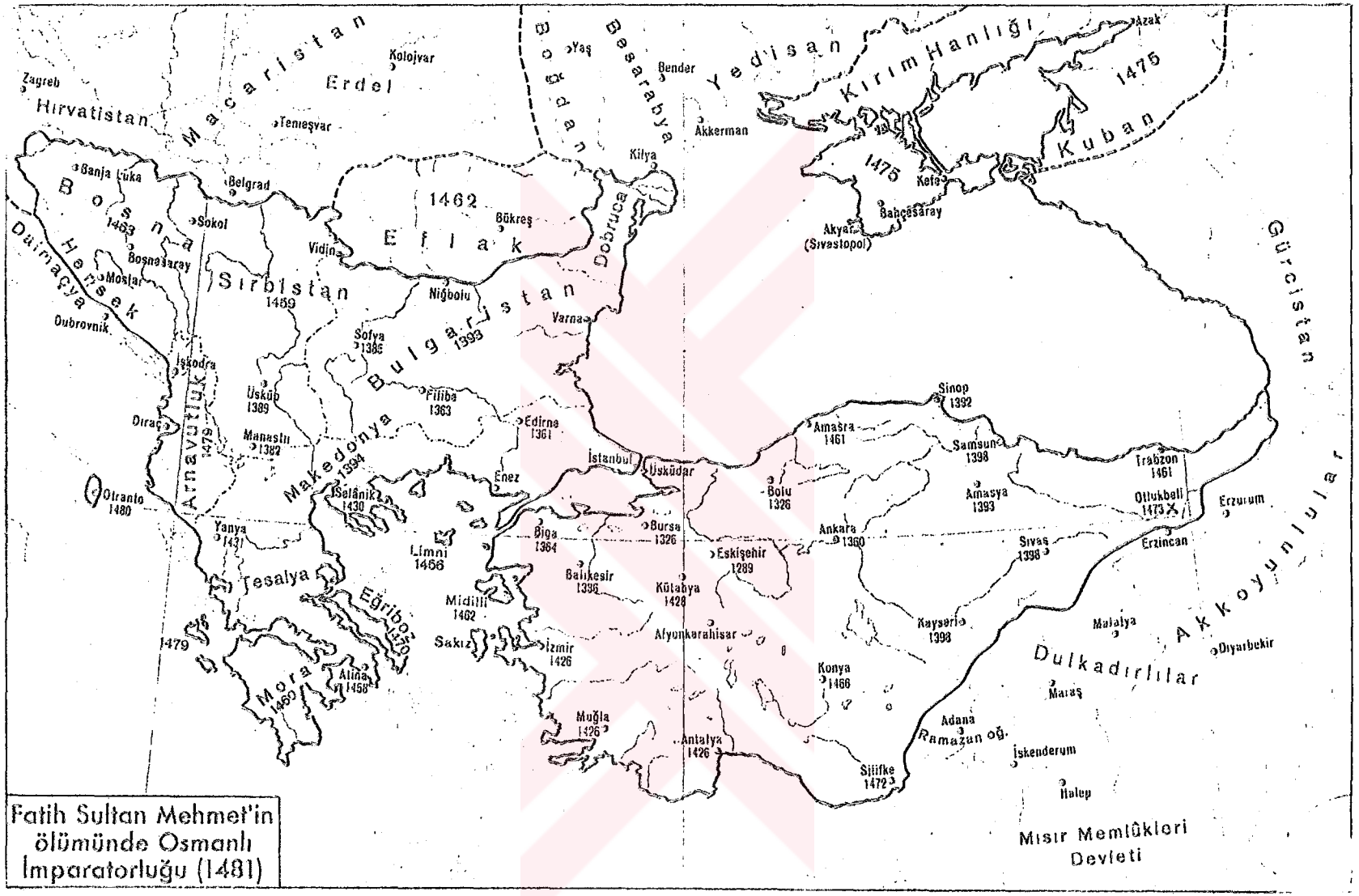
Fatih Sultan Mehmet'in ölümünde Osmanlı İmparatorluğu (1481)
Macaristan
Erdel
Hırvatistan
Zagreb
Kolojvar
Temeşvar
Banja Luka
Belgrad
Bosna
1463
Sokol
Bosnasaray
Mostar
Hersek
Dubrovnik
Dalmaçya
Sırbistan
1459
Vidin
1462
Eflak
Bükreş
Niğbolu
Sofya
1385
Bulgaristan
1393
Varna
Dobruca
Kilya
Yaş
Boğdan
Besarabya
Bender
Akkerman
Yedisan
Kırım Hanlığı
Azak
1475
Kuban
Kefe
Bahçesaray
Akyar
(Sivastopol)
Gürcistan
Sinop
1392
Amasra
1461
Samsun
1398
Trabzon
1461
Amasya
1393
Ottukbeli
1473
Erzurum
Erzincan
Sivas
1398
Ankara
1360
Bolu
1326
İstanbul
Üsküdar
Edirne
1361
Filibe
1363
Üsküp
1389
İşkodra
Dıraç
Manastır
1382
Arnavutluk
1479
Makedonya
1394
Selânik
1430
Enez
Otranto
1480
Yanya
1431
Tesalya
Limni
1466
Biga
1364
Bursa
1326
Eskişehir
1289
Balıkesir
1396
Kütahya
1428
Midilli
1462
Sakız
İzmir
1426
Eğriboz
Mora
1460
Atina
1458
1479
Afyonkarahisar
Kayseri
1398
Malatya
Akkoyunlular
Dulkadırlılar
Diyarbekir
Konya
1466
Maraş
Adana
Ramazan oğ.
İskenderum
Sijifke
1472
Halep
Muğla
1426
Antalya
1426
Mısır Memlûkleri Devleti

Harita 2

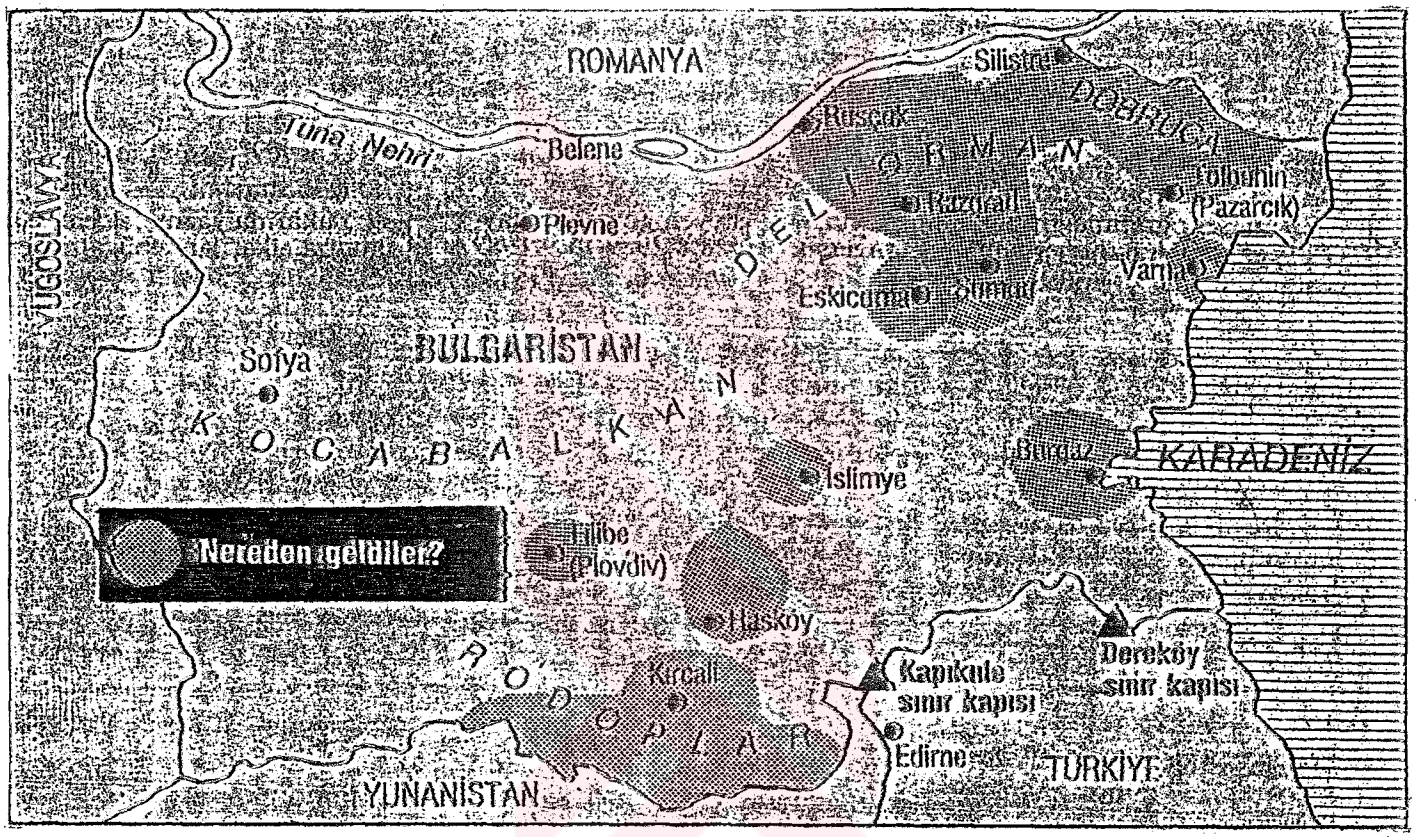
ROMANYA
Silistre
Ruscuk
Tuna Nehri
Belene
DOBRUCA
KARAMAN
Tolbuhin
(Pazarcik)
Kazanlak
Pleyne
DELI
Eskicuma
Sumnu
Varna
YUGOSLAVYA
Sofya
BULGARISTAN
KOCABALKAN
Burgaz
KARADENIZ
Islimye
Nereden geldiler?
Filibe
(Plovdiv)
Haskoy
RODOP
Kircali
Kapikule
sinir kapisi
Dereköy
sinir kapisi
Edirne
TÜRKIYE
YUNANISTAN

Harita 3

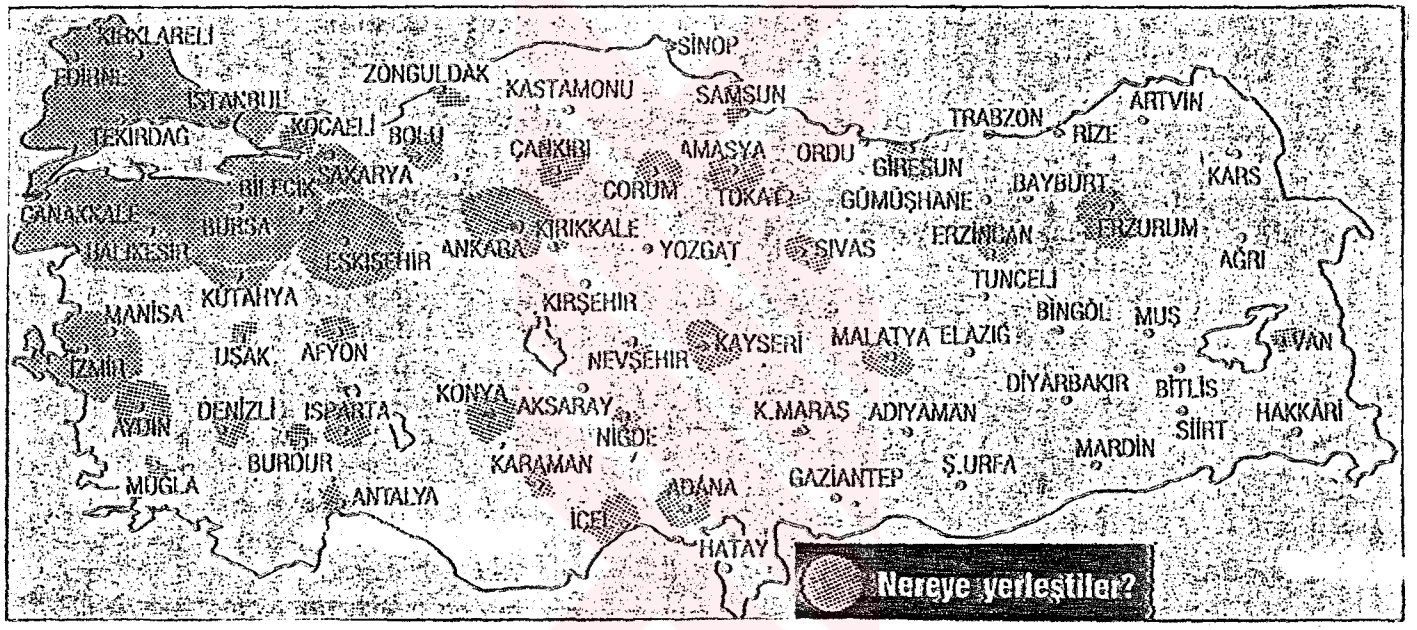
KIRKLARELİ
EDİRNE
İSTANBUL
TEKİRDAĞ
KOCAELİ
BOLU
ZONGULDAK
KASTAMONU
SİNOP
SAMSUN
TRABZON
ARTVİN
RİZE
ÇANKIRI
AMASYA
ORDU
GİRESUN
BAYBURT
KARS
BİLECİK
SAKARYA
ÇANAKKALE
BURSA
ÇORUM
TOKAT
GÜMÜŞHANE
ERZİNCAN
ERZURUM
BALIKESİR
ESKİŞEHİR
ANKARA
KIRIKKALE
YOZGAT
SİVAS
AĞRI
TUNCELİ
MANİSA
KÜTAHYA
KIRŞEHİR
BİNGÖL
MUŞ
VAN
UŞAK
AFYON
NEVŞEHİR
KAYSERİ
MALATYA
ELAZIĞ
İZMİR
DİYARBAKIR
BİTLİS
DENİZLİ
ISPARTA
KONYA
AKSARAY
K.MARAŞ
ADIYAMAN
HAKKARİ
AYDIN
NİĞDE
SİİRT
BURDUR
KARAMAN
MARDİN
Ş.URFA
MUĞLA
ANTALYA
ADANA
GAZİANTEP
İÇEL
HATAY
Nereye yerleştiler?

Harita 4

Çizim 1

Çizim 2

Çizim 3

Çizim 4

Çizim 5

T. C.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

Çizim 6